

Л. 615
2539

УРЕДНИК
МИНИСТРА

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Л. 615
2539

7 181

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

УРЕДНИК

Др. МИЛИВОЈЕ Н. ЈОВАНОВИЋ

БР. 1.

ЈАНУАР 1912.

XXXIII ГОД.

САДРЖАЈ

	СТРАНА
Службени део: Укази Н. В. Краља Србије Петра I. — Претписи Министра просвете и црквених послова. — Расписи Министра просвете и црквених послова. — Одсуства наставника и наставница народних школа у школској 1911/12 години. — Одлуке Министра просвете и црквених послова. — Правила о благодјејанцима средњих школа. — Одлуке Министра просвете о књигама и училима. — Извештај о првом испиту зрелости у Богословци Св. Саве (1909 год.). — Радња Главнога Просветног Савета. Записници сјестанка 1049—1050	1
Настава и Култура: Жумберчани и Маринолаци, написао др. Нико Јупанић. — О Немцима, од М. Трифунца. — Школа и индивидуа — т. —	32
Школско и културно кретање	80
Прикази и оцене	88

Издање и штампа Државне штампарије Краљевине Србије

У БЕОГРАДУ

Л 615
2539

WWW.ONMLIB.RS

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. И Д. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

БРОЈ 1

ЈАНУАР 1912

ГОД. XXXIII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ И

ПОСТАВЉЕЊЕ НОВОГ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 27 јануара 1912 године уважена је оставка Краљевској Влади, а указом од 29 јануара 1912 постављен је поново за Министра Просвете и Црквених Послова господин **Љубомир Јовановић**, пређашњи Министар Просвете и Црквених Послова.

ОДЛИКОВАЊА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, благоизволео је одликовати:

Орденом Светог Саве петог реда:

- Заставу Лесковачког Певачког Друштва *Бранко*;
- Заставу Лозничког Певачког Друштва *Караџић*;
- Заставу Пиротског Певачког Друштва *Момчило*.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, благоизволео је одликовати:

Орденом Белога Орла четвртога реда:

- г. *Миливоја Симића*, директора Друге Београдске Гимназије;
- просветни гласник, I књ., 1 ср., 1912.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Орденом Светога Саве трећег реда:

- г. др. *Божидара Прокића*, државног архивара, и
г. *Уроша Предића*, академског сликара

Орденом Светог Саве четвртог реда:

- г.г. др. *Ивана Арновљевића*, редовног професора Универзитета;
др. Милутина Миланковића, ванредног професора Универзитета;
Бранка Таназевића, сталног доцента Универзитета;
Петра Бајаловића, сталног доцента Универзитета;
Косту Тодоровића, сталног доцента Универзитета;
Павла Љотића, управитеља Учитељске Школе у Неготину;
Теодосија Бошковића, директора Крушевачке гимназије;
Милана Банића, професора Друге београдске гимназије;

Орденом Светог Саве петог реда:

- Г.г. *Гастона Гравијеа*, лектора за француски језик на Универзитету;
Живојина Видановића, директора Друге Крагујевачке гимназије;
Љубомира Миловановића, професора Прве Београдске гимназије;
Аксентија Обрадовића, професора Богословије Св. Саве;
Јована Зорка, учитеља музике у Богословији Св. Саве;
Г-ђу Јелену Докићеву, наставницу Српске Музичке Школе;
г.г. *Саву Теодосијевића*, писара Министарства просвете и црквених
послова, и
Анастаса Мајзнера, руковаоца у Народној Библиотеци, ослобођава-
јући га од плаћања таксе.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, благоизволео је одликовати:

Орденом Св. Саве четвртог реда:

- Г-ђу *Леополду Бошковићеву*, разредну учитељицу Женске гимназије
у Београду;
Г. г. *Стевана Нешића*, проф. Крагујевачке гимназије, и
Јеремију Живановића, проф. Друге београд. гимназије.

Орденом Св. Саве петог реда:

- Г. г. *Аћима Анђелковића*, управитеља В. Женске Школе у Крагу-
јевцу, *Милана Вујановића*, проф. Треће београдске гимназије, *Јована Дра-
вића*, проф. Четврте београд. гимназије, *Миладина Шеварлића*, проф. Друге
београдске гимназије, *Миодрага Ристића*, проф. Прве београдске гимназије,
Панту М. Сарића, проф. Валејевске гимназије, *Јована Миленковића*, проф.
Врањске гимназије, *Радослава Лазаревића*, проф. Зајечарске гимназије,
Лазара Триковића, проф. Јагодинске гимназије, *Јована Чолића*, проф.
Јагодинске гимназије, *Драгутина Јанковића*, проф. Друге крагујевачке гим-
назије, *Михаила Илића*, проф. Крагујевачке гимназије, *Радована Јовано-
вића*, проф. Крушевачке гимназије, *Милана Аранђеловића*, проф. Нишке
гимназије, *Милана Петровића*, проф. Пожаревачке гимназије, *Косту Нико-
лића*, проф. Ужичке гимназије, и *Павла Вујића*, проф. Ужичке гимназије.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, благоизволео је одликовати:

Орденом Светога Саве четвртог реда:

Г. г. *Милутина М. Николића*, управитеља основне школе у Крагујевцу и *Милоја Спасића*, учитеља у Рековцу, округа моравског.

Орденом Светог Саве петог реда:

Г. г. *Владимира Костића*, *Драгутина Младеновића*, *Светислава Поповића*, *Стевана Зарића* и *Михаила Ступарезића*, учитеље из Београда; *Димитрија Михаиловића*, учитеља у Ропчеву и *Ранка Никетића*, учитеља у Великом Црлену, округа београдског; *Димитрија Стојановића*, учитеља у Обреновцу и *Миливоја Пауновића*, учитеља у Мионици, округа ваљевског; *Тодора Станковића*, учитеља у Врању и *Милутина Мићића*, учитеља у Печевцу, округа врањског; *Живана Симића*, учитеља у Чумићу, округа крагујевачког; *Милана Младеновића*, учитеља приватне школе у Турни Северину у Румунији; *Илију Станковића*, учитеља у Кобишници и *Вељка Николића*, учитеља у Михаиловцу, округа крајинског; *Драгољуба Беочанина*, учитеља у Брусу и *Танасија Радовановића*, учитеља у Александровцу, округа крушевачког; *Жарка Зечевића*, учитеља у Војсци, округа моравског; *Михаила К. Михаиловића*, учитеља у Нишу; *Димитрија Младеновића*, учитеља у Пироту; *Борђа Јовановића*, учитеља у Шапцу; *Дамјана Митровића*, учитеља у Богатићу и *Владимира Симића*, учитеља у Брасници, округа подринског; *Милана Ст. Недељковића*, учитеља у Пожаревцу, *Живојина Преуловића*, учитеља у Живици и *Борђа Катанича*, учитеља у Барама, окр. пожаревачког; *Милорада Вујанца*, учитеља у Смедереву, *Миладина Терамилца*, учитеља у Кусатку и *Петра Ђаковића*, учитеља у Марковцу, округа смедеревског; *Милету Р. Митића*, учитеља у Сумраковцу и *Миливоја Пантелића*, учитеља у Заграђу, окр. тимочког; *Рајка С. Мићића*, учитеља у Житораји, окр. топличког; *Младена Симоновића*, учитеља у Белој Реци и *Дмитра Јовичића*, учитеља у Ужицу, окр. ужичког; и *Милоша В. Поповића*, учитеља у Јездини, округа чачанског.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова благоизволео је одликовати:

Орденом Стетога Саве другога реда:

Г. *Косту Главинића*, комесара Привилеговане Народне Банке Краљевине Србије.

Орденом Св. Саве четвртог реда:

Г. г. *Обрада Милојевића*, председника општине из Гроцке и *Тешимана Николића*, деловођу окружног одбора у Нишу.

Орденом Св. Саве петог реда:

Г. г. *Тому Мошића*, председника општине из Пружатовца, у округу београдском;

Рајка Михаиловића, председника општине из Борка и

Велислава Чанчаревића, земљоделца из Љубибрезе, у округу ваљевском;

Раиђела С. Димитријевића, председника општине у Ораовици, и
Раиђела Станојевића, председника општине у Моштаници, у округу
врањском;

Антонија Макојића, пређ. председ. општине у Кобишници,

Станка Бађојића, председника општине у Буковчи, и

Јона Дајића, пређ. председника општине у Михаиловцу, у округу крајинском;

Акима Стевановића, председника општине у Ћићевцу, и

Василија Тирића, земљоделца из Црног, у округу крушевачком;

Мијаила Сокића, пред. општине у Поточцу, и

Милутина Ристића, земљоделца из Драгоцвета, у округу моравском;

Атанасија Благојевића, председника општине из Каменице, и

Николу Митића, председника одбора округа нишког из Дуге Пољане,
у окр. нишком;

Љубомира Ивановића, председника општине у Крнићу,

Милана Исаковића, економа из Новог Села и *Живојина Шобића*,
предс. општ. из Липолиста, у округу подринском;

Обрена Каменовића, земљод. из Босуте, у округу рудничком;

Животу И. Лукића, учитеља у пензији и пређ. председника општине
у Милошевцу, и

Животу Радојевића, земљод. из Глибовца, у округу смедеревском;

Димитрија Средојевића, економа из Атенице, и

Велка Јелушића, пред. општ. у Жежину, у округу чачанском;

Јеленка Милошевића, пред. општине у Доњем Зуничу, у округу тимочком;

Живојина Вујадиновића, председ. општине у Ражани, и

Светозара Перића, пред. општ. у Потнећи, у округу ужичком — као
лица заслужна за подизање народних школа.

Његово Величанство Краљ Србије Петар I указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова благоизволео је одликовати:

Орденом Св. Саве четвртог реда:

Г. г. *Панту В. Букића*, артилеријског капетана у Крагујевцу;

Петра Живковића, учитеља у Свилајинцу; и

Димитрија М. Протића, учитеља у В. Градишту.

Орденом Св. Саве петог реда:

Г-ђу *Зорку Д. Станковићеву*, разредну учитељицу Женске гимн. у Београду; и г. *Недељка Милићевића*, учитеља у Г. Милановцу.

Златном медаљом за грађанске заслуге:

Г. г. *Петра Бана*, апотекара у Неготину;

Димитрија И. Петковића, учитеља у Ђуприји; и

Косту Николића, учитеља у Алексинцу, — поверенике Српске Књижевне Задруге.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
З
И
О
Т
Е
К
А

Његово Величанство Краљ Србије Петар I указом својим од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова благоизволео је одликовати:

Орденом Белог Орла петог реда:

Г. *Александра Бибу*, трговца у Београду.

Орденом Св. Саве четвртог реда:

Г. г. *Милана Танића*, адвоката у Београду, и *Владислава Павловића*, вишег инжењера Министарства Грађевина.

Орденом Св. Саве петог реда:

Г-ђцу *Драгу Марковићеву*, чланицу управе Кола Српских Сестара;
Г. г. *Владимира Николића*, учитеља из Гвјлана;
Светислава Цвијановића, *Драгутина Ђуковића*, и *Гецу Кона*, књи-
жаре у Београду;
Г-ђу *Јелену*, удову *д-ра Хирша*, председницу друштва *Добротвор*, и
г. *Фридриха Поиса*, председника јеврејске општине ешкенаског обреда.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављени су:

у Министарству Просвете и Црквених Послова:

за секретара I класе г.г. *Милан К. Петковић*, секретар II класе истог Министарства, и *Лазар Р. Кнежеввић*, професор Крушевачки гимназије.

за благајника с платом од 5000 динара: г. *Јован Д. Јовановић*, до-
садашњи рачуновођа I класе истог Министарства.

УНИВЕРЗИТЕТ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 20 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављени су:

на Универзитету

у Техничком Факултету:

за ванредног професора за механичку технологију г. *Душан С. Томић*,
стални доцент Универзитета.

у Филозофском Факултету:

за сталног доцента за упоредну књижевност: г. *Војислав М. Јова-
новић*, доктор књижевности.

ДРЖАВНА АРХИВА

ПОСТАВЉЕЊЕ ЧЛАНОВА ОДБОРА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 јануара 1912 године, на предлог Господина Министра Просвете и Црквених Послова, а на основи члана 13. Закона о Државној Архиви, постављени су:

За чланове Одбора Државне Архиве:

г.г. др. *Драгољуб Павловић*, редовни професор Универзитета; *Јован Томић*, библиотекар Народне Библиотеке; *Срећко Тешић*, начелник Министарства Финансија; *Јован М. Јовановић*, начелник Министарства Иностранних Дела; *Мирко М. Поповић*, начелник Министарства Просвете и Црквених Послова; потпуковник *Војислав Живановић*, начелник историјског одељења главног Јенералштаба; *Милош Н. Христић*, начелник Министарства Привреде; *Душан Живановић*, инспектор Министарства Грађевина; *Душан Алимчић*, инспектор Министарства Унутрашњих Дела; и *Светолик Ст. Јовановић*, секретар Министарства Правде.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављен је:

у Народном Позоришту:

за управника III класе по новом г. *Милан Грол*, досадашњи управник III класе.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављени су:

у Државној Штампарији:

за главног фактора с платом од 3.250 динара г. *Риста Ристић*, досадашњи главни фактор;

за административног фактора с платом од 3.250 динара г. *Љубомир Црвенчанин*, досадашњи административни фактор;

за благајника пете класе г. *Божидар Михаиловић*, благајник VI класе; и

за магационара књига и монополисаних предмета с платом од 2750 динара г. *Војислав Грујић*, досадашњи магационар.

ВЕЛИКИ ДУХОВНИ СУД

ПОСТАВЉЕЊЕ ЧЛАНОВА ВЕЛИКОГА ДУХОВНОГ СУДА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, својим указом од 20 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, благоволео је поставити:

у Великом Духовном Суду :

За редовне чланове :

Архимандрита г. *Арсенија*, управника монашке школе ;
 г. *Марка Петровића*, протојереја града Београда ;
 г. *Николу Д. Божића*, протојереја округа београдског ;
 г. *Јована Станојевића*, протојереја округа крајинског ; и
 г. *Атанасија Урошевића*, протојереја окр. топличкот.

За почасне чланове :

Архимандрита г. *Серафима*, старешину манастира Студенице ;
 г. *Сретена Михајловића*, протојереја округа чачанског ;
 Јереја г. *Петра Милојевића*, пароха београдског ;
 Јереја г. *Велимира Белопаулића*, пароха чачанског ; и
 Јереја г. *Велимира Марковића*, пароха београдског.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављени су :

у Другој Крагујевачкој Гимназији :

за професоре : г.г. *Драгутин Јанковић*, *Милан Ђ. Кариф* и *Тодор Боровњак*, професори Крагујевачке Гимназије, сва тројица по службеној потреби.

за супленте : г.г. *Душан Срезојевић* и *Живојин Лазиф*, супленти Крагујевачке Гимназије, обојица по службеној потреби.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 20 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављени су :

у Лесковачкој Гимназији :

за професора : г. *Живко Јоксимовић*, суплент исте гимназије.

у Крушевчкој Гимназији :

за вишег учитеља III класе : г. *Милутин Марковић*, виши учитељ IV класе исте гимназије.

у Првој Београдској Гимназији :

за суплента : г. *Гојко Ј. Ђаја*, свршени ученик Универзитета.

у Крагујевачкој гимназији :

за суплента : г. *Сима Савић*, пређашњи суплент гимназије.

у Шабачкој Гимназији :

за суплента : г. *Миољуб Тодоровић*, свршени ученик Универзитета.

ПОСТАВЉЕЊЕ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 14 јануара 1912 године, на предлог господина Министра Просвете и Црквених Послова, постављени су:

за школског надзорника народних школа у округу београдоком:
г. Павле Мајзнер, статистичар I класе Управе Државне Статистике; и
за школске надзорнике народних школа у округу пожаревачком:
г.г. Михаило Јовановић, професор пожаревачке гимназије, и Сретен Вукашиновић, професор Ваљевске Гимназије, обојица по службеној потреби.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊА РАЗРЕДНИХ УЧИТЕЉИЦА, УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉИЦА ЈЕЗИКА
И ВЕШТИНА ПО СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Претписом господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр. 8 од 1 јануара 1912 године, постављена је:

у Вишој Женској Школи у Београду

за разредну учитељицу с платом од 1500 динара на годину г-ђца Ру-
жица Вељовићева, дипломирана ученица Универзитета.

Претписом господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр. 9 од 1 јануара 1912 године, постављени су:

у Првој Београдској Гимназији:

за привременог учитеља гимнастике III класе г. Милутин Крњајић,
привремени учитељ IV класе исте гимназије;

у Другој Београдској Гимназији:

за учитеља вештина II класе г. Младен Спасојевић, учитељ вештина
III класе исте гимназије;

у Ваљевској Гимназији:

за учитеља језика III класе г. Давид С. Пијаде, учитељ језика IV
класе исте гимназије;

у Врањској Гимназији:

за учитеља вештина IV класе г. Никола Бацовић, привремени учи-
тељ вештина V класе исте гимназије;

у Богословији Св. Саве:

за учитеља вештина I класе г. Драгољуб Павловић, учитељ вештина
II класе исте школе.

Претписом господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр 13 од 1 јануара 1912 године, постављени су:

у Другој Крагујевачкој гимназији

за учитеља језика IV класе г. *Кеинтилијан Томов*, учитељ језика исте класе Крагујевачке гимназије; и

за учитеља гимнастике IV класе г. *Радивоје Русовић*, учитељ гимнастике исте класе Крагујевачке гимназије, — обојица по службеној потреби.

Претписом Господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр. 18. од 1 јануара 1912 године постављене су:

у Женској гимназији у Београду

за учитељицу вештина с платом од 1500 динара годишње г-ђца *Јелена Докићева*, учитељица вештина исте школе; и

за учитељицу женског рада с платом од 1200 динара годишње г-ђа *Јелица Пашићева*, учитељица рада исте школе.

у Вишој Женској Школи у Београду

за учитељицу језика с платом од 1500 динара на годину г-ђа *Милена Бедовићка*, учитељица језика исте школе;

у Вишој Женској Школи у Крагујевцу

за учитељицу женског рада с платом од 1200 динара годишње с тим да и даље ради у Пиротској приватној женској гимназији г-ђца *Љубица М. Стевановићева*, учитељица женског рада исте школе; и

за учитељицу вештина с платом од 1200 динара годишње г-ђца *Емилија Јоксићева*, учитељица вештина исте школе.

у Вишој Женској Школи у Шапцу

за учитељицу женског рада с платом од 1200 динара годишње с тим да и даље ради у Ужичкој приватној женској гимназији г-ђца *Радојка Топаловићева*, учитељица рада исте школе;

Претписом Господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр. 87. од 2 јануара 1912 године постављен је:

у Пиротској гимназији

за привременог учитеља вештина IV класе с годишњом платом од 1500 динара г. *Радивоје Кончар*, абсољвент Прашког Универзитета.

Претписом Господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр. 154. од 3 јануара 1912 године постављен је:

у Другој Крагујевачкој гимназији

за хонорарног вероучитеља г. *Милан Здравковић*, свештеник из Крагујевца.

Претписом Господина Министра Просвете и Црквених Послова ПБр. 243. од 5 јануара 1912 године постављен је:

у Јагодинској гимназији

за хонорарног вероучитеља г. *Младен Вукићевић*, свештеник из Јагодине и досадашњи вероучитељ исте школе.

Претписом Господина Министра Просвете и Цркв Послова ПБр. 21712. од 10 октобра 1911 године постављен је:

у Смедеревској гимназији

за учитеља вештина прве класе г. *Ђорђе Стојчевић*, учитељ вештина друге класе исте гимназије, с тим да му се повишење плате рачуна од 1 јануара 1912 године.

РАСПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Директорима средњих школа

Од ступања у живот новог закона о таксама, не поступају сви директори подједнако при наплаћивању за дупликат сведочанства, примењујући погрешно напомену под бројем 312 тога закона, и на ученике средњих школа. Но како се та напомена односи само на сведоцбе и уверења ученика на Универзитету, наређујем да се у будуће увек директори придржавају треће алинеје чл. 55. Закона о средњим школама и за дупликат сведочанства наплаћују, поред таксе у маркама, и 10.— динара у новцу.

ПБр. 24297.
15 децембра 1911 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Ђ. Јовановић, с. р.

Директорима средњих школа

Како су се у последње време почеле заразне болести јављати у јачим размерама нарочито на школској деци, то Вам се препоручује, да изволите наредити: да школски лекар поверене Вам школе врши преглед све школске деце, а нарочито у нижим разредима, *бар два пут недељно*, и том приликом обраћа пажњу, да по школама нема ученика за које постоји сумња да су оболели од заразних болести, или да долазе у школу у стадијуму опорављења, или из кућа у којима има заразе, па да таквим ученицима забрани похођење школе. Чим се зараза појави у самој школи, постараћете се, да се изврши дезинфекција у свима зараженим просторијама.

Кад се распусти школа или ако је школа већ распуштена, школски ће лекар бити дужан прегледати ученике, чим школа буде отпочела рад и у свему поступити, као што је напред речено.

ПБр. 24504.
17 децембра 1911 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Ђ. Јовановић, с. р.

Директорима средњих школа и управитељима основних школа

У низу средстава да се што боље послужи идеји културне заједнице са Србима изван Србије, а исто тако и са Хрватима, долази на прво место упознавање њихових књижевних тековина, а нарочито упознавање издања Матице Српске, Матице Хрватске и Друштва хрватских књижевника.

Заступништво Матице Српске за Краљевину Србију има г. Св. Цвијановић, књијар, за то је потребно њему се обратити за сва обавештења о добављању Матичних издања.

Матица Хрватска издаје сваке године коло од 7 пробраних књига, за које се плаћа незнатни улог од 6 круна, односно 6·50 динара.

Друштво хрватских књижевника издаје свој лепо уређивани месечник *Savremenik* и сваке године по једно коло *Savremenik hrvatskih pisaca* (6 књига).

Savremenik стаје годишње 12 круна (одн. 13 динара), а коло *Savremenik hrvatskih pisaca* 6 круна (одн. 6·50 дин.) ако се узме уз *Savremenik*, а 9 круна (одн. 9·75 дин.), ако се узме само коло.

Претплату на издања Матице Хрватске и Друштва хрватских књижевника прима за Србију Српска Књижевна Задруга, чиме је врло олакшана поруџбина.

Препоручујем директорима, управитељима и наставницима средњих и стручних школа, да настану да се, поред издања Српске Књижевне Задруге, набаве за наставничке и ученичке књијнице, као и за читаонице и књијнице њихове околине, и ова издања која су сразмерно тако јевтина, да их без изговора може набавити свака школа, књијница и читаоница.

ПБр. 430.
8 јануара 1912 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Љ. Јовановић, с. р.

Директорима средњих школа

Благодејање, које су ученици средњих школа примали, сведено је последњих година на тако мале износе, да се то више и не може узети као нека стварна помоћ сиромашним ученицима. То је тако дошло отуда, што се стало на гледиште, да благодејање припада свакоме ученику који испуни прописане захтеве за давање благодејања, и ако су буџетске суме за благодејање, према таквом гледишту, биле врло мале. Сем тога ученици су по стајали и били благодејанци од тромесечја до тромесечја. За свако ново тромесечје ново бирање благодејанаца и ново одређивање благодејања, а међутим о великом школском одмору ученици нису имали никаквог благодејања.

Има још једна незгода у досадашњем начину давања и распоређивања ове помоћи. Поједине средње школе нису знале, коликом сумом благодејања располажу у којој години, а још су мање могле знати колико ће благодејанаца имати, те је благодејање врло неједнако распоређивано. И док су поједине школе имале врло велики број благодејанаца с малим благодејањима, дотле су друге опет имале мало благодејанаца а велика благодејања;

док се једне школе пушле и прецуњавале ученицима и ван своје области само због благодјејања, дотле је било и има школа, које по појединим разредима не достижу ни минимум законског броја ученика.

Да би се унело више система у цео тај посао, и да би благодјејање било однета стварна и стална помоћ онима који га уживају докле год га заслужују, ја сам, саслушавши мишљење Главнога Просветног Савета и Професорског Друштва, прописао нова Правила о благодјејању (која су штампана на стр. 17—18).

Нова основа, на којој су ова Правила прописана, у томе је што благодјејање није право ни доброг ни сиромашног ученика. Оно се даје и добива стечајем, а када се једном добије не губи се и не мења, докле год је благодјејанац ученик оне школе, у којој прима благодјејање и не добије, преласком у старији разред, веће благодјејање са упражњеног ког места, или докле год се не покаже недостојним помоћи која му се даје (чл. 8. Правила).

На основи чл. 4. ових нових Правила ја сам, као што се види из приложеног распореда, за ову годину одредио Вашој школи благодјејаначких места по 20 динара за ученике од I до III разреда, места по 30 дин. за ученике од IV до VI разреда закључно и места по 40 дин. за ученике VII и VIII разреда, што чини укупну суму од динара за једанаест месеци ове године.

Према буџетским сумама овогодишњег Државног Буџета број благодјејања у неким школама, као што се види из предњег распореда, знатно је мањи, као што је ошет у другим школама већи. Да би се овај нови начин давања благодјејања извео поступно и без великих трзавица, предвиђа се чл. 13. Правила, да сви садашњи благодјејанци остану и на даље благодјејанци са сумама које им је Наставнички Савет у почетку овога тромесечја одредио и они ће то благодјејање уживати потпуно по овим Правилима, као да су га по њима и добили. Нова благодјејаначка места отвараће се по овим Правилима — одмах, где је благодјејање веће по новом распореду, по што је до сад било, — или онда, кад настане могућност за то.

При распоређивању благодјејања по чл. 4. Правила ја сам се руководио, као што је већ наглашено, намером да у школама с великим бројем ђака буде мање благодјејаначких места, само за ученике из области у којој је школа, а да у школама с мањим бројем ђака буде више благодјејаначких места, како би их могли понуњавати и ученици ван области, у којој је школа. Зајечар, Неготин, Смедерево, на пример, моћи ће одмах расписати стечај за благодјејаначка места за ученике и ван своје школе. За такве случајеве директори ће, пошто прво добију одобрење потребног кредита, који се Распоредом предвиђа, расписати стечај и (чл. 9.) послати га свима школама, које ће их објавити својим ученицима, прикупити њихове молбе и са потврдом података и навода ученичких послати их на поступак школи из које је распис потекао.

ШБр. 1533

24 јануара 1912 године
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Љ. Јовановић, с. р.

Распоред благодејања и благодејаначких места у средњим школама

Број	Гимназија	Треба предвидети		Благодејанских места			Свега
		годишње	месечно	I—III 201	IV—VI 30	VII—VIII 40	
1	Неготин	2640	220	5	4	—	9
2	Зајечар	4080	340	5	4	3	12
3	Пирот	2640	220	5	4	—	9
4	Пожаревац	3000	250	4	3	2	9
5	Враће	2280	190	5	3	—	8
6	Шабац	2880	240	6	4	—	10
7	Ужице	1680	140	2	2	1	5
8	Ниш	1680	140	2	2	1	5
9	Лесковац	840	70	2	1	—	3
10	Крушевац	1200	100	2	2	—	4
11	Реалка	1920	160	3	2	1	6
12	Смедерево	840	70	2	1	—	3
13	Чачак	1200	100	2	2	—	4
14	Ваљево	1200	100	2	2	—	4
15	Јагодина	840	70	2	1	—	3
16	Крагујевац	1680	140	2 ¹	2 ¹	1	5
17	Београд	5400	450	5 ²	5 ²	5 ²	15
18	В. Ж. Школа Београд .	1920	160	8	—	—	8
19	" " " Крагујевац	960	80	4	—	—	4
20	" " " Шабац .	960	80	4	—	—	4
	Укупно . .	39840	3320	72	44	14	130

ОДСУСТВА НАСТАВНИКА И НАСТАВНИЦА НАРОДНИХ ШКОЛА У ШКОЛСКОЈ 1911/12 ГОДИНИ.

Господин Министар Просвете и Црквених Послова одобрио је:

Леосави Кадићевој, учитељици из Јабуковца, окр. крајинског, двомесечно одсуство — ПБр. 23.665 од 13. децембра.

Матеји Лујићу, учитељу из Прџиловице, окр. нишког, двомесечно одсуство, по да за то време ради у средњој продужној школи у Житковцу — ПБр. 24.100 од 13. дец.

Леосави Грујићки, учитељици у Бивољу, окр. крушевачког, одсуство до краја децембра месеца — ПБр. 24.059 од 14. дец.

Даници Бурићевој, учитељици из Азање, окр. смедеревског, одсуство од 9. децембра до 2. јануара 1912. год. — ПБр. 24.093 од 13. дец.

¹ У обе гимназије по једно место.

² За сваку гимназију по једно место.

Мирослави Поповићевој, учитељици у М. Извору, окр. тимочког, боловање до оздрављења, највише годину дана — ПБр. 20.435 од 13. децембра.

Михаилу Божовићу, учитељу у Горачићу, окр. чачанског, одсуство од 2—16 јануара 1912. године — ПБр. 24.024 од 12. дец.

Даници Константиновићки, учитељици са Уба, окр. ваљевског, одсуство 40 дана — ПБр. 23.884 од 12. дец.

Љубици А. Радисављевићки, учитељици у Лебану, окр. врањског, одсуство 20 дана — ПБр. 24.032 од 12. дец.

Јелени М. Дукићки, учитељици у Глоговцу, окр. подринског, одсуство шестонедељно — ПБр. 24.118 од 13. дец.

Јелени Томашевићевој, учитељици у Дубокој, окр. пожаревачког, одсуство 4 недеље — ПБр. 23.992 од 12. дец.

Магдалени Павловићевој, учитељици у Азањи, окр. смедеревског, одсуство од 9. децембра до 2. јануара 1912. године. — ПБр. 24.094 од 13. децембра.

Стевану Максимовићу, учитељу у Доброселици, окр. ужичког, одсуство од 1—12. јануара 1912. год.

Чедомиру Максимовићу, учитељу у Мрсаћу, окр. чачанског, одсуство до краја школске године — ПБр. 24.206 од 15. дец.

Јованки Пашировићки, учитељици у Салашу Црнобарском, окр. подринског, одсуство 40 дана — ПБр. 24.212 од 15. дец.

Наталији Николићки, учитељици у Конопници, окр. врањског, одсуство до краја децембра месеца. — ПБр. 23.406 од 14. дец.

Даници Хаџи-Илићки, учитељици из Ваљева, одсуство до краја ове школске године — ПБр. 24.318 од 16. дец.

Терези Милеровој, забавиљи на Савинцу у Београду, одсуство четворомесечно — ПБр. 24.340 од 18. дец.

Стани Јовановићевој, учитељици у Власотинцима, окр. врањског, одсуство од 1—14. јануара 1912. год. — ПБр. 24.472 од 19. дец.

Димитрију Димитријевићу, учитељу из Јагодине, одсуство двомесечно — ПБр. 24.470 од 19. дец.

Даринки Јеремички, учитељици из Ковачевца, окр. смедеревског, одсуство до краја фебруара 1912. год. — ПБр. 24.075 од 14. дец.

Персиди Димитријевићевој, учитељици из Белановице, окр. рудничког, одсуство двомесечно — ПБр. 23.318 од 20. дец.

Љубомиру Шљивићу, учитељу у Глушцима, окр. подринског, одсуство двомесечно — ПБр. 24.598 од 21. дец.

Душану Поповићу, учитељу у Белољину, окр. топличког, одсуство до краја ове школске године — ПБр. 24.483 од 19. дец.

Видосави Кузмановићки, учитељици у Јабуковцу, окр. крајинског, одсуство до краја марта 1912. год. — ПБр. 24.967 до 31. дец.

Живојину Николићу, учитељу у Глоговцу, окр. моравског, одсуство двомесечно — ПБр. 24.940 од 31. дец.

Момчилу Бошковићу, учитељу у Кремнима, окр. ужичког, одсуство од 1—15 јан. 1912. год. — ПБр. 25.019 од 30 дец.

Милици Марјановићевој, учитељици у Шабини, окр. пожаревачког, одсуство од 2—15 јан. 1912. год. — ПБр. 25.000 од 30. дец.

Ангелини Ј. Мрава, учитељици у Азањи, окр. смедеревског, одсуство 14 дана — ПБр. 25.101 од 30. дец.

- Јулки Руменићки*, учитељици у Јарменовцима, окр. рудничког, одсуство од 2—11. јан. 1912. год. — ПБр. 25.000 од 30. дец.
- Михаилу Рајичковићу*, учитељу у Иванковцу, окр. моравског, одсуство до 12. јан. 1912. год. — ПБр. 24.989 од 30. дец.
- Лазару Мишковићу*, учитељу у Делиграду, окр. нишког, одсуство шест месеци — ПБр. 24.905 од 30. дец.
- Љубици Лазаревићки*, учитељици у Орашцу, окр. крагујевачког, одсуство 20 дана — ПБр. 25.107 од 30. дец.
- Десанки Јовановићевој*, учитељици у Белотићу, окр. подринског, одсуство 10 дана — ПБр. 24.931 од 30. дец.
- Софији Петковић*, учитељици из Д. Крчина, окр. моравског, одсуство од 2—15 јан. 1912. год. — ПБр. 24.988. од 28. дец.
- Босари Петровићки*, учитељици у Лозници, одсуство десетодневно — ПБр. 24.655 од 28. дец.
- Сави Марковићу*, учитељу у Николичеву, окр. тимочког, одсуство од 2—12. јан. 1912. год. — ПБр. 24.866 од 29. дец.
- Живојину Војновићу*, учитељу у Подгорцу, окр. тимочког, одсуство од 1—15 јан. 1912. год. — ПБр. 24.881 од 20. дец.
- Даринки Андрејевићки*, учитељици у Зајечару, одсуство двонедељно — ПБр. 24.885 од 29. дец.
- Видосави Живковићевој*, учитељици у Уровници, окр. крајинског, одсуство двомесечно — ПБр. 20 од 1. јануара о. г.
- Даринки Протићки*, учитељици из Београда, одсуство једномесечно — ПБр. 25.048/911. од 1. јан. о. г.
- Михаилу Сисасојевићу*, учитељу у Губеревцу, окр. крагујевачког, одсуство од 1—15 јан. о. г. — ПБр. 25.167/911 од 2. јан. о. г.
- Јелици Ж. Поповићки*, учитељици из Миравевца, окр. крагујевачког, одсуство до краја ове школске године — ПБр. 25.195/911. од 2. јан. о. г.
- Веселину Стаматовићу*, учитељу у Селевцу, окр. смедеревског, одсуство двомесечно — ПБр. 24.730/911. од 3. јан. о. г.
- Надежди Беловуковићевој*, учитељици у Сигама, окр. пожаревачког, 20 дана одсуства — ПБр. 25.280/911. од 4. јан. о. г.
- Наталији Митровићевој*, учитељици у Марковцу, окр. смедеревског, одсуство једномесечно — ПБр. 25.289/911. од 4. јан. о. г.
- Милици Арамбашићевој*, учитељици у Старчеву, окр. пожаревачког, одсуство једнедељно — ПБр. 24.746/911. од 4. јануара о. г.
- Вели Стефановићевој*, учитељици у Баћевцу, окр. београдског, одсуство 10 дана — ПБр. 25.270/911. од 4. јануара о. г.
- Панги Илићу*, учитељу у Гркињи, окр. нишког, одсуство двомесечно ПБр. 25.247/911. од 4. јануара о. г.
- Милосави Миљковићевој*, учитељици у Витежеву, окр. моравског, одсуство 10 дана — ПБр. 353 од 10. јан. о. г.
- Живојину Борђевићу*, учитељу у Пожези, окр. ужичког, одсуство 40 дана — ПБр. 346 од 10. јан. о. г.
- Љубици Сисасојевићки*, учитељици у Драгову, окр. моравског, одсуство 10 дана — ПБр. 103 од 5. јан. о. г.
- Милици Јанковићевој*, учитељици у Клељу, окр. пожаревачког, одсуство 40 дана — ПБр. 95 од 5. јан. о. г.
- Јовану Благојевићу*, учитељу у Риђакама, окр. подринског, одсуство 10 дана — ПБр. 25.069 од 2. јан. о. г.

Војиславу Младеновићу, учитељу у Петровцу, окр. пожаревачког, одсуство 14 дана — ПБр. 68 од 5. јан. о. г.

Персиди Ристивојевићевој, учитељици у Трстенику, окр. крушевачког, одсуство 15 дана — ПБр. 63 од 5. јан. о. г.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Господин Министар просвете и црквених послова одлуком својом ПБр. 1491 од 23 јануара 1912 одобрио је ова

П Р А В И Л А

О ИЗДАВАЊУ ПОМОЋИ СТУДЕНТИМА ФИЛОСОФСКОГ ФАКУЛТЕТА НА
УНИВЕРЗИТЕТУ У БЕОГРАДУ.

I

Да би број наставничких кандидата, које даје философски факултет на Универзитету одговарао стварним потребама средњих школа по појединим предметним групама, Министар просвете и црквених послова предвиђа буџетом сваке године извесну суму, из које ће се давати редовна помоћ студентима философског факултета као питомцима Министарства Просвете.

У буџету ће се свакад нагласити за коју се групу предмета предвиђа помоћ за нове питомце.

II

Ову помоћ уживаће питомци као сталну месечну помоћ, која не може бити већа од 80 динара ни мања од 50 динара и то од почетка семестра у ком је избор извршен, па док редовно не напуне прописани број семестара.

За полагање дипломског испита издаће се сваком питомцу, ако се пријави за испит одмах по завршетку редовних студија или на почетку првог наредног семестра, 120 динара одсеком.

III

Помоћ ће се давати редовним студентима философског факултета на основи сведоџбе о положеном вишем течајном испиту ако су тек ступили на Универзитет. Остали питомци подносиће сем сведоџбе о положеном вишем течајном испиту и семестрална колоквија.

Првенство на помоћ имаће студенти са одличним и врло добрим оценама бар из предмета своје групе, а који су при том сиромашног стања.

IV

Једанпут примљени питомац може изгубити своју помоћ кад се докаже да није савесно одговарао својим обавезама на Универзитету, или ако га је казнио Универзитетски Суд.

V

Питомци, који уживају ову помоћ, дужни су поред осталих својих школских обавеза уредно походити предавања, вршити семинарске односно лабораторијске радове, подносити крајем семестра колоквија из своје групе на Универзитету и помагати својим професорима у научном и школском раду. О свему овоме подносиће Министарству доказе почетком и крајем свакога семестра.

Сваки ће питомац бити дужан служити у просветној служби бар онолико времена колико је био питомац.

VI

Питомци се пријављују својим молбама Министарству просвете по стечају који се објављује у Српским Новинама и преко Ректора на Универзитету.

Добивене молбе упућују се Главном Просветном Савету по чијем предлогу Министар одлучује о избору питомаца. Савет ће ради тога увек, кад има довољно кандидата, предложити бар три више, но што има кандидатских места.

VII

Ова правила вреде кад их Министар потпише, а могу се мењати само по саслушању Главног Просветног Савета.

Господин Министар Просвете и Црквених Послова одлуком својом ПБр. 1407 од 18 јануара 1912 одобрио је ова:

ПРАВИЛА О БЛАГОДЕЈАНЦИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА.

Чл. 1.

Благодејање је државна помоћ која се даје сиромашним (чл. 3.) ученицима, који се одлично уче и примерно владају (чл. 2.).

Чл. 2.

Одличан је и примеран ученик онај чији збир оцена из научних предмета прелази оцену четири без и једне слабе оцене из научних предмета и вештина и који, по оцени разредног већа, има све моралне особине ваљаног ученика.

Чл. 3.

За сиромашног ученика сматра се онај ученик чији родитељи или чије масе плаћају до 30 динара непосредног пореза (у задругама 30 динара на сваког задругара који је пореска глава, а у масама 30 динара на сваког мушког наследника), рачунајући у непосредни порез све врсте пореза одређене чланом 1. Закона о непосредном порезу.

За сиромашног ученика може се сматрати, по одлуци разредног већа, и онај ученик чији родитељи плаћају и више пореза, али су оптерећени већим бројем деце или другим породичним обвезама.

Уверење о плаћању непосредног пореза доноси се од пореског одељења, а уверења о броју деце од надлежних власти.

Ученици чији родитељи или чије масе не плаћају никаква пореза, или који немају ни родитеља ни имања, доносе уверење о сиромашном стању од општине у којој живе.

Чл. 4.

Величину благодетељања по разредима, областима и школским местима, као и број благодетељања у појединим школама, одређује Министар Просвете у границама буџетске могућности.

Чл. 5.

Благодетељања се дају стечајем, а при једнаким условима првенствено ученицима школских области.

Чл. 6.

На расписани стечај могу се јавити и ученици из које друге школске области кад год се укаже какво непопуњено место. У том случају ученик прелази у школу у којој ће благодетељање примати.

Чл. 7.

Благодетељање се добива по решењу професорског савета, рачуна се и издаје за свих 12 месеца у години.

Одлука о благодетељцима из друге алинеје чл. 3. ових Правила подноси се с мотивацијом Министру Просвете на одобрење.

Чл. 8.

Благодетељање задржава ученик једне школе докле год испуњава услове по овим Правилима.

Благодетељање се може изгубити, по одлуци професорског савета, привремено или коначно. Ученик који коначно изгуби благодетељање не може га повратити, али се може јављати на нове стечаје по истеку године дана. Ученик који остане да понови разред самим тим губи своје благодетељанско место и на нов се стечај може јавити по истеку првог тромесечја у новој школској години.

Професорски савет подноси одлуку о коначном губљењу благодетељања Министру Просвете на одобрење.

Чл. 9.

На упражњено благодетељанско место одмах се расписује нов стечај.

Чл. 10.

Државно благодетељање не може имати ученик који ужива благодетељање из каквог фонда, задужбине, од општине, среза ит.д.

Чл. 11.

Државно благодјејање не може се ученицима задржавати за дуг.

Чл. 12.

Од неутрошеног благодјејања (привремено губљење, размак од стечаја до избора, непопуњено место) може професорски савет, пред Божић и пред Ускрс, а и у току године, кад нађе за потребно (болест, смрт), давати одсеком помоћ сиромашним ученицима који нису благодјејанци.

Одлуку о тој помоћи шаље професорски савет с мотивацијом Министру Просвете на одобрење.

Чл. 13.

Садашњи благодјејанци задржавају своја благодјејања у износу у ком га имају, као да су изабрани по овим Правилима. Но, ако се отвори стечај на које благодјејанско место са већим благодјејањем, имаће и они право да се јаве.

Чл. 14.

Кад ова правила ступе у живот престају важити сва досадашња наређења о добивању и губљењу благодјејања у средњим школама.

Правила ова ступају у живот, од дана кад их Министар Просвете одобри и потпише.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ О УЧИЛИМА И КЊИГАМА

Решењем својим од 3 јануара 1912 г. ПБр. 24693, 1911, Господин Министар Просвете и Црквених Послова одобрио је, да се књига: „Пчеларство“ од г. Милана В. Поповића, свештеника из Жежевице, може набављати за књижице основних школа и за поклањање ученицима о испитима.

Решењем својим од 9 јануара 1912 г. ПБр. 368, Господин Министар Просвете и Црквених Послова одобрио је, да се књига: „Поступак у рачунској настави за I разред основне школе“, од Милоша Попаре учитеља из Сарајева може набављати за књижице основних школа.

Решењем својим од 24 јануара 1912 ПБр. 1478 Господин Министар Просвете и Црквених Послова одобрио је, да се књига: Смрт Смаил аге Ченгића, у издању др. Тих. Остојића, као четврта књига његових одабраних дела за школу, може препоручити књижицама средњих и стручних школа.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

ИЗВЕШТАЈ О ПРВОМ ИСПИТУ ЗРЕЛОСТИ У БОГОСЛОВИЈИ Св. САВЕ (1909 ГОД.)

Наредбом Господина Министра од 25. априла тек. год. ПБр. 5677. одређен сам, да као нарочити изасланик председавам овогодишњем стручном богословском испиту у Богословији Св. Саве.

Ову наредбу сам извршио, и по службеној дужности, а у смислу чл. 30. Правила о полагању овога испита (од 8. децембра 1908. године ПБр. 19.371.), част ми је о томо свом раду поднети Господину Министру овај извештај:

Према Правилима богословски испит зрелости је двојак: писмен и усмен.

I. Писмени испит. Овај испит (чл. 10) може трајати највише четири часа. Полаган је овим редом:

1. Из *Св. Писма* — на дан 1. јуна, и трајао је од 8 часова и 12 мин. до 12 часова пре подне. Претходно је предметни наставник са ректором учи испита утврдио пет питања, од којих је затим испитни одбор на сам дан испита за задатак изабрао: „*Одношај Старог Завета према Новом*“. Просечни је успех на овоме испиту $3\cdot85$ ($3 \times 5 + 8 \times 4 + 3 + 2 \times 2 = 54$).

2. Из *Немачког језика* је испит држат 2. јуна од 8 часова и 30 минута пре подне до 12 часова и 15 минута по подне. Од предложених пет задатака одбор је изабрао за превођење: „*Der Typus vom Jahre 648*“, један одломак из чувеног дела *Conciliengeschichte von Hefele* (III Bd. S. 210).

Просечни је успех $3\cdot92$ ($3 \times 5 + 7 \times 4 + 4 \times 3 = 55$).

3. Из *Латинског језика* писмени је испит био на дан 3. јуна и трајао је од 7 часова и 45 минута до 11 час. и 5 мин. пре подне. За превођење изабрат је: „*Sallustius de bello Jugurthino*“ (caput X).

Просечни је успех $4\cdot28$ ($7 \times 5 + 4 \times 4 + 3 \times 3 = 60$).

4. Из *Грчког језика* је писмени испит био 4. јуна пре подне од 7 ч. и 45 мин. до 11 ч. и 50 мин. Приправници су преводили II и III главу из посланице Св. Поликарпа Филибљанима.

Просечни успех је 4. ($7 \times 5 + 4 \times 4 + 3 \times 3 = 56$).

II. Усмени испит. Приправници су полагали 8. и 9. јуна пре и после подне непрекидно. Просечни успех је из појединих предмета овакав:

а) из *Св. Писма* — $4\cdot5$ ($9 \times 5 + 4 \times 4 + 1 \times 2 = 63$).

б) из *Догматичког Богословља* — $4\cdot5$ ($10 \times 5 + 2 \times 4 + 3 + 2 = 63$).

в) из *Канонског права и Познавања државних закона о цркви* — $4\cdot35$ ($7 \times 5 + 5 \times 4 + 2 \times 3 = 61$).

г) из *Српског и Црквенословенског језика* са историјом српске књижевности $4\cdot07$ ($5 \times 5 + 5 \times 4 + 4 \times 3 = 57$).

д) из *Немачког језика* је, на основу чл. 17. Правила о полагању испита, ослобођено усменог испита 11 приправника зато, што су сви они на писменом испиту добили врло добре и одличне оцене, а уз то имали су такве исте оцене и у најстаријем разреду и били су примерног владања.

Укупно узевши све оцене, и писменог и усменог испита, из *Немачког језика* је просечни успех $4\cdot14$ ($3 \times 5 + 10 \times 4 + 1 \times 3 = 58$);

ђ) из *Латинског и Грчког језика* је полагало усмени испит само по четири приправника, јер сви остали су (њих 10) ослобођени усменог испита по поменутој одредби чл. 17. Правила.

WWW.UNILIB.RS Укупно узевши оба испита (и писмени и усмени) и из обадва језика просечни је успех :

из Латинског $4 \cdot 28 (7 \times 5 + 4 \times 4 + 3 \times 3 = 60)$.

из Грчког $4 (7 \times 5 + 6 \times 4 + 4 \times 3 = 56)$.

Општи је резултат целокупног испита свих (14) приправника $4 \cdot 28$.

Кад су утврђене оцене свима приправницима из свих предмета констатовано је, да је само један приправник имао слабе оцене из два предмета (из Св. Писма и Догматичког Богословља), те је испитни одбор, на основу чл. 28. Правила, одлучио: да тај приправник понови испит из оба предмета у септембру месецу тек. год.

За све време рада није се ни један ученик огрешио о своју дужност у погледу владања. Стога је испитни одбор, по завршеном испиту, према добивеним оценама, а на основу члана 29. Правила, признао спремност за свештеничку службу и више духовно образовање *тринаесторици* приправника. Од њих су 12 приправника добили из владања оцену: *»примерно«*, а само један оцену: *»врло добро«*.

Приликом решавања о оценама из владања испитни је одбор, немајући никаквог другог мерила, руководио се оценама и владањем приправника у току свих ранијих година. Један је наставник заступао друго гледиште и одвојио своје мишљење, које је у записнику подробије мотивисано. Испитни је одбор о овоме питању дуго већао и после свестраног претреса, дошао до закључка: да за интернатске ученике уопште, а поглавито за богослове, владање мора бити много строжије цењено него у другим заводима. Па кад чл. 29. Правила испитном одбору између осталог ставља у дужност и да даје оцену из владања, онда чиме би се он могао руководити? За оних неколико дана, док испит траје, немогућно је проценити каквог је ко владања. Остаје му, дакле, да општу оцену даје према томе како се који приправник владао у току целог свог деветогодишњег бављења у заводу. И доиста, не би било правично да подједнако владање буде признато како ономе што никада за свих девет година није ни опоменуто, тако и ономе, који је шта више по казни отпуштан из завода, па и после тога опет бивао кажњавао. Због тога је испитни одбор оном једном приправнику, с погледом на његово дотадашње владање, смањио оцену из владања.

Али, мора се признати, Правила о полагању стручног богословског испита, стављајући у дужност испитном одбору да даје оцену из владања, противе се закону. По чл. 12. тач. 12. закона о Богословији то је дужност и право само Савета Богословије. Он „даје ученицима најстаријег разреда оцене из владања, које се бележе у сведочанство о стручном богословском испиту“. Дакле, извршујући наредбу *Правила*, која су за испитни одбор једино меродавна, вређа се јасан пропис закона, али не нехатом испитног одбора, већ споразумно израженом вољом Министра и Архиепископског Сабора, која је прописала оваква *Правила*, знајући за садржину закона, по чијем су овлашћењу (чл. 23.) *Правила* и издата.

Међутим, ма како се узело, треба имати на уму, да се приправник може огрешити о своју дужност до последњег тренутка свога школовања. Све док сведочанство не добије он дугује послушност својој школској власти: а имајући то у виду, ни Савет Богословије, нити пак испитни одбор не могу доносити дефинитивну оцену о владању док се год не заврши испит. Строго узевши, кад је законом само Савет овлашћен, да цени владање, он би имао да одмерава казну и за иступе, који би се могли десити у току испита, па према томе да даје и оцену из владања.

Јуна 10. пре подне саопштио сам ученицима резултат испита, а затим су, истога дана, прописно попуњена, потписана и предата Ректору Богословије сведочанства свих приправника, који су испит положили.

* * *

Ово је био први стручни богословски испит од како је основана Богословија Св. Саве. Са тринаесторицом свршених богослова ове године ступа у живот нови подмладак, који је девет година васпитаван и спреман, и то искључиво, за свештенички чин, како је законодавац обележио задатак ове школе у чл. 1. Закона о Богословији. Од 40—50 ученика, примљених у завод 1900. године, после девет година ево излази из завода 13 кандидата, којима је испитни одбор, према Правилима, признао стручну спрему за свештенички чин. По Правилима о полагању стручног богословског испита, оваквим каква су она, ови кандидати су доиета спремни. То им мора сваки признати, али питање је: каква су Правила? Јесу ли она добра?

По моме мишљењу Правила оваква каква су сада нису добра. По њима је немогућно оценити целокупни успех наставе у Богословији, а још мање истинску спрему испитаних ученика за свештенички чин.

Један једини писмени испит из Св. Писма и усмени испит само из три богословска предмета нису у стању да нам представе зрелост и целокупно знање, које се захтева од кандидата за свештенички чин. Ми из оваквог испита зрелости не можемо знати колико су испитани кандидати способни да прме на се дужности свештеничке службе: као учитељи народни, као вршници појединих свештенорадњи и као морални руководиоци и васпитачи наставе своје.

У колико сам могао запазити, по ономе што сам видео код појединих ученика, сви они готово исказују своје мисли правилно и течно. Ни једном приликом нису се показивали збуњени, али из тога, и на основу онога знања њиховог што је на овоме испиту показано, још се не може знати, да ли су они кадри да одговоре својој дужности, као учитељи вере и морала.

Знају ли црквено правило и умеју ли вршити поједине свештенорадње, као и то, да ли уопште разумеју дух и смисао службе црквене — то се овим испитом није могло констатовати, јер ова Правила не прописују никакав испит из предмета тако зване практичне групе.

Исто тако није се могла констатовати њихова спрема ни као административних јединица у државно-црквеним пословима парохијске службе.

Ово је стручна школа са специјалним циљем, те према томе испит зрелости у овој школи не може се удељавати по испиту зрелости у другим средњим школама, а најмање по испиту у гимназијама.

Канони и закон о црквеним властима подробно обележавају све дужности свештеничке, па према тим дужностима требало би удесити и испит зрелости. И по теоријској спреми и по владању стручни богословски испит имао би задатак да констатује како стручно знање тако и све моралне особине, без којих свештеничка служба не може имати успеха. Док остале школе могу задовољавати само формалну страну па да буду добре, Богословија мора давати у исто време, и по преимућству, *прекаљене раднике за истинску службу*. Без тога промашен је циљ.

Још мање се може циљ постићи ако ови приправници сада, по свршетку свога школовања, буду остављени сами себи.

Међу њима, уколико сам запазио, има кандидата са разним наклоностима, а врло је мален број оних, који би *желели* да ступе у чин свештенички. Значи, да школа није кадра била да улије љубав према изабраном позиву. И сад требало би се побринути, у колико је то могућно, да им први дани слободног живота не изгледе и последњу успомену на деветогодишње школовање у циљу ступања у чин свештенички. Ни дане а неколико месеци и године они не смеју проводити без надзора црквене власти и у нераду. Ако по годинама својим према закону не могу још ступити у чин, они према својим способностима, могу бар бити распоређени по другим разним гранама црквено-административне службе. Ни у другом просвећењу свету не даје се чин одмах после школе. У протестантској Немачкој кандидати с *факултетском* богословском спремом и с положеним испитима не стичу право на парохију све док не прођу кроз живот. После школе њихов кандидат полаже испит пред супер-интендантом своје епархије, који га цени нарочито као беседника, давши му за тему извесни текст из Св. Писма, а у исто време испитује га и из појединих специјалних грана богословске науке. После успешно положеног испита пред супер-интендантом он се увршћује у списак кандидата за пасторско место и отпочиње *практично вежбање* код кога старијег пастора или у нарочитом семинару за беседнике. После две године овога практичног рада он има да издржи испит *pro ministerio* пред конзисторијом, па тек тада бива посвећење (*ordinatio*), што још не значи, да одмах бива постављен за пароха, већ добија само право на то. Па ипак, и после свега тога, општина црквена, која тражи себи свештеника, испитује на свој начин беседнички дар пријављених јој кандидата и бира онога, који буде најбољи. Ако би се десило, да неко дуже времена не добије место после посвећења, он понегда понова полаже испит пред конзисторијом. Свега тога код нас нема.

Дакле, кад је стручни богословски испит код нас једини испит, после кога нема више никаквих других испита у циљу квалификовања кандидата за свештенички чин, онда тај испит мора бити строго стручан, а поред тога мора обухватати свестрано и исцрпно како теоријску тако и практичну спрему у толикој мери, да се доиста може утврдити не само способност по количини и јачини знања, него и наклоност за чин свештенички.

За практичну спрему претпоставља се, разуме се, и нарочито вежбање, од прилике исто онако, као што се то врши у учитељским школама и универзитетским семинарима. То вежбање, по природи свештеничког позива, имало би да обухвати не само строго богословске предмете, него и сва она друга споредна знања, помоћу којих би богословска спрема добила своју праву вредност у друштвеном животу. Па кад су сви важнији предмети законом предвиђени и побројани у 30 тачака (чл. 5. зак. о Богословији), онда је овакав испит зрелости, који се састоји само из три предмета, сем језика, недовољно и непоуздано мерило за оцењивање способности свештеничког кандидата; у толико мање, што се живот врло брзо и свестрано развија тако, да свештеник својом спремом и познавањем средстава ради оламењивања друштва не сме ни за тренутак заостати.

Из истог разлога, т. ј. због оваквог начина полагања испита зрелости у Богословији, немогућно ми је дати свој суд ни о раду и успеху свих наставника Богословије. Може бити речи само о успеху оних наставника из чијих су предмета ученици испит полагали, што се види одмах по општем резултату.

Овим садашњим правилима могла би се учинити још и та замерка, што се по њима ни из оних предмета, из којих се испит полаже, не тражи знање у свему по програму како су кандидати учили, већ скраћено. Тако је на пр. и сувише скраћен програм из Канонског права.

На основу свега изложеног слободан сам скренути пажњу Господину Министру, да је потребно што пре ово учинити:

1. *на другој основи израдити Правила* о полагању стручног богословског испита, ако се тим испитом жели констатовати целокупан успех наставе у Богословији. Новим правилима требало би обухватити по могућности све групе богословских предмета, и испит би требало поделити на одсеке. Испитивање би морало дуже трајати, а и сам начин испитивања морао би се удесити према оним дужностима, које се захтевају од свештеника: као учитеља вере и морала, као свештенослужитеља и као органа, коме су и држава и црква поверили вођење извесних административних послова. Поред чисто богословског испита могао би се упоредно установити и испит из језика и небогословских предмета који су у школи предавати. Али, свакојако, испит из тих предмета не може бити исте вредности, као и стручни богословски испит. Друга би сасвим ствар била, кад би Богословија сматрана била само као *средња* школа, после које би се безусловно морало наставити стручно образовање. Овако пак, док је то једина стручна школа за свештеничке кандидате, јер друге бар за сада још немамо, и докле закон од те школе захтева спрему само за свештенички чин (чл. 1. зак. о Богословији) она мора *само томе задатку одговарати*. У противном пак рети опасност, да црква остане без кандидата за свештенички чин, благодарјећи држави, која *девет* година издржава о своме трошку богослове да после, кад они ту школу сврше, не буду свештеници, већ користећи се средњошколском сведоџбом, да се одаду радије свакој другој струци, само не својој, за коју их је држава нарочито спремала.

2. Док се не измене ова садашња Правила потребно је што пре објаснити смисао њиховог чл. 29. о давању оцена из владања, с погледом на члан 12. тач. 12. *закона* о Богословији, јер су те две одредбе у противности.

3. Исто тако потребно је што пре прописати тако звани „*Школски закон*“ за ученике Богословије. То наређује чл. 26. *закона* о Богословији на ипак од 1896. године, кад је овај закон обнародован, ни до данас тај школски закон није прописан. Међутим, за ову школу поред добрих наставника, школски закон са својим нормама о животу и владању ученика јесте једна од битних погодаба за постигнуће њенога задатка.

4. У Богословији за ученике виших разреда (VIII и IX) треба што пре установити вежбања из појединих грана службе свештеничке. За душе-старатељску службу у том циљу стоје на расположењу разне хумане установе, као што су: дом за сиротну и напуштену децу, дом Св. Саве, дом убогих, дом старица итд. Ту ученици виших разреда Богословије могу бити од велике користи самим тим установама, а у исто доба даје им се прилике да опробају своју снагу као будући учитељи вере и морала.

5. У колико се Богословија издржава државним средствима (чл. 2. зак. о Богословији) а од свршених приправника већина су *државни питомци*, то о њима мора и држава водити бригу. Није довољно то, што је прописано Интернатским Правилима Богословије, где се говори и о издржавању ученика, да „државни питомци, ако по истеку школовања или у току овога науме

да напусте духовно звање, обавезни су вратити држави суму на њих утрошену“ (т. 7.). Потребно је створити им могућност за живот у црквеној служби до ступања у чин; морају се имати тачни и поуздани податци о њиховом занимању и владању за све време од како заврше школовање, па све док сасвим не испуне своју обавезу. А у случају, да ко од њих напусти свој позив, треба знати, која се сума рачуна да је на њих утрошена, јер интернатски живот државу стаје много више од 40 динара месечно, колико се наплаћује од неблагодејанаца.

Господину Министру просвете и црквених послова

23. јуна 1909. год.
у Београду.

понизан,

Д-р Чедомиљ Митровић
в. професор Универзитета.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

РАДЊА ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1049 РЕДОВНИ САСТАНАК

11 августа 1911 год.

Били су: председник **Сава Урошевић**; потпредседник **Мирко М. Поповић**; редовни чланови: **Миливоје Симић**, **Љубомир Протић**, **Никола Лазић**, др. **Јован Скерлић**, протопрезвитер **Стеван Веселиновић**, др. **Душан Рајићић**, др. **Светолик Стевановић**, **Илија Ђукановић**; ванредни члан: **Михаило М. Станојевић**.

Пословођа: **Милан Е. Петковић**.

I

Прочитано је писмо господина Министра просвете и црквених послова од 17 ов. мес. ПБр. 13746, којим се шаље на мишљење молба г. Стевана Давидовића, професора Војне Академије, који моли да се његове „Логаритамске Таблице“ откупе као државно издање или да му се изда решење да се препоручују за школску потребу, па ће их он сâм штампати као државно издање.

Савет је одлучио: да се унута Управа Државне Штампарије, да ли може добити стереотиписан слог за ове таблице и шта би то коштало.

II

Прочитано је писмо господина Министра просвете и црквених послова, од 10 августа ове године ПБр. 13422, којим шаље молбу г. Димитрија Ј. Стојановића, учитеља у Обреновцу, који моли да се његова „Рачуница с рачунским задацима“ (седмо издање) препоручи за уџбеник у II разреду основних школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. **Ђорђе С. Којић**, учитељ у Топчидеру, и **Михаило М. Станојевић**, учитељ у Београду, да ову књигу прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто молитељ претходно депонује Благајни Министарства просвете и црквених послова (60) динара на име награде за г.г. референте.

III

Прочитано је писмо господина Министра просвете и црквених послова од 6 јула ове године ПБр. 10950, којим спроводи молбу г. Николе Вр-

савовића, професора Друге гимназије, који моли да се од његове књиге „Пантахиметрија или општи брзомер“ откупи бар 100 комада са 30% попусту са 3—4 инструмента.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. М. Миланковић, ванредни професор Универзитета, и Јосиф Ковачевић, директор у пензији, да ову књигу прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто молилац претходно депонује Благајни Министарства просвете и црквених послова (50) педесет динара на име награде г.г. референтима.

IV

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова, од 14 августа ове године ПБр. 9108, којим шаље на оцену и мишљење молбу г-ђе Милене Ж. Миладиновићке, из Руме, која моли да се њена књига „Мученици“ откупи ради поклањања ученицима основних и средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Јеремија Живановић, професор и Михаило М. Станојевић, учитељ, да ову књигу прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто молитељка претходно депонује Благајни Министарства просвете и црквених послова (30) тридесет динара на име награде г. г. референтима.

V

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова, од 10 августа ове године ПБр. 13290, којим спроводи на оцену и мишљење рукопис: „Физика за III разред гимназија и реалака и за учитељске школе“ од г. Миљивоја Добросављевића, професора крушевачке гимназије.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Максим Триковић, професор Реалке, Славко Милић, проф. Треће гимназије, и Светислав Максимовић, проф. Прве гимназије, да овај рукопис прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто молилац претходно депонује Благајни министарства просвете (90) деведесет динара на име награде за г. г. референте.

VI

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова, од 14 јула ове године ПБр. 8026, којим тражи од Савета мишљење како се има сматрати сведочанство Милоша Станковића о положеном испиту из VII разреда, као и даљи његов положај у средњој школи.

Савет је одлучио: да сведочанство Милоша Станковића нема законске вредности (чл. 39. закона о средњим школама) и да он не може више бити редован ученик гимназије.

VII

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова, од 14 ов. мес. ПБр. 10.920, којим шаље на оцену и мишљење молбу г. Љубомира Ивановића, академског сликара, који моли за место учитеља вештина у једној од средњих школа у Београду.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Љубомир М. Протић, управитељ ж. уч. школе, и Риста Вукановић, виши учитељ, да прегледају молитељеве квалификације и поднесу заједнички реферат.

VIII

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова, од 13 јуна ове године ПБр. 9633, којим се шаље молба г. Христифора Приловића, свршенога ученика академије сликарских уметности, који моли за место учитеља вештина у којој средњој школи.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Љуб. М. Протић, управитељ ж. уч. школе, и Риста Вукановић, виши учитељ, да прегледају молитељеве квалификације и о том поднесу Савету заједнички реферат.

IX.

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова, од 17 ов. мес. ПБр. 17453, којим шаље молбу г-ђе Зорке Несторовићке, која моли за место класне наставнице у Вишој Женској Школи.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Никола Лазић, директор Ж. Гимназије, и др. Светозар Стевановић, управитељ В. Ж. Школе, да прегледају молитељкине квалификације и о том поднесу Савету заједнички реферат.

X.

Прочитано је писмо г. Станише Станишића, учитеља, који јавља Савету да је упоредио књигу г. Ђ. Којића „Ослободиоци Србије“ с рукописом, па је нашао да је писац, по његовим примедбама, учинио потребне исправке.

Савет је одлучио: да се књига „Ослободиоци Србије“ заједно с рукописом пошаље г. др. Мих. Гавриловићу, посланику Србије на Цетињу, као другом референту, да и он упореди јесу ли извршене потребне измене по његовим примедбама.

XI.

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова од 16. ов. мес. ПБр. 1437, којим спроводи Савету молбу г-ђе Анке Ристићке, учитељице у Бучју, која моли да се стави у пензију.

Савет је одлучио: да би према лекарском комисијском прегледу требало г-ђу Анку Ристићку, учитељицу у Бучју, ставити у пензију.

XII.

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова од 15 августа ове године. ПБр. 11850, којим спроводи молбу г-ђе Милице Љубеновићке, учитељице у Грделици, којом моли да се стави у пензију.

Савет је одлучио: да би према лекарском комисијском прегледу требало г-ђу Милицу Љубеновићку, учитељицу у Грделици, ставити у пензију.

XIII.

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и црквених послова од 16 јула ове год. којим пита Савет за мишљење: да ли се може сматрати да учитељи у местима где владају језиковне тешкоће, који су радили целе године и у своје и у туђем одељењу са одличним оценама, имају права на награду по чл. 40 закона о народним школама.

Савет је одлучио: да не стоји ништа на путу да се оваквим учитељима по чл. 40 закона о народним школама даје награда, али Савет мисли да то треба да буде од случаја до случаја.

Овим је овај састанак закључен.

1050 РЕДОВНИ САСТАНАК

7 септембра 1911 год.

Били су: Господин Министар просвете и црквених послова **Љуб. Јовановић**, председник Главног Просветног Савета **Сава Урошевић**; потпредседник **Мирко М. Поповић**; редовни чланови: **Миливоје Симић**, **Љубомир Протић**, др. **Чедомиљ Митровић**, др. **Јован Скерлић**, **Никола Лазић**, др. **Душан Рајичић**, др. **Светолик Стевановић**, ванредни члан **Михаило Станојевић**.

Пословођа: **Милан К. Петковић**.

I

Прочитан је и примљен записник 1049 Саветског састанка.

После говора Господина Министра просвете и црквених послова, који је изнео своје мишљење: како би ваљало Савет да поступа у питањима од већег значаја и говора председника и чланова **Миливоја Симића**, др. **Светолика Стевановића** и др. о истој ствари, прешло се на дневни ред.

II

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова од 6. септембра ове год. ПБр. 16501, којим моли Савет за мишљење да ли услед прекомерног броја ученика у Крагујевачкој гимназији, треба из ње издвојити извесна одељења у засебну нижу гимназију, и да ли треба и даље задржати ограничени број гимназија па везивати ученике и нагомилавати их у појединим местима, или допустити неограничени број гимназија, као што то предвиђа комисија, којој је била поверена израда закона о средњим школама.

Савет је мишљења: да у Крагујевцу треба из данашње гимназије издвојити извесна одељења у засебну непотпуну гимназију, и да потребама васпитања и образовања школске омладине боље одговара неограничени број гимназија, као што то предвиђа нови пројект о средњим школама, те је потребно допустити отварање гимназија у свима местима, која испуне услове што их тај нови пројект тражи.

III

Саслушан је писмени реферат г. Влад. Д. Стојановића, Ђ. Којића и Мих. М. Станојевића о „Рачунским задацима за II разред основ. школа“ од г.г. Милорада и Илије Ђукановића.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да се „Рачунски задаци за II разред основних школа“ од г.г. М. и И. Ђукановића могу препоручити само као помоћна књига за учитеље и књижнице народних школа.

Г.г. Стојановићу, Којићу и Станојевићу на име награде за реферовање о овој књизи одређено је свега (60) шездесет динара.

IV

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова од 29. августа ове године ПБр. 15447, којим шаље на оцену и мишљење молбу г. Миха Маринковића, академског сликара, који моли за учитеља цртања у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љуб. М. Протић, управ. Ж. Учит. Школе, и Риста Вукановић, в. учитељ исте школе, да прегледају молитељеве квалификације и о томе поднесу Савету заједнички реферат.

V

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова од 29. августа ове год. ПБр. 14627, којим спроводи на оцену и мишљење молбу г. Јована Ружичке, наставника Српске Музичке Школе, који моли за учитеља музике у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Ник. Лазић, директор женске гимназије и Јосиф Маринковић, в. учит. друге београдске гимназије, да прегледају молитељеве квалификације и о томе поднесу Савету заједнички реферат.

VI

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова од 29. августа ове године ПБр. 13635, којим спроводи на оцену и мишљење молбу г. Косте Страјнића, суплента загребачке реалне гимназије, који моли за учитеља цртања у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љуб. М. Протић, управитељ Жен. Учит. Школе, и Риста Вукановић, в. учитељ исте школе, да прегледају молитељеве квалификације и о томе поднесу Савету заједнички реферат.

VII

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова од 19. августа ове год. ПБр. 14345, којим спроводи на оцену и мишљење молбу г. Боривоја Стевановића, сликара, који моли за учитеља цртања у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љуб. М. Протић, управитељ Жен. Учит. Школе, и Риста Вукановић, в. учитељ исте школе, да прегледају молитељеве квалификације и о томе поднесу Савету заједнички реферат.

VIII

Прочитано је писмо Господина Министра просвете и цркв. послова од 23. августа ове год. ПБр. 14128, којим спроводи на оцену и мишљење молбу г-це Даринке Ковачевићеве, која моли за учитељицу музике у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Ник. Лазић, директор женске гимназије, и Јосиф Маринковић, в. учит. друге београдске гимназије, да прегледају молитељеве квалификације и о томе поднесу Савету заједнички реферат.

IX

Саслушан је писмени реферат г. Мих. М. Станојевића, учитеља о „Карти Краљ. Србије, размера 1 : 1000000,“ од Драгутина Ј. Дерока.

Према овом реферату а с погледом на реферат г.г. Ник. Лазића и Рад. Васовића, који су поднели Савету 7. маја ове године о истој карти.

Савет је одлучио : да се Дерокова „Карта Краљевине Србије, размера 1 : 1000000“ може препоручити за ученике средњих а не може за ученике основ. школа, зато што је готов атлас за основне школе — државно издање.

Г.г. Лазићу, Васовићу и Станојевићу на име хонорара одређено је 60 динара.

X

Саслушан је писмени реферат г.г. Љуб. М. Протића и Ристе Вукановића о квалификацијама г.г. Христифора Црниловића и Љубомира Ивановића.

На основу овог реферата Савет је дао мишљење : да г.г. Христифор Црниловић, свршени ученик сликарске академије, и Љубомир Ивановић, академски сликар, имају потребне квалификације за учитеље цртања у средњим школама.

Овим је овај састанак закључен.

НАСТАВА И КУЛТУРА

ЖУМБЕРЧАНИ И МАРИНДОЛЦИ ПРИЛОГ АНТРОПОЛОГИЈИ И ЕТНОГРАФИЈИ СРБА У КРАЊСКОЈ

НАПИСАО

ДР. НИКО ЖУПАНИЋ

Бавећи се лектиром антропогеографских проблема које је поставио Јован Цвијић за Балканско Полуострво, дошао је писац ове студије на мисао да напише монографију о Србима у Крањској и то, попут оних које су већ објављене у Етнографском Зборнику Српске Краљевске Академије у збирци „Насеља Српских Земаља“. За сада не можемо објавити пројектовано дело у целини, јер још нисмо пропутовали и проучили источни део Жумберка као ни погранични део Хрватске, који са југоистока окружује поменућу територију. Да би етнографска слика једне области била што потпунија и живља доприпео би у неколико и опис оближњих области и њихових житеља. Овом ћемо приликом пружити само антрополошки опис крањских Срба.

Са гледишта етнолошког, а не културно-политичког, становништво Беле Крањске може се поделити на три етничка елемента, на Хрвате, Србе, и донекле Словенце у ужем смислу те речи (Карантанци). Главну масу становништва сачињавају Хрвати, који се у модерном националном погледу сматрају за Словенце са културним средиштем у Љубљани. Црквена и школска управа и саобраћај са Црном Крањском пословенила их је, и то у погледу националног осећања сасвим, док су у говору сачували хрватско обележје, особито у Црномелском срезу, између реке Купе и источне границе старе немачке насеобине Кочевара. Више словеначког показује говор среза метличког, између семичких падина, реке Купе и средњег и доњег тока реке Лахиње. Отприлике до половине 19. века и државна статистика назива становнике јужног дела Беле Крајине Хрватима. Али још и данас имају Хрвати и Срби у Белој Крајини толико етничке свежине и толико се разликују од црних Крањаца (тако названих по црном, варо-

шком оделу, док је народна ношња у Белој Крајини бела), да просто драже радозналост етнолога. Још и данас зову сељаци из црне Крањске своје суседе на југу планине Горјанаца без разлике Хрватима. Али се међу овима налазе и Срби, који се одвајају својим нарочитим обележјем у говору, обичајима и ношњи. У овој малој области има толико етнографског шаренила, да је човек готово на сваком кораку изненађен разноликошћу говора, народне психе и материјалне културе. Већ то указује на то, да данашњи становници Беле Крајине нису овде од вајкада настањени, наиме, од доба доласка Словена у Илирик и Панонију, јер би у томе случају етнографска слика Беле Крајине морала бити хомогенија и једноставнија, у толико више што је ова област малена и заклоњена, тако рећи, један залив Хрватске. Изгледа већ а priori да су саставни делови белокрањског становништва имали некада сваки своју засебну историју и постали под разним околностима. Културни појаси тако се односе према културним слојевима, да су први само површински рефлекси различитог постанка и културног развоја у прошлости. Данашњи Хрвати у Белој Крањској стоје у таквом етничком односу спрема становника Црне Крањске, а Срби пак спрема првих и других, да се и Србима и Хрватима мора тражити порекло изван Крањске.

И да нам није историја о пореклу крањских Срба ништа забележила могло би се априористички закључивати, да је у југоисточном делу Крањске било великих пертурбација у становништву, бурних догађаја и миграција народа. Данашње етнографско шаренило Беле Крањске може се сматрати као последица тих догађаја. Оно се односи спрема историјских факата као водени талог после олује.

Као што су некада у терциарно доба таласи Панонског Мора продрли са истока у црномањску и метличку котлину (Möttlinger Boden) и тамо се у заветрини смирили, тако су и у доба турске најезде потиснути Хрвати и Срби напустили своје старе постојбине, нашли заклон и мир у Белој Крајини, која лежи између средњег тока Купе, планине Горјанаца¹ и падине доње-крањске висоравни. До била Горјанаца и Семичких планина и до источног одсека крањске висоравни допиру и зраци југословенске патријархалне културе која је још и данас у цвету на трупцу Балканског Полуострва, али која је у Белој Крајини, осим код Срба, на издисају. Југорском и Чермошњичком преседлином која води из доње-крањске (dolenjske) висоравни и долине реке Ђрке у Белу Крајину, кренуло продире средње европска алпска култура чији су носиоци особито баварско племе и норички Словенци (Карантанци). Уплив венецијанско-талијанске културе не допире до Беле Крајине, већ се зауставља на Красу (Karstboden) и Илавској

¹ Немачки назив Uskokengebirge = Ускочке планине, данас у народу не постоји, већ се редовно употребљује географско име Горјанци.

Долини. И ако данас има у становништву Беле Крајине рудимената који подсећају на додир с Талијанима, овај се није могао вршити овде, већ у ранијој постојбини, по свој прилици тамо негде између реке Уне и Јадранског Мора.

Пре него што почнемо са описом физичких особина Срба у Крањској, сматрамо за потребно да се унеколико упознамо са њиховим географским положајем, статистиком, историјом, да би нам се бар у неколико представили и да би познали, где живе и одакле су пореклом. Опширнији приказ с научним апаратом као што рекосмо пружићемо другом приликом.

*

Од снажнога стабла српскога племена које засекоше дивљи Османлије полетише ивери далеко. Једни падоше и у војводину Крањску. Ту се они не изгубише већ очуваше своју животворну снагу до данашњег дана. Срби су се селили из своје подјармљене домовине највише у земље угарско-хрватске краљевине. Само је један мали део прешао преко средњег тока реке Купе која је била још у 13. веку граница „Теутоније“. Њихова нова средина другаче је упливисала на њих него ли староседеоци у Хрватској и Угарској.

Данас станују Срби на трима местима у Крањској: у Бојанцима, Мариндолу и Жумберку. Све три насеобине налазе се на тлу старе Беле Крајине. Ова област представља југоисточни део војводине Крањске, јужно од Семичке планине и Горјанаца (Св. Гера 1181 м.) и простире се на запад до језиковне границе немачких Кочевара (досељеници тириншко-франачког порекла из Немачке, у 14. веку). На исток се простире до р. Купе која овде твори границу између војводине Крањске и краљевине Хрватске. Ареал данашње Беле Крајине по свој прилици се поклапа са ареалом (351·92 км.²) црномањског политичког округа (окрајно главарство). Ну, стара Белокрањска била је у позном средњем веку, као и за време насељења Срба у њој, много већа него што је данас, јер је њој припадала још и жумберачка и мариндолска територија. Установљењем хрватске војне границе и подизањем тврђаве Карловца дошле су ове од Срба насељене области Беле Крајине под непосредну власт карловачких генерала. Тако је крањским Србима све до укинућа Војничке Границе 1871. „судила сабља“, као што то они још и данас кажу. Укинућем Војничке Границе имао би припасти Жумберак и Мариндол по историјском и легитимистичком праву војводини Крањској аустријске Царевине. До тога пак није дошло, већ Мариндолом и Жумберком још и данас провизорно управља банска влада у Загребу, док се ово питање припадности дефинитивно не реши. Хрватски историчари споре право Крањске на поменуте територије, ну Крањци и Аустријанци онет бране своје историјско право и то морамо признати убедљивим доказима и добрим успехом (А. Ко-

www.uiblas.rs Čegav je Žumberk? Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, let. VIII. 135—140, 163—172, 211—219. Љубљана 1898. — *H. J. Bidermann*, Zur Ansiedlungs- und Verwaltungs-Geschichte der Krainer Uskokken im XVI. Jahrhunderte. Archiv für Heimatkunde I, 129—154. Љубљана 1882. — *A Fournier*. Der Sichelburger Distrikt, N. F. Presse, №15571. Беч, 1907.). Да су становници Мариндола и Жумберка Словенци вероватно се Хрвати не би противили инкорпорацији тих двеју области са војводином Крањском¹, али Хрвати желе да се од њих политички не одвоји народ који је по језику и националном осећању исти као и становништво Троједне Краљевине. Народни вође у Жумберку, особито свештенство боји се да њихов народ у јачем додиру са Словенцима, нарочито службеним општењем, не изгуби своје садашње обележје. Карактеристична је појава за овај чудновати однос, када је песник Јован Храниловић поводом енергичнијег покретања питања о дефинитивној политичкој припадности Жумберка, ствар узео тако трагично да је испевао цео циклус дирљивих „Жумберачких елегија“².

Сад кад знамо где се у Крањској налазе српске насеобине, проговоримо о свакој посебице и показати у каквом односу стоје међу собом.

Најмања је насебина *Бојанци* (словеначки: *Bojance*), јер представља само једно село од 45 кућа са 220 становника. Припада општини адлешинској (2244 хект., 947 становника) која потпада под судски срез у Чрномљу. Бојанчани од вајкада спадају у политичком погледу под Љубљану и њихови општинеки одборници седе са својим католичким словеначким колегама споменуте адлешинске општине за истим столом. Бојанци се налазе на једној узвишици између две крашке (карне) депресије (драге) и са свију страна опкољени су шумом, која их је некада штитила од Турака, но данас им је од штете јер им смета саобраћају са суседима. Нарочито између Бојанчана и Мариндолаца, који су најближа браћа по крви, језику и вери, простире се густа шума „Велико Буковје“ (До године 1904. својина баруна А. Arfaltretn-a). Кроз њу ваља Бојанчанима два сата пешачити до Мариндолске цркве. Бојанчани исповедају српску православну веру, и у

¹ Као што је јасно доказано да је Жумберак, можда с незнатним изузетком на југоисточној страни за време доласка Срба у Крањску припадао овој круковини, исто тако треба признати да је Бела Крајина творила тамо негде до 13. века саставни део краљевине Хрватске. То не казују само индиције историјске природе, већ чине вероватним и географски и етнографски фактори. Изгледа да је Бела Крајина била отргнута од Хрватске највише провалом отмичарског Немачког Реда (*Ordo Teutonicus*) из утврђеног Мехова у област средњег тока Купе у 13. веку. Ну, историјско право Крањске на Жумберак не истичемо овде као да би га претпостављали природном праву основаном на вољи народа, већ га истичемо као интересантност. Са југословенског гледишта било би чак корисно по опстанак Словенаца кад би се све словеначке земље ујединиле под окриљем народног бана у Загребу.

² *Jovan Hranilović*, Žumberačke elegije. Križevac 1886.

хијерархиском погледу припадају задарској епископији. Пошто је Бојанчана одвише мало да би могли образовати сопствену парохију, за њихов духовни живот брину се пароси из Мариндола, који су потчињени патријархату у Срем. Карловцима. У 16. веку утицаји власт пећског патријарха допирала је чак у овај део слоненачке земље, насељен Србима. — У Бојанцима постоји само словеначка основна школа, а од катихете уче деца ћирилицу и добијају национално васпитање. И ако су Бојанчани и Мариндолци раздвојени у политичком и хијерархиском погледу ипак их сматрамо за заједничаре, јер су у животу тесно везани међу собом, нарочито женидбом и удајом.

Мариндолска територија простире се на левој обали Купе, спрам хрватског села Ладешидраге, где се чувена Луизинска цеста који води из Карловца у Реку, највише приближава поменутој реци. Ареал мариндолске територије износи 1674 јут. 528 □ h, са 330 становника, који живе у овим селима: Мариндол у ужем смислу (назван и Шобатовци или Шобатово Село) 169, Милић-Село 113, Пауновић-Село 48 душа. Овамо треба убрајати још и неке српске породице из оближњих села у Хрватској и Крањској, наиме две куће Чавића на брду Хлапнику (у Хрватској општини Рибник) и две куће Барјаковића у засеоку Вукобратама у Жупињима (крањска општина Ваница). У Милић-Селу налази се православна парохијална црква Св. Петра и парохијални дом; парох је обично један од Гомирских калуђера. У Шобатовом Селу налази се земаљска основна школа, с наставним језиком србо-хрватским. Испод ње дубоко шуми Купа, а на још вишем брегу с друге стране реке насељени су „Власи“ католици у селу Росопајнику, досељени овамо нешто пре Срба Мариндолаца. Мариндол је готово са свију страна окружен Крањцима (Словенцима), а од Хрватске, камо сада привремено политички припада дели их Купа. Далеко од очију власти и културних центара који би требало да се старају за културно унапређење овога занемареног народа, Мариндолци остављени сами себи испомажу се на тај начин што их је се готово половина иселила у Америку.

Мариндолци и Бојанчани броје по званичној статистици¹ од године 1900 укупно 550 душа и једини су од крањских Срба који су уз свој лепи стари јекавски говор, одело и обичаје сачували и своју православну веру. О православним празницима када игра коло и певају се народне песме код цркве Св. Јована у Бојанцима, долази овамо словеначка интелигенција из најближег града Черно-

¹ За Бојанце узео сам податке из дела: „Gemeindelexicon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder, bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dez. 1900. VI. Беч 1905. За Мариндол и Жумберак пак из дела: Политичко и судбено раздјелjenje и реперториј пребивалишта Краљевина Хрватске и Славоније по станју од 1. травња 1903. Загреб 1903. — Попис жителјства од 31. просина 1900. (izdao Kr. Zemaljski statistički ured. u Zagrebu). Загреб 1902.

мља и паланчице Вивице (родног места чувеног словеначког лиричара О. Жупанчића), да се нагледа овога егзотичног света с балканског ориента. — Мариндолци и Бојанчани у верском погледу од вајкада припадају под манастир Св. Василија у Гомирју, недалеко од Огулина, а год. 1700 помињу се и жумберачке парохије као подчињене овом манастиру. Од српских насеобина у горњој Хрватској биле су удружене у црквеном погледу још и села Поникве, Равна Гора, Српске Моравице, Јасенак, Тук, Мркопље и Дрежница. Од крањских Срба Мариндолци живе најсиромашније, јер за време Војне Границе пољска привреда била је занемарена, што им се и данас свети; за трговину пак немају ни искуства ни капитала. Сасвим је друкчије са Бојанчанима, који су били у своје време кириције и трговарили највише жито, из Карловца за Кочевје, а данас купују стоку по Хрватској и Белој Крајини и препродају је у Црној Крајини и чак у Трсту. Знатан је и културни утицај дошљака из Америке.

Напоследку хоћемо да се упознамо са трећом и највећом насеобином Срба у Крањској, са *Жумберком*. Ова територија заузима део од једне 500—700 високе површи на јужној падини планине Горјанаца (*Uskokengebirge* у немачким картама) која се може пратити од речице Брегане даље на југ према Клеку и потоку Стурлови (притока Коране северно од Тржца), и коју просеца река Купа. Ова површ је у главном састављена од кретацејског кречњака и носи на југу особито обележје мрежастог краса (карста). Пластика ове површи је изражена брдима и брежуљцима, карским улегнућима, понорницама, поворима, и местимичним долинским проширењима реке Купе, која твори и мале епигеније. Ова висоравап нема свог нарочитог имена, ну могли би је назвати *Брајачком површи* по Брајцима¹ који су најплеменитије и најзанимљивије становништво на њој. Жумберачки се терен пружа² на исток од цесте која води од Метлике преко Југорја у Ново Место, у дужини од 32 км. и ширини од 12 км. тако да пред погледом Жумберчана Бојанци и Мариндол леже према југу дубоко у белокрањској котлини; од Шобатовог Села до најближе тачке у Жумберку (Брашљевица) има око 20 км. Жумберак је везан за јужну падину Горјанаца која се у правцу према југу спушта постепено и с више подова. У Жумберку извиру две речице Купчина и Сушица. Ова лети пресуши, а у јесен и у пролеће с хуком продире својим дубоко усеченим коритом, правећи мале слапове и брзаке. Пошто су насеља на приличној висини, негде до 800 м., то је ваздух оштар и свеж, те су ваљда и због тога жумберачки горштаци

¹ Брајци станују јужно и југозападно од Озља, по римокатоличким жупама Камање, Жакање, Рибник, Нови Град, Босиљево. Могуће је да се то име очувало од античког доба и да потиче од илирског народа *Врејског* (Breuci).

² Ваздушна линија.

много живахнији од словеначких млаких сељака у метличкој котлини где често полеже тешка магла. — Северни део Жумберка погодан је за сточарство, јер има пространих горских ливада, а у јужном, према Сухору, Радовици и Метлици успевају виногради; баве се и пољопривредом, али ова није рентабилна услед неравног, каменитог терена и оштрије климе, а и сами становници показују мању склоност овој грани привреде. Док је постојала Војна Граница са привилегијама, које су доносиле извесне дохотке, док се живело више примитивно и патријархално, док се је народно одело израђивало на дому, могли су се Жумберчани како тако окрасити на насељеном тлу; данас пак они траже средстава за живот изван своје уже домовине. Као што је некада Грке сиромаштво, неплодност и пренасељеност натеривала у далеку туђину, те су тако они постајали предузимљиви трговци, искуснији и просвећенији људи, тако су и морали Жумберчани — *si parva fas est componere magnis* — у свет где су стекли материјалних средстава и културе. Отуда има данас у кршном Жумберку, где су пре била бедна и примитивна села, лепших зграда, више удобности и уљуђености но у равном пољу између Метлике и Чрномља. Белокрашки сељак насељен у плодној равници сав је заузет земљорадњом, не осећа потребе да напушта домовину, остаје до века тако рећи привезан за родну грудну и конзервативан у мишљењу и осећању. Зато је и разумљиво што је мали Жумберак могао дати релативно већи број људи од имена (Гвоздановић, Гаралић, Т. Смичиклас, Јован Храниловић итд.). — Жумберачка територија захвата по своме ареалу 40.598 јут. 1781 □ h и броји 11.842 душе. У погледу управе ова је територија подељена на две општине, наиме, Сошице (18370 ј. 621 □ h, 6549 становника) и Каље (Калбви шток.) са 22.828 ј. 1160 □ h и 5293 становника. Обе општине спадају под управни котар (Verwaltungsbezirk) Јаску или Јастребарско у загребачкој жупанији. У време Војне Границе сачињавала је општина Каље XII а општина Сошице XI. чету (компанију) слушке регименте код које су служили и Мариндолци. Ако Жумберчане поделимо у погледу вероисповеди, Римокатолика има 4691 душа (у општ. Сошице 2202, у општ. Каље 2489), док међутим целовуни број Грко-католика (унијата) износи 7151 душа¹. Уни-

¹ »Грко-католички« Срби (унијати) станују и изван жумберачке територије у оближњим селима Крашке и Хрватске: Драшичи (6 особа), Грабровец (10), Метлика (15), Бојава Вас (1), Волдраж (3), Крашњи Врх (10), Радоме (4), Радовица (6), Свршак (3), Малине (14). Дуле (39), Храст (67), Југорје (46), Села код Југорја (16), Шкемљеvec (72). Чудновата је примедба службене аустријске статистике која налази да у метличком судском срезу има 302 припадника грчко-католичке вероисповеди, а одмах затим бележи да има свега 9 особа са »србо-хрватским« саобраћајним језиком (Umgangssprache). У Хрватској пак има Срба Унијата у општинама: Крашић (123), Св. Јана (54) и Јастребарско (8); свега 185. Према томе има Срба Унијата: у Жумберку 7136, у оближњим селима Крашке и Хрватске 487, дакле укупно 7623 душе.

јатеки владика који има баш овде највише својих верних, не станује већ поменути жумберачки Срби напустили су православље и примили унију, и то дефинитивно врло позно, тек око половине 18 века. Још године 1750 тражио је горњо-карловачки владика Данило Јакшић од бечке владе, да се Жумберак врати под његову власт, јер је овај умни и проницљиви црквени достојанственик умео да процени велики замапај таквога успеха, наиме, са пропашћу унијатства у Жумберку изгубило би оно најважнији ослонац у Хрватској.

Белокрањски сељаци називају у верском погледу и православне и унијатске Србе „Староверцима“ и не праве никакве разлике између њих. По језику су Мариндолци, Бојанчани и Жумберачки унијати, који сачињавају већину у жумберачког становништва, *штоковаци-јекавци*. У средини Жумберка (парохије Каље, Оштрц, Жумберак) живе и икавци (чакавци, кајкавци и штокавци). У селима где станују унијати заједно са римокатолицима, као у Сошицама, Рештовом, Церници, Новим Селима, говоре и једни и други јекавски. Од важности је приметити да према дијактолошкој анализи П. Скока¹ ни штокавци-јекавци, ни римокатолички икавци не показују јединство у погледу акцента. Изгледа дакле да и једни и други представљају етнички конгломерат који је постао у доба турске најезде путем миграција.

Као што Жумберак чини једно политичко острво између Хрвата и Словенаца, тако и чакавци у самом Жумберку чине једно секундарно језиковно острво, у штокавско-јекавској већини. Ту занимљиву појаву могуће је објаснити путем дубље етнолошке анализе у свима правцима, као и проучавањем писаних историјских извора. Значајна је паралела између штокаваца и чакаваца коју је извео Радослав Лопашић² у једној својој историјској расправи, јер потиче из доба од пре тридесет година када су етнографске прилике биле првобитније, те и разлике више падале у очи: „Риека Купчина не диели само подгорје жумберачко, већ она имаде и у етнографском обзиру своју важност. Уз корито њено у долини купчинској од Костањевца према Оштерцу и граду Жумберачкоме станују на окупу стари католички Жумберчани; једна грана тих старосједилаца распростра се од диеве обале Купчине по горовитих приедјелих разштркано и помјешано са Ускоци прама Каловим и Мрзлом пољу; дочим напрама сјеверозападној страни допиру католици уз поток шушички све до Сошица. Такођер и Ускоке диели Купчина у два посебна племена, који имају и више обзира свој осебан тип и карактер. — Католички Жумберчанин средњег је стаса,

¹ P. Skok, Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg). Archiv für slavische Philologie, Bd. XXXII, стр. 363—383). Берлин 1911.

² Radoslav Lopašić, Žumberak. (Vienac XII, стр. 638, 655). Zagreb 1880.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сухољаст, бјелопутан, дугољаста лица и плавокос. Од њега је нешто виши али као горштак тјелесно и једрији Ускок, разликујући се од католичкога Жумберчанина понајвише и црном косом и са два красна и живахна ока. Католички су Жумберчани још и данас и обликом језика и нагласом чакавци. Чакавštина изгубила се код њих и прешла у штокавштину само код појединих обитељи, које су помјешане са Ускоци, али и ту се они лако распознавају по нагласку. У њих неима јуначких пјесама, те пјевају само женске попјевке, а да су Чакавци од старине у Жумберку, доказује њихова истовјетност у стасу, образу, одјелу и прилично и нарјечјем с оближњими провинцијалци у Прибићу и Прекрижју (такођер Чакавци), који се не служе у говору никаквими талијанским риечми, каквих имаде по доста код истих Ускока жумберачких особито у техничких терминих попут барил, мазана, акопрем се жумберачки Ускоци доселише из предјела удаљених од мора. — Унијатски је пако Ускок штокавац најрадикалније јекавштине. Пјева јуначке пјесме, што му их дједови донесоше из некадашњег завичаја, и које им вила на јуначких њихових војнах казивала о Краљевићу Марку, Страхинићу Бану, Ивану Сењанину и о других народних витезових. Особито чувају жене старе обичаје сву снагу језика, кој дивно говоре. Том ће бити разлог, што су жене вазда код куће и чувају старину, дочим мужкарци и као војаци и као људи иначе послени свиетом ходају и друге језике и наријечја чују и уче. Међу самими Штокавци позна се по том, како их Купчина диели, нека разлика, тако у говору, ношњи и занимању. По свој прилици да су Ускоци на сјеверо-источној страни прама Самобору и Сави старији досељеници, они говоре више јужним и приморским нарјечјем те раде старији нагласак н. пр. јеси ли доша. Ови су људи мање окретни и сиромашнији, баве се понајвише сточарством а зову их и жумберски маслари, јер су у пријашње доба доста масла производјали и продавали у Крањској и у Брежце (Ranč). Насупрот тому може се тврдити, да су се Ускоци настањени западно и јужно до Метлике кашније населили. Ови говоре штокавски на начин босански „што си дошó, прóшó, а зову је фуџинари, по чем би се могло судити, да су се у својој старој постојбини рударством бавили. Свакако су фуџинари спретнији од маслара, више прометни и напреднији у господарству, бавећи се понешто и малом трговином (баратиом) по свиету, чиме се занимају након г. 1848, од како је трговина сољу и духаном а и криомчарством разном робом из Хрватске у Крањску престало“.

У своје време тврдили смо да се српско племе разликује од хрватског, и да се оба узета као *етнолошке* јединице, ма да чине једну *исту нацију*, разликујуи у погледу физичком и у погледу душевне и материјалне културе, као и у погледу језика. Како се то лепо огледа већ на маломе мумберзачком територијуму, и нехотице је показао један одлични

хрватски писац, Радосав Лонашић. Са једног вишег гледишта не бисмо запазили те разлике између ова два племена, јер најзад сви су Југословени толико сродни међу собом по језику да их можемо сматрати као једну језиковну заједницу. Тек ако потражимо међу југословенским племенима ситније, финије и детаљније разлике, онда се може зацарити ентолошка разлика¹ и између Срба и Хрвата. У Жумберку где су Чакавци (Хрвати) и Штокавци (Срби) насељени као на једном острву и били са свију страна изложени јаким утицајима туђе околине, ова разлика није исчезла, и штавише остала је свежа. Зато кад говоримо о Србима у Крањској немамо на уму жумберачке Чакавце, који су уз то и римокатоличке вере, већ само штокавце, грко-католичке и православне.

Бацићемо још један поглед на психолошке разлике између белокрањских Словенаца (пореклом Хрвата) и међу њима насељених Срба. Ма колико да смо истицали способност и окретност у животной борби Срба Жумберчана, не мислимо да је просечна култура белокрањских Словенаца мања. Хтели смо само констатовати колико су на Жумберчане за последњих тридесет година деловали утицаји варошке културе и могућност да Жумбарчани за кратко време престигну у кул-

¹ Нико Жуианић, Систем историјске антропологије Балканских народа, 73. Београд 1909. — С нашим тврђењем да постоји и физичка разлика између Срба и Хрвата нису се могли сложити: А. Нидерле (обозрљиве современаг славянства; енциклопедия славянској филологији выпуск 2. стр. 125. Санктпетербург 1909); Љ. Јовановић („О прошлости Босне и Херцеговине“, I, 127, Београд 1909), и Ј. Радонић („Летопис Матице Српске“, г. LXXXVI, књ. 263. стр. 76. Нови Сад 1910). Овом ћемо приликом наше тврђење поткрепити бројевима који прецизно и јасно говоре. Наиме, А. Weisbach у своје делу Die Serbokroaten Kroatiens und Slavoniens (Mitteil. d. antr. Ges. Bd. XXXV, Беч 1905.) констатује следеће проценте комплексције Срба и Хрвата: плава коса заступљена је у Хрвата са 31,9% у Срба 17,8%; смеђа (brun) у Хрвата са 38,4%, у Срба 48%; црна у Хрвата са 7,1% у Срба са 13,5%. Модра боја очне дужице заступљена је код Хрвата са 26,5 у Срба за 18,2%; смеђа у Хрвата са 32,4%, у Срба са 44,4%; црна у Хрвата са 0,9%, у Срба са 2%. И боја коже показује у Срба више тамних тонова него ли у Хрвата, тако бела кожа заступљена је код Хрвата са 55,1%, код Срба са 28,2%; мрка код Хрвата са 4,8% код Срба са 9,8%; светли комп. тип код Хрватаса 24,4% код Срба са 11,4%; тамни код Хрвата са 23,3%, у Срба са 37,1%. Даље, код Хрвата је двоструко више долихондних љубања 6%, него ли код Срба (3%). Светли су тонови комплексције дакле за трећину, па и половину више заступљени код Хрвата него код Срба. Већ ове физичке разлике јасно указују на то да Срби и Хрвати нису исто племе (Stamm), и ако данас творе исту нацију у *културно политичком погледу*. Из тога се види да Срби и Хрвати не живе у Хрватској од вајкада заједно, већ да су се Срби наивно доселили. Наведене разлике биле би уочљивије да није Weisbach под именом Хрвата проучавао и многе Србе римокатолике и грчкатолике вере. Овако приметне разлике не показује само наш народ између Тимока, Сутле и Купе већ готово све веће европске нације. Разлике између Ломбардса и Венецијанаца с једне и Сицилијанаца и Наполитанаца с друге стране веће су него ли између Хрвата и Срба, али то им не смета да буду синови једне талијанске нације.

тури белокрањске сељаке. Белокрањски сељак показује извесну мекост и углађеност, заузет је својим домаћинством и својом унутарњошћу, побожношћу, душеван је до *лиричности*. Жумберчанинова је природа више *епична*, поглед му је управљен изван домовине, у свет, он не мирује, гони га експазивна сила у туђину, он стреми тамо за матерјалним благом и лепшим земљама од своје. Поглед је једног Жумберчанина бистар и оштар, реч отсећна, говор гласан („*буџијо kot Vlahi*“); он не познаје сентименталност, није скрупулозан. Зато се Жумберчани и шире на рачун суседа Словенаца и Хрвата, откупљују њихове земље и куће, по њиховим су селима гостионичари и итровци. У Метлици, Карловцу и Загребу купују они имања и препродају их. Има Жумберчана главних трговаца у самој Љубљани, где чак у општинском већу седи један кмет Жумберчанин!

Југословени између Тимока, Сутле, Купе и Јадрарског мора уједињени су национално истим књижевним језиком, који се зове „српским или хрватским“, „србохрватским“, „српским“, „хрватским“ а некада и илирским. Они предствљају једну велику *културно-политичку* организацију, која је постала под утицајем велике народне идеје у доба југословенског Ренесанса у првој половини 19. века. Међутим и ако је овај народ уједињен поменутима најјачим националним обележјем, ипак је етнологи дозвољено да у тој заједници налази више сродних племена, каквих има н. пр. у великом немачком народу (Баварци, Франци, Швабе, Тиринжани, Саси, Доњи Немци — Plattdeutsche и т. д.). Самосу југословенска племена много ближа и сроднија од немачких или талијанских. Ако аналишемо наш народ по његовим домаћим особинама, по томе како живи и говори на селу, онда можемо констатовати ове саставне делове: Норичке и погонске Словенце, Хрвате, Србе и Шопо-Македонце. Док су први и последњи само делом саставни део србо-хрватске нације, њени су главни носиоци српско и хрватско племе. На тај начин треба разликовати тако рећи двојне Србе¹, двојне Хрвате, двојне Словенце, наиме, у ужем, *етнолошком* и у ширем, *културно политичком* или *националном* смислу. Тако би од прилике ужем изразу Србин, Хрват, у Немачкој одговарали изрази Баварац, Сас, Франк, док међутим име

¹ Постоји и трећи појам „Срби“ и „Хрвати“ - *верско политичке природе*. Он значи поделу нашега, истим књижевним језиком уједињеног народа, у два табора, управо у две велике политичке странке: православу и католичку. Ове две странке, пишу заједничким књижевним језиком свака својом азбуком: православна ћирилицом, католичка латиницом. При оваквој подели и део српског племена улази у обим верско политичког појма Хрват, наиме штокавци римо-католичке и грко-католичке вере. Оваква подела нашега српско-хрватског народа неприродна је и нема подлоге ни у каквом етнолошком разлогу, те и сви покушаји у томе смислу почивају на лажној основи. Зато што је неприродна, ова верско-политичка подела и губи свој значај све више и више, јер благодарећи напретку културе и широки слојеви народа долазе до уверења да се домовина протеже докле год допире матерњи језик.

Србин = Хрват = Србо-хрват у културно-политичком смислу спада у исту категорију као име Немац (Deutsche).

Ми смо већ показали да и словеначка нација није хомогена, већ је у етнолошком смислу састављена од норичких Словенаца или Карантанаца и пононских Словенаца, белокрањских Хрвата па можда и Срба¹. Сви се ови осећају у националном погледу Словенцима и сматрају Љубљану за свој културни центар. То најбоље доказује да би сви Југословени могли постати једна културна заједница са једним књижевним језиком. Како Жумберчани осећају у националном погледу о томе смо већ говорили једном приликом²; у етнолошком пак погледу они по нама припадају српском племену, које у главном идентификујемо са Штокавцима и одвајамо га од хрватског племена, које у главном образују они који говоре чакавски као и Кајкавци са особинама чакавског дијалекта. Хрватско племе било је до турске инвазије веће но данас и простирало се од Купе до слива Сане, где је било и његово тежиште, али у доба турске инвазије изгубило је врло много терена, који су заузели Срби.

Као што смо већ казали белокрањски Словенци називају Жумберчане, Мариндолце, Бојанчане Староверцима кад хоће да кажу које су вере, а кад имају на уму њихову народност особито њихов говор онда их зову Власима (Vlahi). Овако називање од стране Словенаца пак нема ничега увредљивог, какав је случај где где по Хрватској, где политички демагози своју браћу православне вере називају Власима у подругљивом смислу. И сами постарији Жумберчани и Мариндолци за разлику од својих суседа називају се тим именом. Белокрањца који већ код куће долази у додир са свима југославенским племенима осим са Бугарима, имао је прилике да уочи оне племенске разлике. Тако он коме је непознато име Србин, разликује Влахе (тј. Србе) од Хрвата и назива влашким говором све што говори штокавски. Чак суседи Белокрањаца са десне стране Купе, наиме хрватски Брајци кажу своје свештенику да говори влашки, кад проповеда у цркви књижевним језиком, и то особито ако је свештеник католик Граничар и није научио књижевни језик из граматике и књига већ од мајке. Наравно има већ у Белој Крајини и суседној Хрватској и просвећенијих сељака који су сазнали у школи и иначе за изразе Србин и Хрват у данашњем културно политичком смислу, али за етнолошко испитавање има вредност само традиција која је без сваке спекула-

¹ Званична аустријска статистика од 31. XII. 1900. године има језик Бојанчана као и Унијата у метликом судском срезу забележен као словеначки. (Gemeindelexikon der im Königreiche vertreuen Königreiche und Länder, VI, Веч, 1905, стр. 166, 168, 170).

² Извештај о антрополошком и археолошком проучавања Срба у Крањској, стр. 9. (Годишњак Српске Краљевске Академије XXII) Београд 1909,

тивне подлоге. Тако изгледа да су Крањске Србе њихови суседи од вајкада називали Власима. О томе има спомена у историским изворима. Или су били по своме социјалном положају и занимању још пре Турака „Власи“ или су их после пада српских и хрватских земаља под Турке, Турци почели називати Власима као хришћанску рају па им је то име остало и у новој домовини.

Јован Вајзарт Валвазор описујући у 17. веку у своме чувеном делу „Die G. H. R. E. des Herzogthums Crain“¹ земљу и народ у Белој Крајини тачно разликује Србе од Хрвата у погледу на језик, карактер и пошњу тамошњих Срба и одваја их од Словенаца. Њему су ове разлике толико падале у очи да је у VI. књизи (сар. 4, стр. 292—299) „Влахе“ или „Ускоке“ третирао посебно у засебној глави: „Von den Sitten | Gebräuchen, Wohnungen und Sprache der Uskoken (oder Walachen) in Mittel-Crain | als im dritten Theil des Landes“, а Хрвате опет у засебној глави (VI, 6, 302): „Von der Sprache und Sitten | der Krabaten | ind Crain“. Ми немамо намеру да износимо овде све што је писао Валвазор о „Власима“ у Крањској, већ ћемо навести само од њега састављени садржај дотичног места: „Warum man die Crainerische Walachen Uskoken nennet: Der Uskoken Wohnungen, Sie tragen grossen Lust zum Soldaten Wesen. Ihre Nahr- und Hanthierung. Seynd geneigt zum Stehlen. Lieben das Fressen und Sauffen. Geben gute Käufer. Nehmen oft ihre Bräute mit Gewalt hinweg e. c. Валвазор је морао имати необично развијен посматралачки дар кад је могао као немачки племић запазити разлике чак између тако сродних племена каква су Словенци, Хрвати и Срби. Он каже за белокрањске Влахе да је њихов језик у неколико различит од хрватског, од словеначког („Crainerische Sprache“) пак још нешто више.²

Занимљиво је Валвазорово тумачење значења и постанка имена Влах. Он разликује језик романских Влаха (halblateinische Sprache) од језика крањских Влаха, који му говоре као Морлаци. Цела пак Влашка у Турској, каже Валвазор, говори као и крањски ускоци и Власи. Некада су, наставља он, Словени после заузећа Илирика називали потчињене и заробљене Римљане Власима и пре тако славно римско име добило је презриви значај, тако да је на послетку име Влах обично значило потчињеног човека, роба; па и своје саплеменике ниског порекла, као пастире и сељаке, називали су Власима.³ Тако је овај

¹ Johann Weichard Valvasor, Die G. H. R. E. des Herzogthums Crain. Лубљана 1689.

² Idem op. c. VI, 4, 296: „Dieses Volk redet Malachisch: welche Sprache | von der Krabatischen | in etwas | von der Crainerischen aber noch was mehr unterschieden ist“.

³ Idem, op. c, 297: „Blah aber oder Blach, und Blach, bedeutete zuletzt den Slavisch (oder Slavonier) soviel | als einen Knecht. Denn nachdem die Slaven das ganze Aegypten eingenommen | und die | darin wohnhafte | Römer in Dienstbarkeit gesetzt; ward der | vorhin so berühmte | Römische Nam | bey en Slaven | ganz verächtlich | und begunte der Nam | Blah, einen Dienstbaren | und slavischen Menschen | zu bezeichnen. Welche Bedeutung hernach auch, auf die schlechte- und geringste Leute der Slavonier selbst | als auf Hirten | Bauren | und dergleichen | sich erbreitete“.

краљски племић већ давно имао прилично јасан појам о значењу и поставку етничког појма Влах, јер се и резултат модерне историјске науке не удаљава много од његовог тумачења.

Валвазор доиста нигде изрично не каже да су белокрањски Власи Срби, али на овакво њихово порекло указују пасуси који говоре о њиховој првобитној постојбини. Он наиме пише о крањским Власима да су пре 140 година пребегли из Турске у Крањску.¹ На другом опет месту пише о Влашкој под Турцима (in der Türkei liegender Wallacheu) у којој се налази и „Rascia“ и „Bosnia“, а у тој Турској Влашкој говоре становници језик крањских Ускока или Влага.² Тако је већ по Валвазору документовано порекло крањских Влага који нису ништа друго до мали део великог српског племена.

У новије време појавило се више ваљаних радова³ о томе како се у Хрватској односи име Влах према имену Србин у етнолошком погледу. Особито је *В. Берих* економски и прегледно средио податке о етнолошком значењу појма Влах у Горњој Хрватској и у Крањској од 16. века на овамо.⁴ По његовом мишљењу име „Vallachi“ које се за речено доба спомиње у споменицима, односи се на Србе православне вере, на поунијаћене Србе, као и на католике дошњаке штокавског говора; сви су се ови доселили у Хрватску са истока и југоистока. Према овој идентификацији етничких појмова можемо у толико пре називати Србима жумберачке унијате, Мариндолце и Бојанчане које Валвазор обично назива Власима или Ускоцима. Напоследку има и историјских извора у којима се Жумберчани директно називају Срби или Рашани. Тако нпр. цар Фердинанд у једној повељи од 5. септембра 1538 године, која се највероватније односи на Жумберчане, говори на више места о српским или рашким капетанима или војводама, а о досељеном народу као о Србима или Рашанима.⁵ Има још две листине

¹ Валвазор је писао ове редове г. 1686. и према томе требало би да долазак Срба у Крањску пада око г. 1546.; то пак није сасвим тачно, као што ћемо из следећег видети. Ну Валвазор није имао ни намеру да утврди годину доласка првих Срба, већ је хтео само одирилик да је назначи: „Vor ungefähr funfbert und etlich vierzig Jahren, als sich die Türckische Wallachen auß der Türkei Westwärts haben sie zu den Grainischen Landen ihre Zuflucht genommen. 3. B. Walvasser, op. c. VI. 4, 296).

² 3. B. Walvasser, op. c. VI, 4, 296. 297.

³ Љуб. Ковачевић, Срби у Хрватској. Београд 1909. — *В. Берих*, О српском имену по западнијем крајевима нашега народа. Београд 1900. — *Алекса Нивић*, Сеоба Срба у Хрватску и Славонију. Ср. Карловци 1909.

⁴ *В. Берих*, О српском имену по западнијем крајевима нашега народа. (Дело XVI, књ. 61., стр. 63). Београд, 1911.

⁵ Ferdinandus divina fauente clementia Romanorum rex semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. rex etc. Recognoscimus et notum facimus tenore presentium, quibus expedit uniuersis, cum nobilis nobis dilectus Nikolaus Jurissisch, baro in Guns, generalis capitaneus noster, nobis

из године 1538 из којих се јасно види да су Жумберчани српског порекла. Барон Никола Јуришић јавља 22 октобра цару Фердинанду да се је бан Петар Кеглевић вратио са похода у Турску и довео собом велики број Срба са женама, децом и стоком.¹ У писму² од 6 новембра упућеном истом бану, спомиње цар Фердинанд исте Србе који су били из Босне ускочили и населили се у Жумберку и назива њихове поглавице „капетане и војводе Рашане или Србе и Влахе, које зоје зову vulgo и Српским“. И доцније када је унија била захватила корена међу Србима у Жумберку и Вараждинској крајини и кад је почео рад на народном отуђивању, помиње папа Павло V Симеуна Вратању као епископа католичких Рашана (Срба),³ грчког обреда у Угарској, Славонији, Хрватској и на крајњој граници Крањске, и народ назива „милих му рашким (=српским) синовима.“⁴

Од оних који су пре нас заступали овакво мишљење о пореклу Бојанчана, Мариндолаца и Жумберчана, поменућемо само *Ј. П. Шафарика*⁵ и словеначког писца *Јанеза Трдину*.⁶ Овај последњи распо-

significauerit, esse nonnullos capitaneos et vojvodas Seruianos seu Rascianos, qui una cum hominibus et personis sub vojvodatibus suis existentibus ad seruitia nostra venire, in eisdem ac devotione fideque erga nos inconcussa perpetuo manere et perseverare decreverint: quod nos idcirco uolentes eisdem vojvodas et capitaneos Seruianorum seu Rascianorum eorumque homines et personas seu adhaerentes praeditos aliquo regiae benevolentiae et liberalitatis uberrime munere prosequi eisdemque pro sua erga nos remque publicam christianam pio animo et instituto, ut illum eo diligentius re ipsa comprobare studeant, infra scriptum priuilegium, exemptionem perogativam atque libertatem promitteudam, dandam, donandam et concedendam duximus, prou damus, donamus concedimus, elargimur atque promittimus presentium per tenorem.... (R. Lopašić, Spomenici Hrvatske Krajine. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium. Edidit academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium. Vol. XV. Zagreb 1884).

¹ „und die Sifren, welcher ain grosse antzall ist, mit iren weib, khindt und viech, heruberbracht. (A. Heuß, op. c. 11).

² „quod capitanei et wayvode Rasciani siue Seruiani atque Valachi, quos vulgo zrsbschy vocant, cum eorum subditis et adherentibus fidem deuotionemque erga nos amplexi. (A. Heuß, op. c. 11).

³ В. Берућ, је показао, да су писани споменици називали Србе по северним крајевима разним именима, која су пак значила исто: „мађарски: Ráczok, немачки Ratzen, Raitzen, Reitzen, Rätzen, Räzen, Vallachi. Rasciani значи већ давно као и per Serbi, тако да већ 1346. пише папа босанском бану: Stephano Bano principi Rasciensi (Bosnensi)“. (Дело, XVI, 61, стр. 62).

⁴ „nomine uenerabilis fratris Simeonis, episcopi Rascianorum cotholicorum ritus Graeci intra Hungariae Sclauoniae et Croatiae fines et in extremis Carniolae partibus consistentium, quod dilecti filii Rasciani in fide et unione cotholicae ecclesiae ritu graeco uidentes.... et ipse Simeon episcopus dictorum Rascianorum animarum saluti inoigilans... et praedictorum Rascianorum spirituali consolationi plurimum consuleretur. (A. Heuß, op. c. 13).

⁵ Наведено у делу: R. Lopašić, Žumberak, I. c. 658.

⁶ Janez Trdina (аутобиографија): „Bolj nego vse druge dolensjske gore pa sem ljubil naše znamenite Gorjance, ki gredo od kočevskih hribov do Save in dele daleč

дагао је као приповедач врло финим опажањем етнолошких разлика и дискретнијих психичких особина.

Напослетку би имали нешто да приметимо идентификацији имена Влаха са именом Србин у Хрватској и у Крањској. Ми смо наиме мишљења да није сасвим тачно кад *Л. Ковачевић* поставља као правило да у Хрватској од 16. до почетка 18. века под „Власима“ у споменницама вазда треба разумети досељенике Србе.¹ У толико има изузетака од Ковачевићевог правила што су се у Хрватској, Истри, па можда и у Крањској насељавали у споменуто доба и „Власи“ који су припадали и данас још припадају хрватском племену. Не мислим на Влахе католичке вере, те да их због вере изузимам, што више „Влахе Буњевце католичке вере“ прибрајам српском племену, јер су по говору Срби; меродаван је у овом случају језик или, ближе речено, наречје. Навешћемо само два примера за доказ да је било Влаха досељеника у споменуто крајеве и хрватског наречја. Кад је кнез Степан Франкопан склопио са Николом Зрињским заједницу посједа, примише они, према једној повељи² од 25 јуна 1544, у своју заштиту и „Влахе“ из Прилишћа и Росопајника, села која леже на десној обали Купе спрам Мариндола. Ми смо посетили ове насељенике на лицу места и уверили се да ови „Власи“ припадају по говору хрватском племену³ и да су без сумње исти језик говорили и у време свог доласка, ако узмемо у обзир да су Мариндолци, који су одвојени од ових само реком Купом до данас сачували чистоту свога штокавског говора. Напослетку, кад видимо исту појаву код само две породице — Чавића — који образују засеок на час хода далеком Хлапнику, онда су тим пре могли и Власи са Росопајника и Прилишћа очувати штокавски говор. Најзад да су ови Власи из Росопајника и Прилишћа похрваћени, морали би примити говор својих најближих суседа Хрвата, из жупа-куничке, по-

od Slovencev srbske Žumberčane, Hrvate staroselce in najbliže nam sorodnike Bezjake, obenem pa tudi ogrsko-hrvatsko državo od naše Avstrije, (Ljubjanski Zvon, 429, Љубљана 1906).

¹ *Љуб. Ковачевић*, ор. с. стр. 27.: „Из наведених сведожаба сувременика и веродостојних лица..... видели смо, да су сви „Власи досељени у Хрватску у XVI и XVII веку, из Босне, Славоније и из Далмације Срби или Рашани како су Србе у Угарској обично називали.“ — — — Утврдили смо несумњивим службеним документима да су у XVI, XVII веку у Хрватску из Босне досељени или на међама Босне освојени Власи“, без разлике вере, Срби и да су за Србе сматрани, што је сасвим природно, јер су и Босанци Срби и сматрани су за Србе све до наших дана“.

² *Emilij Laszowski*, Ribnik, стр. 22, 23. Загреб 1893.

³ Неки Пекић из Пекића (засеок Росопајника) причао ми је, да су му се стари доселили од *Зрмање*. У селу Довгари пак, које припада исто тако Росопајнику постоји народно предање, да су становници пореклом *Хрмљани*, што би значило, да су се доселили из Босне, из околине манастира Хрмља или Р'мља на Уни. *Манојло Грбић* (Карловачко владичанство, I, стр. 20—22) категорички тврди, да су били

виградске и липничке; међутим њихов говор се сасвим разликује од становника ових жупа и носи карактер чакавштине (и у селу Вуковој Горици). — Западна и јужна Истра по свој прилици између р. Мирне (Quieto), Рапе (Arza) и мора насељена је „Власима“ који су по наречју Хрвати чаковског обележја. Пошто пак у језику ових Влаха има и штокавских гласовних елемената,¹ могли би мислити да су били у својој ранијој постојбини непосредни суседи српског племена на западној страни по свој прилици у области северне Динаре и горње Уне где се је налазио прелазни појас од српскога хрватском наречју. Без сумње биће и писаних споменика у којима се говори о ранијој постојбини истарских Влаха као и о њиховој сеоби, ну ми се тим питањем за сада нисмо интензивније бавили. Историјски је пак утврђено² да је у 14. и 15. веку биле хрватских Влаха са обе стране Велебита, на Динари, као и уз реке Крку и Цетину у Далмацији. Нарочито су биле насељене хрватским Власима ове жупаније: личка, одорска (уза Зрмању код Звониграда), лучка, (данашња бучвачка), книнска, скрадинска и цетинска. Као што пише Р. Лопашећ,

Росопајчани и Прилишани православни Срби, но ми не можемо бити његовог мишљења. Вероватно је било само неколико српских породица у подручју Росопајника, које су пак због опасности заразе од богиња преселиле преко Куле у Мариндол, како нам је причала нека бака из Милић Села. Могуће да су били Мариндолци и Росопајчани и у ранијој постојбини суседи, јер је историјски утврђено, да су католици и православни Влааси живели и помешани у области босанско-хрватско-далматинске тремеђе. То се види из писма Пана Гргура XI. Фратрима миноритског реда 1373 године: *Sane petitio pro parte vestra nobis nuper exhibita continebat, quod licet in partibus Bosnae, & Vlachae, & circa metas Hungariae, in quibus moramini praedicantes infidelibus verbum Dei, schismaticos ad viam reducendo catholicae veritatis in civitatibus atque villis in quibus fideles morantur, singuli sint plebani & rectores ecclesiarum per ordinarios deputati, qui eisdem fidelibus praesunt eosque doctrina imbuunt salutari; tamen Vlachis schismaticis, quorum nonnulli in pascuis & montibus habitabant animalia, quibus abundant, pascendo, curam praedicationis & conversionis non adhibent, quam vos, ut asseritis adhibetis iisdem, & magis adhibere cum Dei gratia intenditis in futurum, fructum animarum non modicum faciendo: quodque sicut eadem petitio subjugebant, propter praemissa, novorum locorum pro vobis receptio & constructio in aliis partibus, etiam in terris & locis, in quibus fideles habitant, quam plurimum expediret; quare nobis humiliter supplicastis, ut considerata salute animarum, quae ex provenire speratur, vobis in terris, castris seu villis, & metis Hungariae circa Sabete & majorem Vlachiam, circa metas Bosnae in in Absan & Corbania quarumcumque dioecesium cotholicorum vel schismaticorum existant, loca recipiendi, & in iis oratoria cum coemeteriis & aliis pro vestro ordine necessariis officinis construendi licentiam tribuere dignemur. (D. Farlati Illyricum sacrum, tom. IV. Venetiis MDCCLXIX).*

¹ О језичним особинама истраних „Влаха“ казивао нам је пре неких седам година један господин родом из Истре, тада слушаоц бечког универзитета, сада по својој прилици професор, али смо му заборавили име и не можемо га овде споменути. — Готово истим говором којим и Влааси служе се и Чичи у источној Истри.

² R. Lopašić, Hrvatski Urbari, I. (Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, vol. V. str. 1—3.) Загреб 1894.

Ови Власи звали су се „Хрватски Власи“ и „Власи краљевине Хрватске“ (Valachi regni Croatiae) и били су католичке вере. Пошто се данас у поменутиим „влашким“ постојбинама Далмације и Лике не говори хрватско већ српско наречје, то значи да су се речени хрватски Власи одселили на северозапад, па и у Покупље и у Истру. На тај би се начин горе наведено тврђење Љ. Ковачевића могло у толико модификовати да су Власи досељени у Хрватску у 16. и 17. веку из Босне, Славоније и Далмације обично Срби, а ређе или само изузетно Хрвати.

*

Деветнајст година после Косовске Битке осетила је (1408) први пут Бела Крајина ужасе турскога дивљаштва, јер се турске чете појавише око вароши Чрномља, Метлике и у пределу испод Жумбевка. После овога догађаја бележи историја до године доласка Срба у Белу Крајину упаде турске у годинама: 1431, 1469, 1472, 1419, 1528. За упад од године 1469 каже се да су Турци одвели у ропство до 60 хиљада душа из југоисточне Крањске и оближње Хрватске. Тако је опустела и Бела Крајина чија је судбина била скопчана са историјом хрватскога племена. Хрвати су претрпели највеће ударе у времену после удбинске битке (1493) па до пада под Турке Босанске и Крајине и Бихаћа (1592). Упорна одбрана Босанске Крајине и ратовање у тој области дражило је Турке на непрестане и жестоке нападаје на хрватске крајеве. Тако се Хрвати у колико нису допали турског ропства или изгинули раселише на север и запад, јер им ни домаћа ни царска војска не могла пружити довољно заштите. Да су Хрвати признали Турке за своје господаре после пада Босне и Херцеговине и бар се привремено помирили са својом судбином као Бугари и Срби, они би вероватно задржали свој некадањи домен, и данас би се говорило у Босанској Крајини и чакавским наречјем¹). Непрестано четничко рато-

¹ Да је још у 15. и 16. веку бивало у Босанској Крајини хрватско племе чаковског говора, о томе сведоче листине које су писане у тамошњем наречју и које су се до данас очувале. Навешћемо само два примера. Једна глаголицом писана сведожба општине града Острожца од г 1403 гласи овако: „Mi sudac' Smolac' i vsa op'ščina Ostrožac'ka damo v(ě)d(e)ti vs(a)k(o)mu, pred'kih ta list' pride, da pridoše pred' n(a)s počteni mužī, z edne strane na ime g(ospo)din' Mavr' plēbanuš' Ostrožac'ki i Juraј p(o)р' Obrival'ski i Juraј p(o)р' Med'vêiski, bratj(a) brat'ščine s(ve)te Katarine v Ostroščē; a s druge strane plemeniti muž kne(z)' Iv(a)n(i)š' Čav'ski. I tē obē stranē imenovanē živim' svoim ezikom' pred' nami svēdočahu v n(a)š(e)m stolē i v' zvanom' vešće (vieću): kako ta v(i)še r(e)č(e)na bratja s(ve)te Katarine prodaše polaču s(ve)te Katarine brat'ščine, ka e polača v Ostroščē, ku e polaču dal Dujam Milosvič' v taštamenti toj istoj brat'ščini... (R. Lopašić, Bihac' i Bihac'ha Kraјina, str. 294. Zagreb 1890). — Бихаћки судач и сва општина пише г. 1543 баруну Антуну Турну глаголичким словима овако: Uzmožni i zveličeni gospodine, gospodine nam vazda milostivi, naše umileno preporučene m. v., kako gospodinu i ostaloj gospodi, ki su priglednici k. s. rusagov. Po tom razumismo, ča nam pisaste v. m., kako ste nam bili poslali pomoč,

вање толико је Хрвате ослабило и проредило да су постепено напустили Босанску Крајину и Лику, а на њихова се места населили Срби из Босне, Херцеговине и Рашке. Већ у првим деценијама 16. века почела је Бела Крајина добијати нову етничку физиономију, јер је старо становништво било делом уништено, делом се пак склонило са незаштићеног поља између Чрномља и Метлике, на падину Доњо-крањске висоравни, те је тако држало у својим рукама улаз у Чермошничку долину која везује Белу Крајину са сливом Крке. Изгледа врло природно и вероватно да су „Шокци“ у семичкој жупи (парохији) остатак старог белокрањског становништва пре доласка Хрвата и Срба у 16. веку. Историја истина не спомиње долазак Хрвата у Белу Крајину у маси, али о пореклу њеног данашњег становништва сведочи народна традиција¹, имена породица, наречја и т. д. О појединосном пак досељавању, највише племићских породица из Босанске Крајине, Лике и Горње Хрватске у Белу Крајину има доказа и на основу писаних извора. Тако се у току 16. века преселише на тле Беле Крајине ове племените породице: Кобасићи из околине Бихаћа у Босанској Крајини, Ленковићи и Гусићи из Лике, кнез Франкопан из Горње Хрватске. Грофови Благаји из Босанске Крајине напустише своје поседе и преселише се чак у Црну Крањску близу Љубљане. Иван Ленковић и син му Ђорђе били су врховни заповедници на Војној Граници и придобили су у Крањској многе поседе и многе замке, од којих су најзнаменитији Мехово, Оточац и Побрежје на Купи. Гусићи су држали доцније поседе Градац и Винуцу које су продали тек пре педесетак година. Ивану Кобасићу потврди цар Фердинанд 1526 год. посед Жумберак („Sichelburg in unserm Fürstenthumb Chrain“).² Вероватно је племићска породица Кобасића дала пример и сељацима из Босанске Крајине да се преселе у Жумберак. За сада истина не-

koi se vazda nadiemo od k. s. od vas gospode. I ovo smo poznali, da se e nigdo našav, ki mrazi našu ubogu službu vam gospodi; kako nam pišete, da smo učinili namaknuti na jiliš proti pomoći, ku ste nam bili poslali. Zato, milostivi gospodine, ča pišemo m. v., vazda nam morete za istinu prieti, kako se svidočimo gospodinom kapitanom našim i knezem Brtolom Ravniharom, da nismo na ništar namakli, a to ča e nigdo tuživ na nas vam gospodi, a to bismo mi imili tužiti, zač bismo mogli doistiniti, da nam e učineno škode za stov dukat u senu i u slamah i u grajah vartlenih, ča ni plaćeno, i oše zato ovi ubozi ludi nisd k nim niedne zle vole ni zle riči skazali; zato, milostiva gospodo, ciće Boga, da biste od nas pomoći nekratili, zač mi liti i v zimi prez vašega prigledanja i pomoći biti nemoremo. I Bog zdravo drži v. m. u gospodstvu. Pisan u Bihću utorak na dn. s. Brbare 1543°. (R. Lopašić, Bihac., str. 301).

¹ У адленчићкој и подземаљској жупи, које се простиру уз Купу у Белој Крањској има више породица, које кажу да су им претци дошли из „Турске“ или да су „турског рода“.

² Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, VIII, 5, str. 172.

мамо зато сигурних¹ доказа, али се не можемо сложити с мишљењем Р. Лопашећа који тврди², да су Жумберачки чакавци староседеоци. Свакако изгледа чудновата појава кад налазимо једно мало острвце чакавског становништва на граници Крањске где на далеко немају везе са масом чакавског становништва, већ живе на јужној падини Горјанаца осамљено и окружено Србима, Словенцима и Безјацама (говоре словеначко-хрватску мешавину). Па, када је за Бихаћску Крајину утврђен чакавски говор, онда је врло природно предпоставити могућност, да су се споменути чакавци по свој прилици доселили од Бихаћа у Жумбарек.

Мало после доласка Кобасића у Жумбарек бележи историја³ долазак Срба у Белу Крајину. У септембру год. 1530 ускочио је велики број српских задруга из *Срба, Унца и Гламоча* на аустријанско земљиште. Турци који су били ваљда дознали за намеру ових Срба појавише се пред Бихаћом, ну Срби их јуначки разбише. Под заповедник и грађанство бихаћско обратише се писмом⁴ на главног заповедника Војне Крајине Ивана Коцијана (Katzianer) у којем га умолише да се заузме за ове турске Влахе (Valachi Turcorum), не би ли се гдегод скрасили. Кад би се са овим бегунцима лепо поступало изражава се нада да ће их још више прећи границу. Међутим са насељењем ових Срба потеже је ишло, јер је било тешко наћи за њих згодан терен. Они су морали три године проводити номадски живот у пределима који се протежу од Жумберка преко Чрномља, Пољана, Костела и Ложа, чак до Краса (Karstboden). Овим је ускоцима нуђено разво земљиште, као нпр. област Костел на горњој Купи, али су они стално изјављивали да би најволели настанити се у Жумберку. Напо-

¹ Нузгредно приметили смо неке трагове миграције Хрвата из Босанске Крајине у северни део Брајске површи, која се простире некако од потока Стурлове (притока Коране северно од Тржца) па све до Жумберка. Тако н. пр. лежи два сата хода далеко од Мариндола близу Купе село *Босанци*, које име већ довољно јасно говори о пореклу становништва. — У Драганићима близу Карловца (Karlstadt) спомиње се г. 1651 у једној парници нека 200 (!) година стара бака „Кличћка Хрватица“, која се је била родила код Вишња и оданде ускочила у Покупије. (R. Lopašić, Obćina Draganićka, стр. 14. Загреб 1883).

² R. Lopašić, Žumberak, стр. 638.

³ A. Koblar, op. c.; — A. Ivić, Dolazak uskoka u Žumberak. Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, IX, 3, 4. Загреб 1907. — J. Bidermann, op. c.

⁴ Noverit Vra M. quod quidam Valahy Turcorum, qui comoraverunt in Zerb & in Unatz, & in Slamoch, exierunt cum familia sua, una cum rebus, quas potuerunt una cum ipsis exportare. Et haec est nunc fortuna Regiae Mattis, & Vrae M. Ante quos est filius Ladislai Ztypkovyth Vaivodaе de Slamoch, qui rectè ivit erga V. M. & cum eodem plures Harambassae & milites, qui cum hujusmodi non remanserunt; similes in illis Provinciis, sicuti isti qui exierunt. Pro quibus nos omnes humiliter rogamus Vram M. ut dignetur V. M. uno bono modo ad eosdem dignemini providere gratiosè. Quia

ослетку, после дужег оклевања и преговарања, уступила је 1534 г. породица Кобасића замак и посед Жумберак да се тамо населе ускоци. Доцније 1540 г. ови добише свог сопственог поглавара и беху организовани као погранична милица. Ови први српски дошљаци били су толико бројно јаки да су могли дати 200 лаких коњаника и 300 пешака. Као што смо већ навели год. 1538 дошли су из Босне нови Срби досељеници у Жумберак а крањско племство и војни поглавари имали су много бриге око тога како ће их и где сместити. Тешкоћа је била и у томе што ови ускоци нису ни најмање били склони да буду покорни поданици и аргатници на племићским имањима. Кад је год. 1546 постао капетаном жумберачких ускока Иван Ленковић нађен је начин да се настани још 180 задруга које су дотада лутале по Белој Крајини и по шумама између Постојне и Ложа. Нарочита комисија од крањских племића откупила је од породице Пихлер њен посед са замком Мехово, да пресели из жумберачке области сељаке стараседеоце и на испражњеном земљишту настани ускоке. Тада су и Мариндол и Бојанци Србима насељени а не 1597 год., као што то тврди Лонашић¹ и по њему многи други.² Напослетку доселио се и г. 1600 још извесан број ускока. Насељенем Срба у Жумберку било је постигнуто прво то што су били најпре они сами задовољени, јер им се ова област највише допадала, друго што су задржани на окупу, и тако сачињавали приличну војну силу, која је била заод брану крањске јужно-источне границе добродошла. Војнички организовани Жумберчани су за заповедника имали свог капетана, које место заузимали су обично крањски и хрватски племићи. Између осталих био је у 17. веку жумберачки капетан хрватски велможа и доцнији бан Петар Зрињски, који је завршио г. 1671 трагичном смрћу у Бечком Новом Месту. Жумберачка

si ad praedictos Valahos Vra M. gratiose providerit, plures & plures ex parte ipsorum, ad servitia Regial Mattis, & V. M. venient, & exient ad necessaria huius Regni, quia sunt homines de valore. Et postquam exierunt cum voluntate DEI Omnipotentis, & cum fortuna Regiae Mattis, & Vr. M. tertia die, exercitum Thurcorum nomine Chetam, ante Bihachium debellare & depopulare fecimus. Scimus tamen quod aliqui dicent V. M. quod exivissent huc ad aliquam deceptionem huic regno. Nos tamen obligamus cum capitibus Vrae Magf. quod non exierunt ad nullam deceptionem, nisi ad mera servitia Regiae Mattis, & Vrae M. & ad utilitatem huic Regno. Et insuper humiliter rogamus V. M. quatenus dictos Valahos Vra M. pro aliis dominiis mittere non faciat, de servitiis Regiae Mattis & Vrae M. quia sine adjutorio Regiae Mattis & Vrae M. nullo modo possunt esse & vivere*. (*Balthasaris Adami Kercselich de Corbaria, de regnis Dalmatiae Croatiae Notitiae praeliminares. Zagrabiae.*)

¹ *R Lopašić, Žumberak, I. s. 719.* — Пристајемо пак уз тврђење Лонашића, кад каже, да се не може доказати сеоба Сењских Ускока у Жумберак 1617 године (*ibidem*).

² *Манојло Грбић, Карловачко владичанство, I. 26. Карловац 1891.*

ванетанија спојена је доцније са слуњском региментом и дошла је на послетку под заповедништво карловачког генерала, док г. 1871 није укинута Хрватско-Славонска Крајина.

II.

У јесен год. 1905 боравио сам у замку Побрежје на Купи, од којег је српска насеобина Мариндол далеко само по часа хода, а Бојанци час и по. На тај нам се начин пружила лепа прилика да посетимо и проучимо ове насеобине. Антрополога је привлачила нарочита та околност, што се уз уобичајена мерења и описивање, могао испитивати и физиолошки проблем како се у соматолошком погледу резултује често укрштавање истих породица. У Мариндолу и Бојанцима оно мало породица, (нема их ни 20) већ кроз неколико столећа међусобно закључују бракове, а само 5% жена долази са стране, и то из Поникава.¹ Због тога сам одлучио да проучим целокупно становништво споменутих двеју насеобина, породицу по породицу, децу и одрасле, женско и мушко. Предузеће нам је изгледало у толико лакше, што је као што већ знамо број становника ових насеобина врло мали. Ипак пројектовано интрополошко испитивање било је могуће реализовати само донекле, и то с великим тешкоћама. Главна препрека нашој намери лежала је у народном сујеверју, као што смо то на једном месту већ споменули²; у оште, маса се односи неповерљиво према антропометријским процедурама. Што смо ипак могли извршити извесан број мерења, захвални смо у првом реду предусретљивости свештеника и учитеља.³ Проучавање Мариндола и Бојанаца започето год. 1905, наставили смо 1909 године. Антропометријских података са овога терена има укупно 84 особа, (35 из Бојанаца, 48 из Мариндола). У Жумберку сам пак био на проучавању 1908 и 1910 године. Пошто је ретко која одрасла особа допуштала мерење, обрнули смо се школској младежи и тако се проматрани материјал састоји највише од дечака и девојчица у добу од 6—12 година, а за тим и од неколико младића и девојака од 16—18 година. Из Жумберка имамо антропометријских података свега од 225 особа, и то из ових села и засеока: Драге, Поповићи, Брашљевица, Балићи, Данчуловићи, Кашт, Горњи Бадовинци, Доњи Бадовинци, Остриж, Присеље, Радиново Брдо, Страхинићи, Маговци, Драгишићи, Пилатовци, Кесери, Драгошевици, Лијешће, Шиљки, Рајаковићи, Цветише, Брезовица (Цари), Павићи, Двор (Каменци), Дучићи, Обрадо-

¹ Податке о брачности овога становништва у добу од 1869—1914 црпео сам из парохијалне архиве у Мариндолу.

² *Нико Жујанић*, Извештај о антрополошком и палеоетнолошком раду и ескурзији у Белој Крањској. (Из XXIII Годишњака Срп. Краљ. Акад.). Београд 1910, стр. 17.

³ Нарочито нам је био од помоћи г. Исак Влаисављевић, гомирски калуђер, тадашњи управник мариндолске парохије.

вићи, Каменци, Милчиновићи, Радатовић, Булићи, Голеша, Дољан, и Грмки, Кунчани, Гудаљи, Куљаји, Гај, Ратковићи, Малићи.¹ Из Жумберка, Мариндола и Бојанаца има свега 308 посматраних особа, за које ћемо у следећем изнети антропометријске и комплексционе податке. Код неких од ових особа било је могуће забележити само комплексију, код других опет уз то више или мање анатомских мера, према могућности.

Наш материјал није хомоген ни по добу живота ни по полу, као што га је имао А. Weisbach при проучавању војника од 20—25 године. Особе које смо ми посматрали у главном су дечаца и девојчице у добу рашћења, кад још човечје тело нема дефинитивне анатомске димензије. Услед тога антрополошка студија крањских Срба постаје много компликованија, јер се мора водити рачуна о добу живота и о полу. Међу тим то има и својих добрих страна.

Забележене физичке особине представимо у овоме делу тако, да ћемо их поделити најпре у ове четири главне групе: А. Висина раста В. Мере главе, С. Индекс главе (*index cephalicus*), D. комплексија.

(Свршиће се).

О НЕМЦИМА*

Кад је реч о упознавању једнога народа, није на одмет знати и шта се мисли о њему. Разуме се, само *није на одмет*; јер се с те стране не могу ни из далека очекивати онако поуздани резултати као код језика и књижевности. У појединим мишљењима, и страним и домаћим, може бити и нетачног посматрања, и погрешног суђења, и пристрасности, и још много других слабих страна, које све скупа јако муте тај извор за упознавање народне индивидуалности. Из њега се дакле мора присти са великом опрезношћу. Али је зато он ипак користан, нарочито због своје непосредности; јер у њему су готова опажања о народној индивидуалности, која долазе или од читавог народа, у виду пословица и изрека, или од истакнутих писаца, домаћих и страних. Осим тога, издвајају онога што је у њима тачно, као и код разбистравања мутнога извора, помаже врло много и само време: оно што

¹ При антропогеографском испитивању Жумберка било би од интереса констатовати, која су имена села стара, још из доба пре доласка Срба, а која потичу од ових. У колико ми је познато на томе би се послу могло имати успеха, пошто постоје споменици (листине) из дуба пре доласка Срба, у којима се помињу нека од данашњих села: У једној повељи од г. 1249 спомиње се на пр. Кравјак, Церник, Сушица, Костањевац; г. 1428 Брашљевица (Wraslavdorf).

* Вид. „Српски Књижевни Гласник“, бр. 253—256.

је претерано, што је без икаквог оправдања, пада по себи на дно и не игра, при служењу извором, никакву улогу. Разуме се, врло много лакшега труња ипак стално плива по води, и човек не може бити довољно опрезан, не да труње у опште не би захитио, јер то није ни могућно, већ да би га захитио што мање.

Нарочито је велика опрезност потребна онда кад су у питању мишљења једнога народа о другоме. Таква мишљења постају махом тамо где један народ долази у ближи додир с другим; колико је пак према ближњима тешко бити пријатељски расположен или чак и праведан, показује најбоље начин на који Христос у своме учењу истиче љубав према ближњима. Таква су мишљења дакле често пристрасна. Али то није све. Таква су мишљења, и кад су непристрасна и тачна, односе управо само на онај мали део с којим се долази у додир, док други већи део тога истог народа може бити сасвим различан. Извесно је, на пример, да би наше приче и анегдоте о Немцима изгледале у многим погледу другачије да је наш народ, уместо са Швабама и другим аустроугарским Немцима, дошао у додир с Прусима. Ван сваке је сумње да Немац у том случају, ако ништа друго, не би изгледао онако блесасто наиван како га приказује понека прича наше усмене литературе. Нарочито се код тако великог народа као што је немачки не сме оно што се односи на једно племе преносити одмах и на целину.

Зло, разуме се, ипак није тако велико као што на први поглед изгледа, јер се изреке и пословице махом односе на најистакнутије особине, а оне су обично заједничке целоме народу. Односно пристрасности треба такође учинити извесно ограничење. Ако један народ није расположен према другоме — што је у суседству правило — он ће радо говорити неповољно о њему, али по правилу неће измишљати, нити ће врлине претварати у мане, већ ће уочити слабости и увећаће их. Оно просечно поштење, нераздвајно од свега што је јавно, не да му обично да удари другим путем. Тако наш народ радо признаје да је „Шваба ђаво“ кад је реч о каквој техничкој умешности, мада се иначе радо подсмева његовој неокретности у свакидашњем животу. Ако је случајно какав израз или изрека плод чисте мржње, онда се то обично види на први поглед; Руси, на пример, имају пословицу која гласи: „Мада је Немац добар човек, боље је обесити га“.¹

Посматране у тој светлости и са тим оградама, изреке и пословице о Немцима пружају материјал који никако није за одбацивање. То важи не само за стране, већ и за немачке изреке о Немцима. Јер народ у своме мишљењу о себи није увек оптимиста; напротив, као и појединац, он је врло често склон да код своје куће много штошта

¹ Даль, В.: Пословице Русекаго Народа. Москва. 1862. Стр. 364.

види у горој светлости по што је, а нарочито у горој светлости по што је код других народа, и изрека да је у туђој руци комад увек већи важи за народе готово толико исто колико и за појединце. У нас ће се, на пример, рећи „српска посла“ за много штошта што у опште није слаба страна, или ако јесте, а оно се не налази само код нас, већ и код других народа, и то код њих понекад у јакој мери но код нас. А код Немаца су ти песимистички погледи на себе још чешћи но код нас. Они, на пример, имају изреку, по којој су „Французи мудри пре дела, Талијани на делу, а Немци после дела“² — изрека којом они сами у погледу умешности дају себи најгоре место. Међутим и Французи и Талијани дају Немцима, у својим пословицама, најбоље место, признајући им да су мудри баш на делу. Француска пословица гласи: „Талијан је mudar претходно, Немац на делу, а Француз накнадно“,³ а талијанска: „Талијан је mudar пре но што ради неку ствар, Немац кад је ради, а Француз кад је већ готова“.⁴ Али не само Французи и Талијани, већ и Енглези и Пољаци дају Немцима то исто место у својим пословицама.⁵ Значи дакле да су Немци гледали на себе и сувише песимистички кад су у својој пословици одрекли себи баш ону особину коју им сви други признају. Како неповољно они умеју да гледају на себе, показује још боље израз „der deutsche Michel“, који, по немачком тумачењу, првобитно значи „глав, суров“, затим „гломазан, тром, неспретан, сањив“, а само по изузетку: „стрпљив, истрајан, живав“.⁶ А баш тај израз употребљавају Немци о себи од прилике онолико исто колико и ми „српска посла“, те је за њих „der deutsche Michel“ готово синоним за реч „Немац“ Али они, поред тога, имају и израз који се тачно поклапа с нашим „српска посла“: „Немци остају Немци“ („Wir Deutschen sind halt Deutsche“)⁷ употребљава се код њих врло радо кадгод треба означити какав наопаки рад. — Као што се види, покудама које Немци имају о себи у својим пословицама пре се може одузети но додати. И за њихове пословице важи дакле у главном оно исто што и за стране: оне у својој основи обично садрже истину, те о суштини тврђења не може бити спора, али зато обим тврђења по правилу прелази праву меру.

Листа страних изрека и пословица, повољних по Немце, врло је ограничена. У колико их има, у њима се Немцима, пре свега, радо

² Dr. Georg Küffner: Die Deutschen im Sprichwort. Heidelberg. 1899. Стр. 13. Збирка пословица, састављена са педовољно критичности, али пуна драгоценог материјала.

³ Küffner, стр. 8.

⁴ Küffner, стр. 9.

⁵ На истом месту.

⁶ Küffner, стр. 14.

⁷ Küffner, стр. 11.

признаје умешност у раду и трговини. Тако, Французи, Енглези и Талијани имају пословицу која гласи: „Код Немаца је умешност у прстима“;⁸ док Пољаци кажу: „Талијан је за доктора, Немац за трговца, а Пољак за хетмана“.⁹ Амо иде и српска: „Нит' је Србин за бирташа, нити Шваба за гајдаша“, као и већ поменуто признање: „ђаво Шваба“. — Затим се Немцима, уз пословну умешност, радо признаје вредноћа и жилавост у раду. Американци имају пословицу, по којој се „Немац обогати и тамо где би Американац умро од глади“,¹⁰ а Руси налазе да „Немац, као врба, успева гдегод га човек посади“.¹¹ У пословицу је ушла и „немачка вредноћа“.¹² — Немцима се, најзад, признаје ученост и ревност у писању књига. У Галицији се каже: „никад нећеш надмашити жену љубављу, нити Немца писањем“,¹³ код Француза израз „написати књигу као Немац“ значи то исто што и „написати врло учену књигу“,¹⁴ а Руси имају израз „немачка ученост“.¹⁵

Али то је у исти мах све што страни народи имају да похвале код Немаца. Пада у очи да се „немачка верност“ не помиње у наведеним изрекама и пословицама ниједном речи, мада је обично сами Немци сматрају као ствар ван дискусије. Значи да други народи нису имали прилике да стекну исто уверење. И не само то, него су неки и супротног мишљења; тако Рутени имају изреку: „Где је Немица, ту је неискреност, где је Циганка, ту је крађа“; а уз то се код њих каже и: „Немац је, не веруј му“.¹⁶ Руси такође налазе да је Немац подмукао.¹⁷ Чак се и код самих Немаца понекад јавља сумња у немачку верност. Тако је још Хагедорн, немачки песник из прве половине осамнаестог века, налазио да је „заблуда о старој немачкој верности минута заједно са старим добом“, и његови су стихови постали међу Немцима пословица.¹⁸

Сами Немци такође немају о себи много похвалних изрека и пословица; у колико се јављају, у њима се, поред верности и честитости, истиче стрпљење и постојаност, мање храброст. Међу последњима се,

⁸ Küffner, стр. 7.

⁹ На истом месту.

¹⁰ Küffner, стр. 8.

¹¹ Küffner, стр. 9. — Ово је, по мишљењу једнога младога ученога Руса (г. Долбо), као пословица веома сумњиво, а не налази се ни у поменутој збирци руских пословица од Даља. Свакако језик у наведеном руском оригиналу није добар.

¹² Küffner, стр. 7.

¹³ Küffner, стр. 10.

¹⁴ На истом месту.

¹⁵ Даль: Пословицы, стр. : 64.

¹⁶ Küffner, стр. 20.

¹⁷ Даль, стр. 364.

¹⁸ Küffner, стр. 3.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.srpski.net

тачношћу свога тврђења, нарочито истиче ова: „Немца је тешко на-
љутити, али још теже одљутити“.¹⁹

Далеко је међутим већи број узречица, изрека и пословица које су по Немце неповољне. Њихов је број тако велики да сами Немци рачунају још у похвалне изразе: „немачки медведи“²⁰ и „немачка флегматичност“,²¹ налазећи да Американци првим означавају немачку „сталну вредноћу“, а другим „немачку истрајност и конзервативност“. Таква су тумачења могућна само тамо где је број неповољних мишљења одвећ велики да не би вређао национално осећање и где су, уз то, та неповољна мишљења препуна увреде за народни понос.

Тако се Немцима, код страних народа, нарочито одриче интелегенција. Код Француза, Талијана и Данаца већ сама реч Немац (allemand, tedesco, tydsker) значи то исто што и глупак,²² а код старих Надравца, чије је седиште било у данашњој Источној Пруској, постојало је поређење „глуп као Немац“.²³ Уз то Французи описују „глупост“ са „немачки здрав разум“ (bon sens allemand).²⁴ Пољаци имају поређење: „као какав Немац, не разуме што паметни људи кажу“,²⁵ док Руси веле: „целоме свету на подсмех, на немачки начин“.²⁶ Овим би се примерима могло додати још неколико, али и они поражавају; тако неповољне сведоче о народној интелегенцији тешко да се могу наћи за икоји други народ, и та околност је још неповољнија по наведени примери, јер она одузима и последње оружје из руку онога који би их објашњавао суседском омразом. Занимљиво је још да ни сами Немци не мисле високо о својој интелегенцији; то лепо показује мало час поменути израз, „der deutsche Michel“, који је, као што је већ речено, првобитно значио „глуп, суров“. Готово невероватно код народа који је имао Лутера, Гетеа, Канта и Бизмарка.

Немцима се, даље, приписује неотесаност и тромост. За Французе је Немац „северни медвед“ или „неспретни Немац“,²⁷ за Енглезе је „гејак“,²⁸ за Американце „грмаљ“,²⁹ а сами Немци веле: „Док немачки обућар прикупи свој алат, дотле је Француз или Талијан већ направио ципеле“.³⁰ Уз то су Немци, и по туђем и по своје мишљењу, сурови

¹⁹ Küffner, стр. 5.

²⁰ Küffner, стр. 7.

²¹ Küffner, стр. 5.

²² Küffner, стр. 12.

²³ Küffner, стр. 13.

²⁴ На истом месту.

²⁵ Küffner, стр. 12.

²⁶ Küffner, стр. 13. Важи исто што и за примедбу 11.

²⁷ Küffner, стр. 15.

²⁸ Küffner, стр. 16.

²⁹ Küffner, стр. 17.

³⁰ Küffner, стр. 15.

и кавгације. Код Француза (и Белгијанаца) каже се: „кавгација као Немац“,³¹ а израз „немачка свађа“³² (*querelle d'Allemand*) значи то исто што и свађа без разлога; тако исто „подражавати Немцу“³³ значи код Француза „понашати се сурово“, а сами Немци употребљавају као пословицу Гетеов стих: „На немачком човек лаже кад је учтив“.³⁴ Французи имају, даље, врло неповољно мишљење и о немачкој углађености; „Немцу су чешаљ његова четири прста и палац“³⁵ гласи једна њихова изрека, док друга вели: „Немцу је марама рукав или рука“.³⁶ Тако исто је „немачки уздах“ Французима израз за „подригивање“.³⁷

Нарочито је рђав глас који Немци уживају у погледу јела и пића. Код јела им се пребацује не само квантитет, већ и квалитет, и они су за Французе „љубитељи кисела купуса“,³⁸ за Талијане „љубитељи кромпира“,³⁹ за Русе „љубитељи кобасица“,⁴⁰ а за Енглезе просто „немачке кобасице“. Исподи због претеривања у јелу и пићу нису ни мало ређи: „Учинити немачки скок“ значи код Француза „скочити од стола до кревета и од кревета до стола“,⁴¹ а сами Немци веле да „Бог не напушта Немце: ако нису гладни, а оно су жедни“.⁴² Још у седамнаестом веку, опет код самих Немаца, постоји изрека да се „Немци од Шпањолаца уче крађи, а Шпањолци од Немаца ждерању и пијанству“.⁴³ При том су ипак много чешћа и јача пребацивања због пијанства но због прождрљивости. „Пити као Немац“, значи и код Француза и код Талијана и код Шпањолаца: „пити много“.⁴⁴ Тако исто је немачка реч за глагол „пити“ (*trinken*) продрла и у француски и у талијански језик (*trinquar, trincare*), и то само у односу на алкохолна пића (куцати се, пијанчити),⁴⁵ а у Напуљу се каже, кад се нешто не мари: „марим за то колико Немац за свежу воду“.⁴⁶ Поред тога вреди поменути да и по немачкој, и по француској, и по талијанској пословици „Немац свој јад растерује пићем“, док се другим народима

³¹ Küffner, стр. 19.

³² На истом месту.

³³ Küffner, стр. 16.

³⁴ Küffner, стр. 17.

³⁵ Küffner, стр. 23.

³⁶ На истом месту.

³⁷ На истом месту.

³⁸ Küffner, стр. 40.

³⁹ На истом месту.

⁴⁰ На истом месту.

⁴¹ Küffner, стр. 26.

⁴² Küffner, стр. 27.

⁴³ Küffner, стр. 26.

⁴⁴ Küffner, стр. 32—33.

⁴⁵ Küffner, стр. 29.

⁴⁶ Küffner, стр. 33.

приписују за тај случај друга средства.⁴⁷ Најзад, сами Немци имају још и изреку: „Немац победи све непријатеље, само не жеђ“.⁴⁸ — Јасно је дакле да су Немци у погледу пића остали достојни потомци Тацитових Германа.

Низ неповољних особина које се у пословицама и изрекама, и немачким и страним, приписују Немцима према овоме је и сувише велики да би се могао објаснити само каквом zgodном формулом: непријатељством разних народа према Немцима, у колико су у питању стране изреке и пословице; или немачком скромношћу, у колико су у питању немачке пословице и изреке. Напротив, у свима њима има много више тачних опсервација но мржње и пакости, много више искрености но скромности и песимизма. Тако се само може и разумети зашто остали народи, често пута мањи и слабији, па чак и у културном погледу на заднији, гледају на Немце са извесне висине. Тако се само може разумети и то зашто су се погледи на Немце врло мало изменили и поред тога што је њихово напредовање од оснивања данашњег Немачкога Царства, и у материјалном и у културном погледу, узело сасвим необичне сразмере. Јер, најзад, сасвим је природно да народ коме се одриче интелигенција, а приписује пијанство не може импововати и поред свега свога напретка и свих својих добрих особина. —

Интересантнија су међутим од пословица и изрека мишљења о Немцима која долазе од разних истакнутих странаца и Немаца. Већ стога што она у овом случају не иду безимено, може се имати више јемства да су тачна; али су она, поред тога, и са више нианса и захватају и суптилније, скривеније народне особине. Осим тога, ако тачност таквих мишљења није апсолутна, а оно је бар много лакше контролисати их, јер је понајчешће познато какав је према Немцима био лични однос оних од којих та мишљења долазе, те се са доста вероватноће могу утврдити побуде из којих су потекла. Све што је увеличано и претерано може се на тај начин лако свести на праву меру.

Треба одмах рећи да се мишљења странаца — јер прво ће о њима бити говора — све до краја осамнаестог века могу прећи сумарно, и то тим пре што у њима нема нарочито занимљивих појединости.

По речима Рихарда Мајера, професора берлинскога универзитета, сведоци који после Тацита казују своје мишљење о Немцима „туже се на дивљину језика и понашања. Нарочито је значајно“, наставља Мајер, „да не само цар Јулијан у четвртном веку, већ и један оријенталски географ из десетог века називају немачко певање несносним урликањем. Како изгледа, није се могло постићи јединство, „concentus“, чак ни овде, и како је сваки глас ишао својим засебним путем, изметало се

⁴⁷ Kuffner, стр. 30—31.

⁴⁸ Kuffner, стр. 6.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

хорско певање у урлање; то се дешава и данас код певања при чаши пива. Сви сведоци хвале међутим храброст, презирање смрти, верност, осећање слободе. — У средњем веку оскудева готово свуда обиман поглед који би био у стању да обухвати читаве народности са њиховим особеностима. Кад се са хуманизмом разбудило разумевање за то, важе Немци код *Монтења* и других (тако код његовог обожаваоца *Шекспира*) као одани пићу, кавгације и дармације, али и као храбри и вредни. Постепено пада суд о њима све ниже и постаје све неповољнији. Ако је већ почетком тринаестог века Валтер фон дер Фогелвајде пустио напу да изговори реч о „глупим Немцима“, то одиста све јачег корена хвата мишљење да су Немци варварски народ који не уме да размишља и суди. То се мишљење трпело доклегод је имало општи карактер; тек кад је почетком осамнаестог века језуита Бухур (Bouhours) тврдио да ниједан Немац не може бити „bel-esprit“, ускисео је гнев против галске обести. Међутим смо и за Волтера још увек остали Самоједи, само што се примитивном народу сад пребацивала прљавост и суровост, као што се некад хвалила његова морална чистота и слобода (Волтеров „Candide“).¹⁹

Толико Рихард Мајер. Међутим се неповољна мишљења и језуите Бухура и Волтера могу врло лако разумети, ако се само има на уму политичко и културно стање Немаца у току седамнаестог и прве половине осамнаестог века. Сатрвени Тридесетогодишњом Војном (1618—48) и изложени верском расцепу, Немци се нису могли опоравити за читавих сто година, и застој влада у свима гранама њиховога живота, па и у књижевности. Победиоци на бојном пољу, Французи су победиоци и на културном; њихов је утицај врло јак и у немачком животу и у немачкој књижевности. Јавни живот Немаца представљају у ово доба само виши сталежи — јер је грађански ред ратним недаћама и сувише бачен у позадину — а они се заједно са дворовима управо такмиче, ко ће се више угледати на Француску и њене обичаје. У књижевности је то исто; у њој влада поглавито Опицова традиција угледања на Французе, коју у првој половини осамнаестог века, поповним истицањем француских узора, обнавља Готшед. Тек са Фридрихом Великим и његовим ратним успесима почиње буђење народнога поноса у јачој мери, и тек се онда јављају и енергични и успешни Лесингови протести против францускога утицаја у немачкој књижевности. Али је од потпунога сузбијања францускога утицаја још увек врло далеко. Сам Фридрих Велики, представник и творац целе епохе, по васпитању је Француз, обожава неограничено француску књижевност и француску културу у опште, Волтер је његов присан пријатељ; он француски зна много боље него немачки, и његови су многобројни

¹⁹ Richard M. Meyer: Deutsche Charaktere. Berlin. 1897. Стр. 37.

списи на француском језику, између осталих и његов спис *О Немачкој Књижевности*, у коме о немачкој књижевности и њеној будућности има врло неповољно мишљење.

Је ли, онда, чудо што и Французи за све то време гледају с извесне висине на народ који се стално само угледа на њих, не дајући ни у књижевности ни иначе ништа што би им могло импоновати? Сасвим је дакле неосновано горње Мајерово тврђење о „галској обести“, и више је него извесно да језуита Бухур не би изишао с оваквим тврђењем да је нешто живео век доцније, то јест почетком деветнаестог века. Јер после успеха Фридриха Великога, и нарочито после великога полета који немачка књижевност показује у другој половини осамнаестог века, почиње се и код Француза мењати мишљење о Немцима. Већ године 1786 пише Леру (Leroux) у своме „Комичном, сатиричном и т. д. речнику“ код речи *Allemand* (Немац) ово: „Ова је реч увредљива и за онога коме се каже као и за честити немачки народ, који је од неколико година показао довољно супротнога ономе што значи ова реч. И ја молим оне који ово ушчитају да се не нађу увређени, јер ми је једина намера била да истакнем како су Французи смешни и како заслужују више но и један други народ на свету да им се покаже како не умеју да суде кад тако рђаво оцењују народ од кога би сад требало да уче. *Ова реч дакле значи: груб, суров, диваљ и понекад шижаница*“.⁵⁰

Јасно је, према овоме, да се Французи труде да буду објективни у своме суду о Немцима. Али каогод што Леру хвали Немце свога времена, тако је исто Бухур, с обзиром на своје време, морао говорити неповољно о њима. Он је дакле могао тврдити да „Немац не може бити *bel-esprit*“, а да зато ипак не буде обестан, па чак ни необјективан; јер се, најзад, такав суд доноси према општем стању и општим приликама, не мора до краја бити тачан и чак се и не даје с таквим претензијама.

Али да у Бухуровом суду о Немцима има и неправде, она је с француске стране довољно искупљена већ горњим ласкавим речима Леруовим. Ствар међутим није остала само на томе: с француске је стране дошло и читаво дело, које у литератури о Немцима још увек заузима највидније место, и с којим су и сами Немци потпуно задовољни. То је позната књига госпође Сталове „*О Немачкој*“.⁵¹ Она се, разуме се, јавила на свет онда када се једино и могла јавити, почетком деветнаестог века, у доба кад је у немачкој књижевности и немачком духовном животу у опште најсјајнији период био достигао врхунац.

Књига госпође Сталове постала је на основу опсервација учињених на дуготрајном путовању по Немачкој године 1803 и 1804, а по своме

⁵⁰ Kuffner, стр. 16.

⁵¹ Madame de Staël: De l'Allemagne. Paris. Garnier Frères.

www.kolobara.edu.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

карактеру јако подсећа на Тацитову „Германију“. Као год што Тациту није једини смер да опише Германе, већ стално има пред очима разлике између њих и Римљана и опасност која од младог и непоквареног народа прети морално разривеним Римљанима; тако исто и госпођа Сталова има стално пред очима Наполеоново царство и Наполеонову силу кад говори о тадашњем немачком „царству мисли“ и идеала, не заборављајући ни иначе да сваком згодном приликом истакне разлику између Немаца и Француза. И као год што Тацит својим списом тежи да поправи своје земљаке, те због тога неке германске особине види у лепшој боји но што су, тако исто и госпођа Сталова хоће својом књигом да нахуди Наполеону, који јој је, како изгледа, из чисто женских разлога био мрзак, те можда и она види пошто год код Немаца у лепшој боји но што је. Намера госпође Сталове према Наполеону била је, у доба кад се јавила њена књига, тако јасна да је 1810 прво издање, у 10.000 примерака, уништено пре но што је и ушло у књи-жарски промет; лондонско издање од 1813 према томе је у ствари друго издање. Осим тога је Сталова добила налог да преда и рукопис самога дела и да у року од двадесет и четири сата напусти Француску. Као што се види, Наполеон у овој прилици није ни за тренутак потпењивао свога непријатеља.

Иначе је разлика између Тацитове *Германије* и дела госпође Сталове онолика иста, колика и између старих Германа и Немаца почетком деветнаестог века; тако су исто и њене опаске у толико сложеније и многостручније, а њено излагање са толико више преливања и танчина. О њеном је делу дакле немогуће дати потпуну слику у неколико речи.

Госпођа Сталова има повољно мишљење о Германима у опште. Констатујући, на пример, у уводном делу да међу „тевтонским“ народностима постоји извесна сличност, она до душе вели да првенство међу њима несумњиво припада Енглезима, али одмах додаје да се исте карактерне црте налазе стално међу разним народима германског порекла, па онда наставља: „Независност и лојалност одликовали су од вајкада ове народе; они су увек били добри и верни, и можда баш због тога њихови списи носе отисак сете; јер се народима, као и појединцима, често дешава да пате због своје врлине“.⁵²

Не мање је пријатељско и расположење које госпођа Сталова од самога почетка показује и према Немцима. „Француска готово не познаје интелектуалну Немачку“, стоји опет у уводном делу; „њоме се у нас бавило врло мало књижевника. Истина је да је много више оних који о њој имају свој суд. Та пријатна површност која чини да се изриче суд о ономе што се не зна може имати у себи нечега елегантнога кад се говори,

⁵² De l' Allemagne, стр. 10.

али не кад се пише. Немци греше што често уносе у разговор оно чему је место само у књигама; Французи такође понекад греше што уносе у књиге оно чему је место само у разговору; и ми смо тако испрлили све што је површно да би чак ради дражи, а нарочито ради разноликости, требало, чини ми се, покушати да се има мало више дубине. Ја сам дакле сматрала да може бити извесних користи од тога ако прикажем ону земљу у Европи у којој су проучавање и размишљање дотерали тако далеко да је човек може сматрати за отаџбину мисли.⁵³ И даље: „Немогуће је да немачки писци, ти најученији и најмисленији људи у Европи, не заслужују да се за један трепутак поклоним пажња њиховој књижевности и философији. Против прве се износи да није доброг укуса, против друге да је пуна лудорија. Може се десити да једна књижевност није у складу са нашим правилима о добром укусу, а да садржи нове идеје којима се можемо обогатити, преиначујући их на свој начин. Тако су нам Грци дали Расина, а Шекспир више Волтерових трагедија... Пошто смо одбацили немачку књижевност у име доброг укуса, ми мислимо да можемо раскрстити и са немачком философијом у име разума. Добар укус и разум јесу речи које је увек пријатно изговорити чак и насумице; али је ли могуће искрено уверити себе да се писци огромне учености, који уз то познају све француске књиге онако исто као и ми сами, већ двадесет година баве чистим бесмислицама?“⁵⁴

Госпођа Сталова се, као што се види, од самога почетка отворено ставља у улогу немачког браниоца и у тој улози остаје у главном до краја. Али, као и некада Тациту, њој то ништа не смета да отворено каже своје мишљење и о немачким slabим странама и да истакне чему би се све Немци могли научити од Француза. Чак се може рећи да она у главном хвали само савремену немачку књижевност и философију, и то се донекле види и из наведених речи. Иначе су похвале Немаца, као што ће се видети доцније, знатно ређе, а свакако нису чешће од замерака.

И ако на једном месту⁵⁵ истиче да о хомогености Немаца не може бити речи, и да постоји разлика између севера и југа, трговачких и универзитетских вароши, великих и малих немачких држава, Сталова ипак у главном говори свуда о Немцима у опште. Напомене које чини о засебним особинама појединих крајева незнатне су и не засецају дубоко у њену општу карактеристику Немаца. Изузетак од тога чине можда само напомене о Јужној Немачкој и Аустрији. „Јужна Немачка“, вели Сталова, „умерена у сваком погледу, одржава се у

⁵³ De l' Allemagne, стр 11—12.

⁵⁴ De l' Allemagne, стр. 13.

⁵⁵ De l' Allemagne, стр. 18.

једном монотоном благостању које је необично штетно и по активност послова и по активност мисли. Најживља жеља становника овога мирног и плодног краја јесте да и даље живе онако како сад живе; а шта се постиже том једном жељом? она није довољна чак ни да очува оно чиме се задовољавамо.⁵⁶ Прва половина овога тврђења остала је тачна и до данас, а код друге половине је историја дала Сталовој потпуно за право: данас јужни Немци имају у Немачкој Царевини потчињен положај, они одиста нису очували ни оно чиме су се задовољавали. Не мање је тачно и ово место о Аустрији; „У Аустрији ћете наћи много изврсних ствари, али мало људи више вредности, јер у њој није врло корисно вредети више од другог; због тога вам не завиде, али вас забораве, а услед тога човек још пре клоне.“⁵⁷ Да Сталова ипак не види увек ствари у правој боји, показују ове речи: „Аустријски је кабинет важио у прошлом веку као врло подмукао; то се међутим никако не слаже са немачким карактером у опште; али се често као дубока политика сматра оно што је у ствари само колебање између честољубља и слабости. Историја готово увек приписује појединцима као и владама више комбинација но што су их имали.“⁵⁸ О Аустрији, њеној лојалности и искрености у политици мисле другачије готово од вајкада и сами Немци, и Сталова свакако нема право кад своју лепу опсервацију, о односу праве политике према оној у очима света, везује за Аустрију. — Овим је у исти мах исцрпено све што међу напоменама госпође Сталове о особинама појединих крајева заслужује нарочиту пажњу. Понека се интересантна напомена, то такође треба поменути, само привидно односи на покрајинске особине, и њено је место у ствари тамо где је реч о Немцима у опште. Тако се, на пример, у одељку о Аустрији налазе и ове речи: „У Аустрији, као и у осталој Немачкој, ствари се увек заступају писмено, никад живом речи.“⁵⁹ И ако ова напомена данас има у главnome само историјску вредност, она је од значаја за национални карактер, али не аустријских Немаца, већ Немаца у опште.

Од добрих особина Сталова приписује Немцима у првом реду: искреност и верност, поштење и правичност и, нарочито, савесност. „У Немачкој се, вели она, уноси савесност у све без разлике, и без ње одиста не може бити ниједна ствар.“⁶⁰ „Немци готово никад не погазе своју реч и не знају за превару“, стоји на другом месту.⁶¹ Или: „Народ је истрајан и

⁵⁶ De l'Allemagne, стр. 37.

⁵⁷ De l'Allemagne, стр. 38.

⁵⁸ На истом месту.

⁵⁹ De l'Allemagne, стр. 38.

⁶⁰ De l'Allemagne, стр. 95.

⁶¹ De l'Allemagne, стр. 19.

правичан; и његова правичност и честитост чине да тамо никаква установа, чак и кад би била порочна, не може учинити зла.⁶² И тако даље. У вези са последњом напоменом карактеристична је и једна анегдота коју Сталова прича сасвим озбиљно. Неки поседник у Лајпцигу посадио је, по њеним речима, крај самог шеталишта јабуку. На њу је метнуо једно парче хартије у коме је молио да нико не дира плод, и онда му се за десет година никако није десило да му украду и једну једину јабуку.⁶³ Као што се види, сасвим у Тацитовом духу, и „старо добро доба“ излази пред нас у свој својој чистоти.

Затим Сталова налази да су: истрајност, рад и размишљање такође карактерне црте немачког народа.⁶⁴ Али је много интересантије од тога њено саопштење о немачкој доброј нарави: „У протестанским крајевима Немачке изврши се развод брака тако мирно као да је у питању удешавање појединости за какву драму; добра нарав људи и жена чини да се не уноси ни мало горчине у те лаке раскиде, и како код Немаца има више маште но праве страсти, најчудноватији се догађаји одигравају са јединственом мирноћом.“⁶⁵ Наравно, овде је врло тешко рећи да ли у таквим случајевима већу улогу игра добра нарав или одсуство праве страсти; али улога овога другог фактора свакако није мања. Само се госпођа Сталова и другом приликом сећа немачке добротe: „Немци се“, вели она, „много више боје да не учине на жао но што им је стало до тога да се допадне Отуда су они, колико су год могли, подвргли учтивост правилима.“⁶⁶

Још је важнија немачка карактерна црта коју Сталова описује овим речима: „Надмоћност Немаца састоји се у независности духа, у љубави према поучености, у индивидуалној оригиналности... „Нестрпљивост француског карактера, тако пријатна у разговору, одузела би Немцима главну драж њихове природне маште, оно тихо сањалаштво, онај дубок поглед, који се помаже временом и истрајношћу да све открије.“⁶⁷

Поређење са Французима избија у опште доста често и испада у корист Немаца много чешће но што би човек очекивао. Реч је, разуме се, о просечном Французу и просечном Немцу, јер су, као што Сталова згодно примећује, генијални људи увек земљаци међу собом. Али је баш стога њеко мишљење и о једнима и о другима у толико интересантније. По њеним речима „у Француској има о сваком предмету толико готових фраза да будала, помоћу њих, говори извесно време

⁶² De l'Allemagne, стр. 26.

⁶³ De l'Allemagne, стр. 77.

⁶⁴ De l'Allemagne, стр. 20.—26.

⁶⁵ De l'Allemagne, стр. 29. и 30.

⁶⁶ De l'Allemagne, стр. 69.

⁶⁷ De l'Allemagne, стр. 65.

доста добро и личи за тренутак на човека који има духа. У Немачкој незналица не би ни о чему смео да каже своје мишљење са самопоуздањем, јер како се ниједно не прима као неоспорно, човек не сме изнети ниједно ако није у стању да га брани: медиокритети су одиста већином ђутљиви, и у друштву не шире другу пријатност до пријатност љубазне наклоности⁶⁸. Даље, су „код Француза будале завидљиве и опадачи, док Немац, ма колико био ограничен, уме још да охрабри и да се диви“⁶⁹. Тако исто је, по Сталовој, у Француској будала живахан, али пун презирања. Он се хвали тиме што не разуме, ако се само у најмањој мери тражи од њега извесна пажња, и мисли да шкоди ономе што не разуме тиме што ће тврдити да је нејасно. Како се у Француској сматра да успех одлучује о свему, чак и булале, у улози посматрача, мисле да имају утицаја на праву вредност ствари тиме што их не одобравају, и да себи на тај начин дају више важности. Људи средње памети у Немачкој су, напротив, пуни добре воље, они би првенели што се не могу уздићи до високих мисли каквога славног писца: и далеко од тога да се сматрају за судије, они се труде да постану ученици⁷⁰. У овим је редовима врло срећно истакнута једна од најбитнијих разлика између Немаца и Француза, и како је Сталовој, између осталог, несумњиво стало и до тога да се њени земљаци у понечем угледају на Немце, то она није могла погобољи пут да утиче на њих.

Најзад се, по Сталовој, Немци одликују и музикалношћу; они и воле музику и имају дара за њу. По њеним речима се, „инструментална музика онако исто свуда гаји у Немачкој као вокална у Италији; природа је и у том погледу, као и у многим другом, више учинила за Италију но за Немачку“, вели Сталова; „за инструменталну музику треба рада, док је јужно небо довољно да глас учини леним“⁷¹.

Али се, поред ових похвалних страна, у књизи „О Немачкој“ налазе и многе друге напомене које не звоне као похвала. Тако Сталова, на пример, налази да „извесна непристрасност, сувише велика правичност, која карактерише Немце, чини да се они много лакше одушеве за апстрактне мисли но за животне интересе“⁷². Као што се види, мана проистиче директно из врлине. То је случај са многим немачким слабостима које Сталова каводи, и њена су објашњена стално од интереса, чак и онда кад је питање да ли су тачна. Тако на другом месту стоји: „Просвећени се људи у Немачкој живо отимају о област апстрактних истраживања и не трпе на том пољу никакву

⁶⁸ De l'Allemagne, стр. 57.

⁶⁹ На истом месту.

⁷⁰ De l'Allemagne, стр. 56.

⁷¹ De l'Allemagne, стр. 21.—22.

⁷² De l'Allemagne, стр. 25.

стегу; али доста драговољно уступају силнима овога света сву стварност живота. . . Дух и карактер код Немаца као да не стоје ни у каквој међусобној вези: један не може да трпи границе, други се потчињава сваком јарму; један је врло предузимљив, други врло плашљив; најзад, сјај једнога ретко даје снаге другоме, и то се лако објашњава. Опсежно знање у данашње време само слаби карактер, ако он није учвршћен навиком на послове и вежбањем воље. Све видети и све разумети јесте јак разлог за неизвесност.⁷³ И пре тога налази Сталова да „Немци сједињују у себи највећу смелост мисли са најпослушнијим карактером“, само на том месту има за ту појаву другачије објашњење: „Привилегисаност војничкога реда и преимућства која даје ранг навикли су Немце на најпотпунију покорност у односима друштвеног живота; код њих покорност није сервилност, већ тачност; они су скрупулозни у вршењу наредаба које примају, као да је свака наредба дужност“.⁷⁴

Као што се види, објашњења која Сталова даје код појединих немачких особина не треба увек узимати буквално. Али она уосталом и нису главна ствар; главно су саме особине, а код њих се Сталовој готово увек мора дати за право. После горњих напомена може се онда сасвим лако разумети и то што она налази да код Немаца ни „љубав према слободи није ни мало развијена; они“, по њеним речима, „ни уживањем ни лишавањем слободе нису научили вредност која јој се може придавати“⁷⁵.

За овим се ниже читава поворка крупнијих замерака. „Човеку је врло тешко“, стоји на једном месту, „да се, излазећи из Француске, навикне на спорост и тромост немачкога народа: он се никад не жури, он налази сметње свачему; у Немачкој чујете *то је немогуће* сто пута чешће но у Француској. Кад треба отпочети акцију, Немци не умеју да се боре с тешкоћама, и њихово поштовање према сили долази више отуда што она личи на судбину но из макакве заинтересоване побуде“⁷⁶. Сталова за све то даје и објашњење, али објашњење врло мало ласкаво за Немце: „Пећи, пиво и дим од дувана стварају у Немачкој око људи из народа једну врсту тешке и запарне атмосфере из које они не воле да изиђу. Та атмосфера шкоди активности, која је у рату бар тако исто потребна као и храброст; одлуке су споре, клонудост лако наступа, јер начин живота, који је обично доста жалостан, не улива много уздања у срећу“.⁷⁷ У ову категорију иде, најзад, и напомена да су „Немци, са ретким изузецима, мало

⁷³ De l'Allemagne, стр. 27.

⁷⁴ На истом месту.

⁷⁵ De l'Allemagne, стр. 25.

⁷⁶ De l'Allemagne, стр. 20.

⁷⁷ De l'Allemagne, стр. 24.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

способни да успеју ма у чему што изискује окретност и умешност: све их узнемирује, све их збуњује, и њима је потребно онолико исто метода у поступцима колико независности у идејама... Они не умеју да се нађу с људима, и у колико им се у том погледу да мање прилике да се одлуче, у толико су задовољнији“.⁷⁸

Као што се види, све су ове замерке такве природе да је тешко рећи да ли су теже или тачније. Замерка о спорости и тромости немачкога народа може изгледати неправедна само на први поглед, онда кад се има пред очима велики полет Немачке за последњих четрдесет година; али посматран из близа, немачки народ показује и данас те исте карактерне црте, и оне би при иоле знатнијем политичком поремећају постале опет видне и из далека. Напомена о „методу у поступцима“, који је Немцима онолико исто потребан колико и „независност у идејама“ спада не само у најдубље које је учинила госпођа Сталова, већ у најдубље што су опште икад учињене о једном народу. Из ње међутим јасно излази да је „метод у поступцима“ код Немаца само једно нужно зло, и да, према томе, не треба од њега силом пратити врлину.

Сталова, даље, налази да „Немци, у књижевности као и у политици, имају и сувише поштовања према странцима и немају довољно народних предрасуда“.⁷⁹ Она у том погледу иде чак тако далеко да, после напомене да Немци не знају за превару, вели од речи до речи: „ако би се та мана икад увукла међу Немце, то би се могло десити само из жеље да подражавају странцима, да се покажу тако исто вешти као и они, и нарочито да би избегли превару с њихове стране“.⁸⁰ Кад се то лепо мишљење које Немци имају о странцима доведе у везу са већ поменутиим неповољним мишљењем странаца о Немцима, онда се добија једна подударност која врло много казује. Та подударност казује врло много чак и онда кад би се узело да је и једно и друго мишљење претерано, а да је то што она казује за Немце и сувише неповољно, не треба нарочито истицати.

Сталова тако исто налази да Немци имају и сувише обзира за ранг. „Немачка је учтивост срдачнија од француске, али у њој има мање преливања; у њој има више обзира за ранг и више опрезности“.⁸¹ Докле међутим може ићи тај обзир за ранг, види се из овог саопштења: „Сећам се да сам, у Саксонској, била на часу метафизике код једнога славног филозофа који је стално цитирао барона Лајбница, и никако га говор није могао понети толико да изостави

⁷⁸ De l'Allemagne, стр. 26–27.

⁷⁹ De l'Allemagne, стр. 19.

⁸⁰ De l'Allemagne, стр. 19.

⁸¹ De l'Allemagne, стр. 69.

ту баронску титулу, која се ни мало није слагала са именом човека који је умро готово пре читавог века".⁸²

Али ни овим нису исцрпене замерке које Сталова чини Немцима. Они су још и невични разговору. „Код њих се врло ретко налази хитрина духа која оживљава разговор и ставља у покрет све идеје“, вели Сталова⁸³, налазећи, уз то, да је и сам немачки језик „много неподеснији за прецизност и брзину разговора од француског“.⁸⁴ По њој, Француз уме да говори и онда кад нема никаквих идеја, док Немац не уме ни онда кад их има много. „С Французом се можете забављати чак и онда кад нема духа. Он вам исприча све што је радио, све што је видео, своје добро мишљење о себи, похвале које је добио, о великој господи с којом се познаје, о успесима којима се нада. Немац ако не мисли, не уме ништа да каже, заплете се у форме које би хтео да учини уљудним и које доводе у незгоду и њега и друге“.⁸⁵

М. Тривунац.

(Свршиће се)

ШКОЛА И ИНДИВИДУА

Човек воли да се нада да ће се цивилизовани народи све више приближавати, и да ће научити, не само, да се познају, разумеју и да се потпуно процењују, већ да ће једни на друге преносити оно, што имају доброга, и да ће тежити, општом слогом и споразумом, једноме узвишеном циљу. Кад се посматра шта се догађа, открива се врло много ствари које правдају ово срећно очекивање, али се исто тако открива и много ствари насупрот томе: свуда, доиста, где људи треба заједнички да живе, наилазимо у њиховим напорима на двогубу тежњу: реципрочни споразум и унутрашње одупирање, и то је сушта истина, како у великим тако и у малим питањима. Но, у исто доба, у колико односи, који су постали врло лаки, допуштају људима да се познаду и да измењују своје осећаје, изгледа да и привезаност свакога од нас своје личном гледишту и наша критиковања кад се наше гледиште не слаже с гледиштем других на исте ствари, — изгледа да се и та два факта увећавају и да расту у пропорцији. Нама је, у неку руку, лакше веровати себи сличним створовима, кад смо далеко од њих, него ли остати при заједничким идејама, кад смо једно поред другог. Из-

⁸² На истом месту.

⁸³ De l'Allemagne, стр. 30.

⁸⁴ De l'Allemagne, стр. 69.

⁸⁵ De l'Allemagne, стр. 56.

гледа, доиста, да је тешко да сами себе спречимо да пређемо, ако не од љубави мржњи, сигурно, бар, од сличности различности држања, од миле добротe достојанственом држању, од интелигенције незнању суседову. Често, тако исто, не осећамо све оно што имамо заједничког са нама сличнима, и нарочито смо погођени оним што нас разликује од њих. И, у свему овоме, нисмо говорили о сукобу интереса, ни о утицају који он врши, непосредно или доцније, на диспозиције које имамо једни према другима.

Народи немају можда ништа што би им било тако заједничко, опште, као тешкоће које се тичу њихових егзистенција. Једне исте жалбе и тужбе одјекују по свима земљама и решење озбиљних садашњих питања јесте, у многим погледу, рад апсолутно интернационалан нарочито стога што се ове тешкоће тичу унутрашњег живота народа, а не посебног положаја ма које било индивидуе. Ове су тешкоће свуда једне и исте, а то делом долази од тога, што су народи пређе имали исту цивилизацију. Тако, на пример, практично васпитавање код европских народа, поред разноликости у детаљима, још подлежи утицају психолошких идеја Средњег Века и Ренесанса: сви протести и све реформе последњег века нису биле у стању да поруше онај утицај

Жеља, потреба за потпуном еманципацијом јури кроз све цивилизоване земље, али се не покушава и не тражи — такав је дух нашег времена — да се мирно расветли питање. Не чини се напор да се озбиљно свладају разнолике тешкоће које се подижу; не, хоће се промена, и то на један пасиониран начин: таква је потреба која се сасвим одређено свуда манифестује.

Спорне тачке су, данас, многобројне, и у двама таборима, који воде борбу, с највећим жаром траже се ствари, које су дијаметрално супротне. Сви су међутим, изгледа, сложни у том, да траже да се у школско васпитање унесе, више но што се то икад досад радило, специјалне пажње према индивидуалној природи сваког појединог ученика. Малобројни су они, који, не одричући апсолутно да такав захтев може имати оправдања, покушавају да утврде да је ствар немогућна или врло мало оправдана: то су педагози теоретичари и политичари(!). Но њихов глас није био у стању да угуши наивне подвиге пасионираних оптимиста. И на тај начин појмљив је протест ових последњих, кад се погледа негдашња немарност и данашње аспирације. Но не упуштајмо се у даља разлагања, већ прецизирајмо постављени задатак.

Када се, први пут, скупе деца из различних породица, код једнога наставника, врло се мало узнемирава питањем да се зна: да ли ће свако дете бити васпитано, и да ли ће се с њим поступати према његовој посебној природи. Сваки не треба да очекује да има оно што други имају, он треба, наставом и кућним редом, да буде моделисан

према друговима који вреде, који га окружавају, и да заузме место међу њима. И, врло дуго, за читаве векове, са сваким учеником није, у принципу, друкчије поступано у школама: то је био систем. У породицама такође, и у намерама родитељским, велико питање о деци беше у томе: да се сва деца створе по истом калушу и да се сваком да ранг између његове браће и сестара. И факат, да се деца налазе под разним погодбама, био је сматран као тешкоћа више или мање озбиљна. Наставник се сматрао за задовољна, ако би дете показало велику лакоћу да научи или ако би показало велику уљудност, али није могло бити питања о томе да му се укажу специјална права, која ће оно учинити и да важе или да се ма на што било потужи. У свима овим епохама, донста, сав живот маса био је строго потчињен истој непоречној власти: у давнини: државној, црквеној у Средњем Веку, власти разума у садашњем времену, нарочито у XVIII веку; живот масе је био потчињен извесним аранжманима или компромисима ових власти, а кад што и обичају.

Међутим, тада се нагомилавала, по породицама каогод и по школама, маса опсервација о разноликости природе и интелектуалног прогреса код деце. Ове опсервације наметаху се кући, у којој и поред једнога истог порекла, и истог васпитања, ипак се могла увек запазити дубока разлика између деце, онако исто каогод и у школи, у којој велики батаљони ученика и брзо наилажење генерација за генерацијама, пружаху посматрачу широко поље за рад и проучавање, ма да прилике не беху такве да се могло предузети деликатније — дубље пропитивање. Међу ученицима чинила се разлика само у једном једином погледу: природа појединог ученика да ли смета настави наставничковој или јој помаже? Па, ипак, и ако се већ у давнини налази нагомилаана маса рефлексива о разноликости између ученичких карактера; и ако се тога налази и у Средњем Веку, и ако се то све обнавља у доба Ренесанса с много више прецизности, ипак се још увек остало на истом месту: на супрот ставити главе ученика, ове поделити у одређене категорије: тешки или тамни духови, живи и бистри, лако схватају или тешко; класирали су их још са добром или рђавом меморијом; или према већој или мањој способности у изражавању; неки пут чак и потом да ли показују или не вољу за учењем, према приљезности или лености, према вољи за науком или грубим инстинктима, да ли имају или не осећај части.

Пре свега, види се, у овим младим душама слагалиште једног знања, које је унапред утврђено, где ће се, уосталом, сачувати, да се потом пренесе; у том знању подразумева се вера, за коју је везано морално понашање у животу. Индивидуе су, према овој класификацији, у суштини добре или рђаве, интелигентне или глупе, приљезне или лене, кадшто опет неспретне или окретне, веште. И оне се нарочито

Још разликују према свом ступњу знања или капацитета; индивидуе су класиране према утврђеном реду: такво је правило. У колико се разреди проширивали, и у колико се у њима ђаци све више нагомилавали, у толико се ова разлика чисто квантитативна показивала духу као сасвим природна, и према компетенцијама разних врста, свакад се сваком ученику означавало његово место и ред међу друговима: он је први, други, седамнаести, тридесет девети: у извештајима означавало се службеним оценама, које је место ученик имао у разним наукама. Ово, само по себи, можда се и не да нападати; но има једна ствар за жаљење, а та је што се овим вешто избегавала међу ученицима разлика више квалитативна.

Међутим, у самој пракси васпитавања, није се држало дословце овога начина поступања. Негдашњи теоретичари, дали су увелико нацрт деликатнијег разликовања, које би требало завести међу ученицима. Реакција против неокласицизма, који је прикован за своје методе, донела је такође много промена у настави. Тада се почело прилагођивати потреби да се формира сваки ученик посебице и да се одступи од оног система, који се просто састојао у томе да се просто узму деца, да се скупљају заједно и да се дисциплинују по истом начину. Потреба специјалног васпитања појавила се на првом месту у аристократским круговима; племићке породице биле су прве које су захтевале да се обрати пажња на посебну природу сваког детета. И као последица тога следовало је: што су из народних школа извучени ови племићски изметци, да би били поверени појединим прецепторима, или су били скупљани, у мањим групама, по специјалним школама за племство.

Montaigne је био први који се усудио да критикује рад по народним школама, и ову критику је Locke прихватио као своју: наводим само ову двојицу између многих других много мање вредности. Што се тиче Жана Жака Русоа његов глас продро је по многим и разним земљама, и чуо се снажније него што се икад, пре и после њега, чуо ичији глас. Он говори не више о привилегијама пренесеним једино на аристократску класу, већ о праву које има сваки човечји син да постане савршен човек.

Што се пак тиче постављања разлика између индивидуа, сам Русо у том не успева, да их постави, али му је заслуга у том што је у том правцу кренуо духове. И од тог тренутка, сви умни мислиоци који су се занимали педагогијом, нису губили из вида ову идеју, ма да се нису сви нарочито код ње и задржавали, и ма да је нису стављали на прво место. Мислим на Песталодија и друге извршне мислиоце.

Требало је, сигурно, у самом почетку изнети на светлост средства којима ће се стварно формирати човек. Не може се мислити да се помогне индивидуа да стекне извесна права, док се све то не удеси

уопште, за све, док се не генерализује. И тога ради мислиоци, заузети психолошком педагогијом, непрекидно су тражили и то с највећим паштењем оно што је било корисно свима, да би на тај начин све више и више доспели, у наше доба, до научног посматрања индивидуе. То је постало лако, нарочито крајем XVIII века, када се установише нове школе, засноване на новим принципима, циљајући практичном васпитању; интересовање које се од тада поклањало индивидуалном животу ученика, постало је природна одлика романтичне периоде; последице овога покрета осећају се још и данас. На тај начин, на пример, констатујемо у Немачкој око 1800 доста озбиљне покушаје да се одреди што је могућно тачније посебни карактер ученика и еволуција, код свакога од њих; објављујући посматрања чињена на ученицима, покушава се да се подстакну и други васпитачи да раде то исто.

Мало по мало па се пажња усредредила на многоструким аномалијама детињим, или боље „његовим погрешкама“, на деликатнијим патолошким одликама, које су ипак тако изобилне кад се посматрају у маси; појавише се многобројне књиге о педагошкој патологији; прва је од свију била она L. Strumpell-а. И учињени покушај да се стварно позна специјална природа свакога ученика и да се о томе води што је могућно више рачуна, доста се дуго појављивао у редакцији белешака разредних, нарочито оних, које су предаване ученицима по њихову изласку из виших школа. До половине XIX века, у овоме се налази кирактеристичних ствари, које по старању којим су вођене изазивају наше поштовање, а што се пак тиче ученика за које су вођене ове белешке, и који су доцније постали знатни људи, веома је пријатно, преневши се у доба њихове младости прочитати забелешке о њиховој будућности, које им назначавашу њихови професори.

Но, према овакој методи васпитавања одмах се појавише противници. Неохуманисте, дошавши до власти, нарочито после F. A. Wolf-а и Fr. Thiersch-а хтели су да разредни програм буде све, а ученици само нешто, у колико буду примили, пригрлили овај програм. Празан идеал узвишеног хуманитета, који је био позајмљен од грчко-романских писаца, и који је требало преко и помоћу њих да се створи, тај идеал спречаваше да се да достојно место садашњици, стварности. Вредност човекову једино сачињаваху знање књижевности и знање језика. У то исто доба држава је узела на себе бригу да организује више школе, и да учврсти своје право старања и надзора над њима. Проширење све веће и веће које узеше на себе ове школе, велики број ученика који се све више нагомилавао у једном истом разреду, велики број наставника који су сви радили један поред другог у истој школи, све је то принело да се створи механизам у настави и васпи-

тању, и квантитативна разлика и одлика све је више и више замењивала разлику квалитативну.

По принципу који је тада превлађивао у Немачкој, наставницима је требало да посвете највећи део свога времена да „загреју“ сав разред, а никако не да се истакне што је могућно више елита ученика. За њих, сваки је ученик ишчезавао у маси, — јер масу је ваљало довести до средњег нивоа — и сви ученици имађаху исте дужности. Идеја о дужности, сама по себи, узвишена и плодна, толико је превлађивала, да је чинила те се из вида губила сва права природина.

Важно је напоменути да је формација учитеља, у психолошком погледу, остала сасвим недовољна. Професионално знање апсорбовало је све моћи и силе и поклањала се пажња само ономе што се овога дотицало. Већина учитеља није никако ни помишљала да суди о самој личности својих ученика; дете им је изгледало да је, према њима, у положају дубоке интелектуалне инфериорности, и та им је констатација била довољна: задовољни сами собом, ишли су из разреда у разред, увек се држећи оног застарелог и сваке финоће лишеног категорисања ђака на интелигентне или неинтелигентне, лене или вредне, покадшто чак на уљудне и неуљудне: они су посматрали индивидуе кроз тамна стаклета ових категорија. Што се пак тиче наставника, који су по природи својој волели младеж, и који би покушали да употребе и да хвале и друге методе, ти би наставници били сматрани за оригиналне и њих би ретко ко слушао.

У суседним земљама, и ако ситуација можда није била сасвим оваква, ипак није била боља. Тамо где још постоје традиције о језуитским колежима — а она постоји и поред промене идеја — сачувано је, више него ли у већини немачких држава — поређење између ученика посредством композиција, испита итд. У Енглеској ради се нешто мало друкчије: у сваком случају оставља се сваком ученику више слободе, да се креће у домени која му се свиђа, и да ту створи себи глас: он онајчешће избере какав спорт.

Но, вратимо се немачким школама, у којима најјасније показује њихову еволуцију редакција забележака и извештаја. Ови извештаји из дана у дан постајали су све то хладнији и у себи су садржавали утврђене оцене да покажу једновремено владање, рад и успех сваког ученика у разноликим предметим. Ове су оцене представљене приближно цифрама (1—5). Сад се почиње тражити посебна белешка о раду.

И међутим, у самој тој епоси кад се васпостављао данашњи систем, учињен је врло озбиљан покушај и напор да се у основи и научно проучи природа младих створења, једновремено, и у погледу антрополошком и у психолошком. Тај се покушај наставља у различним земљама радом многобројних научника; пошто се нарочито разликоваде, на један необорив начин, разне периоде доба код деце, покушава

се да се дефинишу, такође потпуно и савршено колико је то само могућно, различни типови ученика у погледу интелектуалном; по том се све више и више износе на видик деликатније патолошке црте које су увек, у ствари, тако многобројне.

Ова обавештења, признаће се, могу врло корисно послужити у школи, да би се правилно судило о ученицима, и да бисмо их потом одважно гурали напред. Но, и данас је мали број практичних педагога, који су прихватили ове идеје; бар нису учинили никаква утицаја на методу која је усвојена.

А, међутим, не може бити говора, да се у овоме смислу мора извршити промена, и да ће то у будућности и бити. Знам да се не може одмах и непосредно изјавити, да је извршена у пракци свака ствар која је теоријски постављена. Претпоставимо, на пример, да је класирање типова по слуху, оку, тако лако извршити, и тако сигурно као што проналазачи верују, ипак ће бити тешко приписивати томе капиталну важност, кад се то хоће да примени на разреде, узете у маси.

Исто тако, кад је реч о класификацији типова у погледу меморије, умора, и т. д. ту се да још дискутовати о њезиној великој вредности. Међутим, у овом погледу забележени су врло важни резултати, који ће се богатити сваким даном.

Овај покрет проучавања код научника сада је у дослуху с новим покретом идеја, који се манифестује у масама и који осваја све више и више. Пређе је било ваздан породица које су налазиле да су њихова деца у школи рђаво оцењивана, и да се с њима не поступа добро, и тога ради и жалиле се, али те њихове жалбе, које су биле плашљиво и изговаране, нису никако сматране за нешто озбиљно. Сада пак, створен је осећај да индивидуа има права на све друге обзире као и на оне на које је дотле имала, и овај осећај постао је тако чврст, он се изражава тако силно, да самим тим убија наш стари школски систем. Стари систем нашао је противника речитих, пасионираних и у једном и у другом полу, и рекламације које су подигли педагози врло су тесно везане за овај садашњи покрет, који је општи, и који има за свршетак еманципацију индивидуе.

Овај покрет, сам по себи, врло је разумљив: трпи се, не дајући о томе рачуна, што се осећа да је човек скрхан под притиском овог општег нивелмана, који се, под утицајем модерне цивилизације, брутално увукао свуда, у породични каогод и у народни живот.

По сваку цену хоће се да се има своја *персоналност*, хоће се за њу да нађе места и уважаења. Свуда се ништа тако не цени као црте, изглед, нарочити, лични, и имати персоналности сад је готово синоним имати вредности. Онај који мало изближе погледа, лако му је запазити да је ова реч „персоналност“ амбициозна кад је примењена на ма коју

индивиду, и да је разлика велика између индивидуе узете случајно и индивидуе обележене.

Кад се погледа, у правој светлости, дужност васпитања, мора се признати да се пре свега ради на томе да се развије социјална вредност, а не само да се потпомаже еволуција индивидуе у смислу њезинога највећег благостања. Свакако, маса добија развићем драгоцених подобности сваке индивидуе, и она ће имати само тако стварне вредности, ако јој се непрекидно придружују и у њу уносе индивидуалности озарене. Но, поред овог сасвим специјалног рада који се састоји у томе да се развије подобност индивидуе, остаје и за њу обвеза да се повије према добрим правилима која су заједничка за све, да асимилише, да би их усавршила радом, опште елементе цивилизације, и да победи своје егоистичне тежње.

Без икаквог двоумљења између захтева и права индивидуе и оних друштва не треба тражити праву средину, не треба се одупирати захтевима само оним што је индивидуално, не треба ограничавати и сводити на праву меру. Но има одиста, специјалних подобности за које се у наше дане — и то није случај само са онима који су заинтересовани, — тражи протекције и права; тачно се и одређено окривљују наше школе да им то не дају. Хтео бих да говорим о оним природама ученичким које су врло много одарене имагинацијом, али су мање срећне у погледу меморије и у погледу моћности резоновања. Има опет других ученика који су врло окретни у практичним наукама, или индустријским, или који можда показују уметнички укус, али који су у толико мање подобни за схватање, као и у размишљању о филозофским стварима. Код других опет преовлађује ватрена душа, и они необично много трпе што су затворени између четири зида у разреду и што нису тако у стању да се користе својим срећним диспозицијама. То су специјалне природе које стварају у настави потребе о којима наше више школе морају водити рачуна. Без сумње, пошто је већ створена природа код ове деце, биће врло тешко нашим школама да нађу оно што им треба; у сваком случају избећи ће се то да се буде неправедан према њима, што ће рећи да се о њима рђаво суди и да се са њима рђаво поступа; разни наставници стараће се о томе предано.

И у овом погледу већ је учињен прогрес. Кад се само помисли, а то је било пре непуних педесет година, да су грчки и латински а кад што и стара историја, једино постојали и сачињавали програм, и да су сви они који не би били јаки у граматичи и латинским вежбањима проглашавани за неподобне, кад се само то има на уму, може се рећи, да је учињен велики корак, јер наши данашњи програми обухватају многобројне науке, тако да сваки ученик може, према своме укусу и својим подобностима *бриљирати* у математици, у природним наукама, може се одликовати у матерњем језику или у другим јези-

дима и т. д.... да сваки ученик може, у врло великој размери, накнадити на једном месту оно што му на другом недостаје, и да се у томе огледа милост која се све либералније указује. Сем тога, створене су сваковрсне више школе, све су више исцепкани програми, тачно према подобностима и укусу ученика. Не може се дакле одрицати да није учињен прогрес.

Да ли ће се доцније ићи даље да се подражава извесним америчким школама, у којима је избор предмети за учење остављен ученицима? Американци су врло поносити овом установом; они себи приписују у заслугу и славу што зарана с младим људима поступају као са одраслим, остављајући им с највећом слободом у покретима потпуну одговорност за њихове поступке. Али, зар није паметно и сасвим оправдано да још несталожена памет ових жутокљунаца буде покадшто поправљена, и да јој се помогне сталоженим умом зрелијих људи? И зар не треба такође стварати њихову вољу, специјално им намећући дужности, које им се не свиђају? Зар нам многи између њих неће бити захвални што смо им наредили да учине нешто и против воље? Да ли се наша улога састоји у томе да оставимо потпуну слободу воље нашим ученицима, а да је не поведемо и не управимо одређеним путовима?

Вероватно је да и у будућности, каогод и у садашњици, наше више школе у Европи неће никако прихватити овај амерички систем, и вероватно пре ће се са овим покушати у приватним школама. Уосталом, може се само пожелети да се овакве школе што пре појаве и да им се укаже народна наклоност; у њима се у згодно време могу учинити пробе и покушаји, којима ће се наше државне школе моћи користити.

Међутим, и сама народна школа имаће у скорој будућности да потражи и да оствари врло важне промене. Данас изгледа да се по немачким школама, по одобрењу министрову, уводи један систем досад непознат. Покушава се, да ученици виших разреда не морају сви бити обавезни да раде униформне задатке, допушта им се да израде из науке, коју сами буду изабрали, специјалне задатке и тога ради ослобођавају се других задатака. Овај систем релативне слободе тек је у покушају. Што се мене тиче, ја могу одмах изјавити да је ова организација задатака факултативних и обавезних, кад се психолошки говори, изврсна, и да она показује прогрес у оном паштењу које треба унети у поштовање индивидуалности ученикове.

Уз ово питање везује се државом немачком овлашћено стварање ђачких кућа, које се разликују од војничких касарни, и које су интернати; оне су организоване као „породичне куће“, у којима станује врло ограничени број ученика, који су удружени у интимном кругу, под озбиљном и благонаклоном управом. Како поједине породице због веома развијеног друштвеног живота нису више у стању да подижу и васпитају своју децу, само се може пожелети што већи број оваквих установа.

То није све: још је потребно да наставници показују познавање и љубав све већу, живљу, дубљу о природи младих људи, њиховом постепеном развијању, о њиховим разноликим способностима, о њиховој индивидуалности и њиховим стварним правима. Интересовање треба да пређе с предмета који му предајемо, са садржине науке, на персоналноста ученикову, на његову психологију. У епоси универзитетских студија још се више не пређе може учинити ово проучавање и то у много већем обиму и много потпуније. Између потпуно теоријског познавања способности душа и посматрања чињених у току живота једне школе, треба да има сталног прозирања и реципрочног утицаја.

Треба признати да наставници, у добрим школама, мењају своје оцене о ученицима, много чешће и много свесније по пређе. Али се ипак може наћи остварена идеја, која, сама по себи, изгледа сасвим природна ако се, да би се окарактерисао један ученик, има једна књижица у коју би биле унесене све белешке које је он имао за све време свога школовања; те белешке биле би за све ученике редиговане по једном моделу. Ова би књижица допуштала да се створи слика, у сваком тренутку, о интелектуалном развоју детета и на тај начин сваки нови наставник или васпитач могао би се о том ученику врло лако обавестити. Ова би књижица била драгоцену да се проучи сваки ученик посебно, но, поред тога шта више, читајући ове карактеристичне описке, ове *индивидуалне портрете*, наставници би стекли још више проницљивости да чине потоња посматрања.

Знам да се гигантске пропорције извесних наших школа противе таквој мери. Ах! ко ће нас ослободити бројева и маса под којима стење садашњица. Једино једнострану посматрачу могу се радовати напретку који расте и колосалном развоју.

Да поновим још једном: између универзалног нивелмана наше цивилизације с једне стране, и с друге између слободног развијања индивидуе постоји логичан однос који се запажа врло добро. Као год што наша цивилизација није идеалне среће, баш напротив, тако и свака индивидуа нема сва права која се за њу траже.

Но, била би тешка погрешка удалити, à priori, не хтејући чути и једну и другу страну. Јер, прошла су она времена када се могла наметнути свима члановима једне исте општине потчињеност једноликим прописима: велика осетљивост индивидуа, то јест младих људи који се само почињу формирати, постала је у нашим данима много већа, и уосталом не може се поново враћати од бољег стања ствари стању које је мање добро. Између школе и ученикове особе односи могу бити и не бити савршени; потрудимо се бар да то буду.

Münch

проф. Берлинског Универзитета
L'éducation

— т —

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ У СРПСТВУ, СЛОВЕНСТВУ И СТРАНОМ СВЕТУ

Средња настава у Француској и Енглеској (по оцени једног Енглеза). — Дете, које ће сутра-дан бити саставни део народа, са својим особинама и својим погрешкама, са својом величином и својом ништавошћу, да ли је то дете боље васпитано и одгајено у Француској по у Енглеској, или реципрочно? Ово је питање често било постављано. Но, изгледа да се досад више занимало тим, да се истакне супериорност једне расе над другом, него ли да се учини непристрасан и објективан експозе о васпитним системима који су данас у важности код Француза и код Енглеза.

Међутим, ево учињен је један врло интересантан покушај cross examination и то службеним путем у самој Енглеској: Board of education хтео је да има исцрпну студију за оба система, и за француски и за енглески, и тај посао поверен је био г. Cloudesley Brareton-у. Није се могао учинити бољи избор, пошто је г. Brareton да би се што боље упознао с француском гимназијом провео у њој неко време као наставник, и пошто од тога тренутка није никако престајао да прати све модификације које се појављивале у васпитном погледу, у навикама и законима енглеским и француским.

Велика брошура Brareton-ова: „Поређење између виших школа француских и енглеских“, пре но што је била оштампана у посебну књигу с неким изменама, изишла је у 21 свесци „Специјални извештаји о васпитним питањима публиковани као службено издање“. Само са овог разлога ова брошура вреди да буде изближе проучена. Она, уосталом, указује установама француским јединствене похвале, које је пријатно чути, нарочито још и са тога разлога, што су све оне врло мотивисане.

Што чини стварну разлику између енглеских школа и школа француских лежи у оном факту, што су оне аутономне а ове друге под скученом зависношћу једне администрације строго централизоване. И с једне и с друге стране запажене су већ, мало по мало, претераности којима води строго примењени ма који од ова два принципа, и већ се почиње зло лечити тим што се тамо сужава а овде проширује слобода. Последњих година могло се доста видети у Енглеској, како се поједине школе удружују да начине један заједнички испит за пријем ђака и за њихово ослобођење по свршетку школовања. Закон предвиђа систем надзора који је сада факултативан, али који ће јавно мњење, колико сутра још, учинити обавезним. У Француској напротив лицеји теже да постану аутономни и директори су, на пример, већ добили право да отварају курсеве у односу према месним потребама.

Ова двострана еволуција коју је г. Brareton сасвим јасно изнео у својој брошури, очито показује колико је потребно чувати се и не поверавати се системима, и колико је интелигентни еклектизам много згоднији од теорије. Brareton, уосталом, не крије своје дивљење према неколиким резултатима француског система. Једно његово преимућство састоји се и у томе, што одржава на завидној висини наставничко тело, које је с потпуним квалификацијама, и над којим бди читав корпус инспектора, који су једновремено и компетентни и извежбани.

Нарочито се Brareton диви положају наставничког тела, који је створен француским системом. Наставници енглески које може опозвати *Headmaster* (управник школе) тешко могу наћи места од тридесет шесте године, јер су тада већ сувише стари. Без сумње, понеки су између њих краљевски плаћени, али они су ретки и праве изузетак. На тај начин сачињавају и потврђују правило јединствено тачно за оне који су због мањих плата осуђени на неженство. Тога ради наставник енглески, као што вели г. Brareton, може само завидети француском професору, који представља одличну партију и за кога би свака мати радо удала своју кћер.

Напротив положај директора француске школе према положају *Headmaster*-а врло је низак. Француски директор гимназије потпуно је лишен сваког утицаја при именовању професора. Само, у изузетним приликама, он је овлашћен да према месним приликама ствара посебне курсеве. Он познаје врло рђаво или готово никако своје ученике, а њихове родитеље готово никад и не види. Као што констатује г. Brareton лицеји су: „Пролази на којима људи... врло често непознати вароши у којој станују моментано испуњавају дужности које су регулисане инструкцијама које су послате из Париза“.

Напротив *Headmaster* је свемоћан. Он је наименован доживотно, кадшто, као што тврди г. Brareton, ма да га његове личне подобности и његова стручност ни по чем не препоручују за сличне дужности, јер, и у самој Енглеској, милост располаже извесним бројем места. У сваком случају он јединствено познаје месне прилике, јер у томе месту заузима врло важну улогу. Он је такође у светским релацијама с родитељима својих ученика, и можемо га често видети како приређује периодичне родитељске састанке, на којима се претресају питања од општег интереса по школу.

У погледу наставног програма разуме се да су разлике многобројне. Између најтипичнијих треба на првом месту споменути филозофију која, према г. Brareton-у, карактерише француску наставу. Он се донеста диви, без икакве резерве, начину, по којему се у француској гимназији ученик учи да мисли и да класира своје искуство и своје потоње тековине.

Матерњи језик и класични језици не уче се на исти начин у обема земљама.

„Велика разлика у погледу изучавања класичних језика, вели г. Brareton, лежи у томе што их енглески ученик учи зарад њих самих, а француски да му они помогну да боље разуме свој матерњи језик. У Енглеској често је матерњи језик жртвован класичним језицима, у Француској пак класични су језици покадшто жртвовани матерњем“.

Г. Brareton се користи овом приликом да учини ентузијастичну похвалу француском језику, који ставља на прво место између живих језика и чије изучавање и проучавање сматра као драгоцену средство менталне дисциплине.

У моралном погледу француски ђак чини се Енглезима јединствено уљудан. Он уме врло вешто да руководи апстрактним идејама и врло брзо схвата тешкоћу каквог проблема. Напротив, има много мање иницијативе од енглеског ђака *school boy*, мање поуздаости и мање поверења у сама себе.

Велика погрешка француског система по г. Brareton-у састоји се у томе што је француски ђак мање слободан у своме кретању. Над њим, пре свега, непрестано бди његова мати, која га воли мало егоистички, која би хтела да је његов повереник у свима стварима, укратко она је непрекидно уз њ до знатног доба његове старости. И потом цео систем погрешан је у овом погледу: што је Наполеон I, централизујући и милитаризујући администрацију, потиснуо сваку слободу и сваку иницијативу како код наставника, тако и код управитеља, па тако и код ученика.

Слобода коју уживају *school boys*, природно је, чини њихово бављење у колежима много срећнијим, но што је то случај с француским ђацима у лицејима. И, потом, они играју игре, којима се користе, па чак у којима и претерују, као што констатује и сам г. Brareton, који овом приликом подсећа на речи Грејеве, које је овај изговорно гледајући гимназисте кад играју: „Тамо где је незнање благословено, било би лудо бити паметан“.

Као што се види г. Brareton увелико хвали француски систем. У погледу административном он је отворено и чисто изјавио да централизација показује неоспорних преимућстава. У погледу наставе, кад се о томе говори, он налази да лицеј ствара људе који знају врло много. Противно томе никако не воли онај школски дух и тежњу да се постане службеником, коју је тако често посматрао код француског ђака. У овом погледу претпоставља француском ђаку *school boy* који је много окретнији, одлучнији, и који ће кад тад постати човеком од иницијативе.

Напоследку се г. Brareton дотакао и финансијске стране виших школа. Колеци енглески, најглавнији, најтичичнији, они које увек свако наводи кад чини поређење, потроше готово сви једнако по три хиљаде пет стотина динара годишње на једног ђака. То је тачно три или четири пута онолико колико у Француској: Сви ће родитељи бити сагласни у томе да је ово разлика коју треба имати на уму, кад се хоће да пореде ствари, које се могу поредити између себе.

Le Temps, — 1-1-1912.

— т. —

*

Значај казне и награде у васпитању за прво доба¹ — Г-ђа *Dorothea Beale* поставља као принцип да је циљ васпитања да упути и доведе децу да хоће оно што је добро. Свака акција треба да буде процењена по намери која ју је диктовала: свршен човек треба да слуша само своју савест, не дајући да на њ утичу идеје о награди или о казни. Но та савест не постоји још код детета, тога ради треба је створити и њом руководити.

Дужност је и задатак сваког васпитача да научи дете оном шта је добро, као и да му покаже шта је зло. Зато што добро собом доноси задовољство и награду, а рђав рад казну, дете ће инстинктивно тражити пре оно прво но ово друго. На дете се могу у ово доба лако применити оне речи: Они који никад не слажу, добиће колач, а они који недељом иду у цркву, понедеошником могу рачунати да ће добити колач с млеком и јајима.

¹ Мишљења о овом питању трију Енглескиња које су познате као просветне раднице.

WWW.UNILIB.RF

По овај систем награде још је и сувише узвишен за дете, које је веома осетљиво према казни.

Гурману не треба дати слаткиша којих се дохъатио; дете које грува ногама своју чуварку треба да буде опоменуто и поправљено; малом крадљивцу треба узети играчке; само то може разумети једно дете.

Мало доцније кад оно буде стекло сазнања о добру и злу, оно постаје осетљиво према љубави, према стиду; његова се савест буди; ствара му се суђење. Улога васпитачева тада се састоји у томе да га помогне у развијању, обрађајући се његовим узвишенијим осећајима, све до онога дана кога дете постане само господар својих поступака.

*

Госпођа *Holah* не одобрава ни казне ни награде. Она их сматра:

- 1) као систем корупције и заплашивања;
- 2) као доказ слабости васпитачеве који на тај начин признаје да му недостаје моралног ауторитета;
- 3) као право шарлатанство: она их упоређује с пилулама Х. које лече ма какву било болест.

Овом додаје ова своја посматрања и опаске;

Рећи каквом детету: „Ако учиниш ово или оно, бићеш кажњено“, значи дати му права да бира између покорности и непокорности.

Овај метод ствара лажну концепцију о животу и непаметно се ради кад се тражи да деца верују да се врлина увек награђује, а порок и погрешка казне.

Ако се често и успе код детета да учини што се хоће, обрађајући се његовом самољубљу, или његовој сујети, да ли се тај успех може сматрати за добар? Неће ли бити од много веће вредности апеловати на најплеменитије инстинкте овога доба, које је тако осетљиво, него ли развијати егостичну и личну страну дечје природе?

Г-ђа *Polach* не сматра да су казне и награде потребно како у школи тако и у кући. Оне су већ истиснуте из многих и многих школа, и покушај је потпуно успео.

Као закључак свему овоме она допушта ипак да се у извесним случајевима казном или наградом може добити од детета што се хоће, али не мисли да је то вештина методе, пошто се на тај начин само развија инфериорна страна човечје природе. Неморално је усвојити врсту владања и понашања које је засновано на страху од казне и на тражењу задовољства.

*

Г-ђа *Acland* је онет мишљења да без строге дисциплине нема васпитања. Без принудних мера немогућно је учинити да младеж појми разлику између добра и зла, немогућно је учинити да она осети да сваки рад има својих последица. Пало се у неопростиву погрешку, што је потиснута свака дисциплина и што се допушта деци да верују да су она господари васељене. Многи се данас жале да је дисциплина ослабила, да децу кваре њихови родитељи, и да су она неспособна да разумеју реч закон.

Некад је био циљ васпитања да укроји дете, да фасонира његову вољу према учитељевој и да се од њега добије пасивна покорност. Прут, кајиш, били су тада главни фактори дисциплине.

Данас пак ова оруђа за поправку мало по мало готово су већ ишчезла. Данас се говори о развијању дечјих подобности, о вежбању њихове воље, апелује се на њихову свест. Од детета се тражи покорност не она коју налажу сила и бојазан, већ она која се спонтано рађа од радости која ре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

зултује из доброг рада, од радости која се осећа да се потчинимо законима који су признати за паметне. Овај идеал не искључује дисциплину. Стара пословица „ко искрено воли искрено и кажњава“, није ништа изгубила од своје вредности. Треба да је увек у основици закон, на који се драговољно пристало, али који се увек примењује. По себи се разуме да свака идеја о личној освети треба да буде уклоњена и из учитељева и из ученикова духа. Примена закона или казни не треба никад да зависи од моментаног душевног расположења. Свака казна треба да буде васпитна, што ће рећи изречена да поправи погрешку потпуно утврђену.

Без поговора потребно је да учитељ увек држи све своје ђаке у својој руци. Г-ђа Asland оставља избор између многобројних средстава за кажњавање; она чак допушта у извесним приликама и телесну казну.

Кад је реч о наградама, ту је врло мало издашна. Она светује да се избегава све што би се могло сматрати као средство за корупцију, и у много случајева сматра прећутно одобравање као довољно.

Сва своја разматрања и опасности резимише она у ово неколико тачака:

- 1) Никад не претити, ако се нема намере да се претња изврши;
- 2) Никад не претити а заборавити претњу и извршити;
- 3) Никад не исмевати дете које је ухваћено у погрешци;
- 4) Породични прописи треба да буду малобројни, али да се стриктно примењују. Добро је, с времена на време, ове реглмане ревидирати, али никад не треба допустити деци да их она мењају;
- 5) Треба почети још зарана. У првим месецима детињства, неопходна је чврстина да би се доцније васпитавање учинило лакшим;
- 6) Не сматрајмо да уза сваку погрешку мора непосредно доћи казна.

— Т. —

*

План за васпитање девојака¹ — У које доба треба почети с васпитањем малих девојчица? — Којим редом треба удесити поједине наставне предмете у овој настави? Многе и многе околности могу учинити и утицати да се модификује одговор на ова питања. Ја ћу се међутим ограничити на оно што је најспецијалније у мојој компетенцији: имаћу дакле на уму и обзираћу се само на мале девојчице, које се васпитавају заједнички, то ће рећи у разреду, нарочито на оне које продужавају своје школовање од прилике до осамнаесте своје године. — Претпостављам да су сва деца под истим нормалним погодбама у погледу физичког здравља. На основу свега горњег ево какав бих ја програм предложила:

Од 5 до 7 године	{	Понашање, гимнастика Читање, дикција, изговарање Писање, Цртање. Рачун. Ручни рад (плетење, кукичање и т. д.).
Од 7 до 8 године ²	{	Матерњи језик Метарски систем.

¹ М-me Lempreur, управитељка фенолонове гимназије у Lille-у.

² По себи се разуме да се наука почета у једној периоди наставља и кроз потоње.

Од 8 до 10 године	{ Енглески. ¹ Земљопис Музика.	
Од 10 до 12 године		
Од 12 до 15 године	{ Немачки Математичке и физичке науке Играње Шав Кућанство	
Од 15 до 18 године		
За све време школовања и непрекидно		{ факултативне науке { Латински { Књижевност { Уметност, и т. д.

*

Женска Велика Школа у Лајпцигу. — Ову школу основало је Друштво за породично и народно васпитање (Verein für Familien- und Volkserziehung) и, како јавља „Ztschr. f. Pädag. Psychol. u. experim. Pädagogik“ (св. 9. од ове године, стр. 487—488), она почиње рад 1. новембра.

Друштво има то убеђење, да се научна потреба женског рода стручном студијом на универзитету не задовољава онако, као што то у ширим круговима тражи потреба. До сада нема једног места за више педагошко-социјално образовање женског света. Баш тој оскудици хоће да помогне лајпцишки завод, и нада се, да ће послужити великој сврси, коју тражи модерни културни развитак. То што је професор Д-р Фолкелт први председник кураторијума, коме припада између осталих и садашњи ректор Универзитета, професор Д-р Лампрехт, учиниће, да се новом заводу обезбеди научни углед.

Три су тачно одређене задаће, које себи поставља Велика Школа за женске: она хоће да свему женскињу, које тежи за дубљим образовањем, омогући разумно учење у духовном животу нашега времена и нашега (немачког) народа, она хоће даље да даде на темељном сазнању основану припрему за вршење материнског васпитног позива, и, напослетку она хоће да жену оспособи, да се са далеким погледом и пуним разумевањем посвети разноврсним, за све корисним задаћама, које јој се истичу у општини, држави и друштву. Ради ових сврха три су групе „слободних предавања“ уређене: предавања за опште образовање (философија, историја, природне науке), педагошка и социјално-научна предавања. Сем тога узети су у изглед још научни курсеви (Studienkurse) са нарочитим задаћама. Они треба у првој групи да буду одређени за наставнице, које ће заступати педагошке предмете у семинарима за забавиље, домаћичким школама и т. д., у другој групи треба да служе за спрему за специјалне позиве. За ове научне курсове намеравају се доцније отворити ови институти: 1. Институт за изучавање деце; 2. васпитни музеј; 3. историјско-педагошки институт; 4. социјално-статистички институт. Да посеђује слободна предавања и да се користи научним и практичним вежбаоницама има права свака женска, која има 18

¹ Место овога може се узети и који други живи језик, који најбоље одговара погодбама оне земље у којој се тај језик изучава.

година. На научне курсеве и са њима скопчане испите примају се само женске са сведочанством о испиту зрелости, са сведочанством о испиту зрелости женске учитељске школе или са сведочанством о свршеном Лајпцишком Лицеју. За сваки други случај увек ће о примању одлучивати комисија за упис.

Да наведемо још укратко предавања у првом семестру: Приватни доцент др. Е. Бергман, Велики мислиоци новог времена; проф. др. Р. Рихтер, Шопенхауерова философија; проф. др. Е. Бранденбург, Немачка историја 1848—1871. год.; проф. др. М. Ферстер, Инглеска књижевност 19 века (од 1830. год.); проф. др. Г. граф. Вицтум од Екштета, Микл-Анџело; — проф. др. А. Натанзон, Склоп и животне појаве код биљке; проф. др. Р. Волтерек, Основи биологије животиња; прив. доцент др. М. Бран, Садашње тежње за педагошком реформом; др. med. Е. Лангер-Ханс, Социјална хигијена са провођењем кроз добротворне установе у граду; — др. Ј. Прифер, Увод у душевни живот детета, и Живот и дела Фридриха Флебела; тајни санитарски саветник др. med. М. Таубе, Теориска и практична нега одојчета; проф. др. Е. Бирман, Увод у главне проблеме науке о народној привреди; г-ђица др. А. Гоше, Женски покрет у прошлости и садашњости; прив. доцент др. Ф. Холдак, Правна философија с погледом на правни положај жене у главним културним земљама.

—7.

*

Први женски немачки универзитетски професор. — Dr. phil. Гертруда Јохана Вокерова (Woker), која је сада позвана као ванредни професор на Лајпцишки универзитет, била је пет година приватна доценткиња у математичко-природњачком одсеку бернскога универзитета. Она је кћи професора историје у бернском универзитету Филипа Вокера, а мати јој је кћи професора Едуарда Милера. Учила је у Берну, где је у 20. години својој положила испит зрелости 1898. године; затим је положила испит за наставника математике и природних наука, пошто је један семестар студовала хемију на берлинском универзитету а остале семестре провела у свом месту рођења. Њена докторска дисертација је „Über Synthesen des 3, 4 Dihydroflavons“; писала је још о хемиским стварима.

Госпођица др. Вокерова је прва женска, која је у Немачкој постала ванредни професор а није само као приватна доценткиња добила професорску титулу. Она учествује и у напредном женском покрету и припада немачком савезу за женско право гласа.

[Die höh. Mädchenschule, 16. св. за 1911].

—7.

*

Прва турска женска гимназија. — У Кандили, на најлепшем месту на азијској босфорској обали, недавно је, како доноси „Die höhere Mädchenschule“ (св. 20, окт. 1911, стр. 560) врло свечано положен основни камен првој турској женској гимназији, према давнашњем пројекту и тежњи Ахмед Риза Беја и његове сестре. Заводу, који ће се отворити у најкраћем времену, задаћа је, да спрема турске наставнице и да даје модерно знање кћерима из виших турских редова. Тачан програм још није утврђен. Још нема ни подесних снага за управу и за наставу, а добавиће се из Француске. Даље је одлучено, да се за сада пошаљу у иностранство ради спремања за наставнице у овом заводу по једна Гркиња, Јерменка, Јеврејка и Бугарка. На овај нови завод полажу се велике наде за васпитање напреднијег османског женског поколења.

—7.

*

WWW.UNILIB.BG

Шта изучавају свршене ученице средњих школа (**Studienanstalten**) у Пруској. — Од 1907. до 1911. године (до Ускрса те године; испит се полаже о Ускрсу и у јесен) изишло је из 11 немачких женских средњих школа у Пруској: 1907. године 22 абитуријенткиње; 1908.—49; 1909.—72; 1911.—123. и 1911. године 138. Од њих су хтеле изучавати:

	1907.	1908.	1909.	1910.	1911.	Свега
1. Теологију	—	—	—	—	1	1
2. Права и Народну Економију	1	1	3	7	7	19
3. Медицину	7	13	20	30	32	102
4. За више наставнице	12	30	39	66	89	236
5. Архитектуру	—	1	—	1	1	3
6. Библиотекарске науке	—	—	—	—	2	2
7. Трговачке науке	—	1	—	—	—	1
8. Историју уметности	1	—	3	1	1	6
9. Музику	—	—	1	—	—	1
10. Фармацију	—	—	—	—	—	—
11. Зубно лекарство	—	—	—	1	1	2
12. Ништа	1	3	6	17	4	31

Поједини предмети философског факултета овако су заступљени:

	1907.	1908.	1909.	1910.	1911.	Свега
1. Вера, историја немачки	3	7	8	14	20	52
2. Немачки и нови језици	—	—	2	1	1	4
3. Историја и нови језици	—	—	1	3	2	6
4. Нови језици	—	3	2	14	19	38
5. Стари језици	—	1	7	4	2	14
6. Математика и природне науке	5	12	16	26	35	94
7. Без тачнијег одређења	4	7	3	4	10	28
Свега	12	30	39	66	88	236

[„Die höh. Mädchenschule“, св. 18/19 за 1911].

—у.

*

О моћи виђења код ученика добивени су значајни резултати приликом једнога испитивања у народним школама у ХанOVERу, где је прегледано 18324 ученика и ученице. Између осталог показало се, да ученице за 11% заостају од мушкараца у јачини вида; код њих је просечно 11 м. а код мушкараца 13 м. Очевидно ову појаву ваља приписати утицају „женскога ручног рада“. Испитивања даље утврђују, да положај и начин грађења школа имају знатан утицај на дечју моћ виђења. Школе на периферији знатно су боље у том погледу. Напоследку је доказано да се не може одржати мишљење, да оштрији вид имају они са загаситим очима због веће количине пигмента.

[Ztsch. f. Päd. Psych. etc.]

—у.

ПРИКАЗИ И ОЦЕНЕ

1. СПИСИ

Из новије Српске Философије. Радови *Др. Бранислава Петронијевића.*

Историја новије философије: Лајбниц.

Остала нам је још једна ствар из критике излагања Спинозине философије од стране аутора. Ми смо, наиме, казали, да ћемо показати, како Спиноза свој чувени став: *ordo et connexio idearum idem est ac ordo et connexio rerum* (ред и веза између идеја исто је што и ред и веза међу стварима), доказује спомоћу чврстог аксиома првога дела, онога аксиома, који је аутор потпуно изврнуо. Спиноза каже: „Доказ. Јасно је из 4. аксиома првога дела. Јер идеја свачега што је проузроковано, зависи од сазнања узрока, чија је оно последица“¹. А аутор каже износећи аксиоме првога дела Етике Спинозине: „Познање узрока зависи од познања последице и обухвата је у себи“².

А сад прелазимо на критику ауторовог излагања Лајбнице (Leibniz) философије. Позната је ствар, да Лајбниц није изложио свој философски систем у каквом великом систематском делу, као што је то случај са другим великим философима, већ је своје философске погледе изнео у разним списима (по неки пут и у облику дијалога) и писмима. Та многобројност списа јесте, тако рећи, спољашња тешкоћа при студирању Лајбницевог философског система. И наш аутор каже, да је изложио Лајбницевог систем по оригиналним делима: „Што се тиче саме оригиналности ове књиге имам да кажем ово: Велике системе

¹ *Ethica, pars II, prop. VII. „Demonstr. Patet ex ax. 4. p. I. Nam cujuscunque causati idea a cognitione causae, cujus est effectus, dependet“.*

² *Ист. нов. фил., р. 149. у место: Сазнање последице зависи од сазнања узрока и обухвата га у себи.*

новијих философа — Дикартов, Спинозин, Лајбницов, Локеов, Берклијев и Јумов — оно дакле што чини језгро и главни садржај новије философије у главном сам изложио сасвим самостално, по самим непосредним изворима, делима њихових преставника³. Аутор и суди о Лајбницу; значи да га је, као што сам каже, студирао. Ево шта вели за Лајбница: „Лајбниц је био универзални геније, геније какав се није у свету родио после Аристотела. Лајбниц је био и правник и историк и природњак и математичар и философ и теолог и т. д. особито као математичар и философ спада у прве духове свих времена, шта више могло би се тврдити да је то био највећи дух, који је игда постојао“⁴.

Сад позивам читаоца, да покажемо разумевање ауторово Лајбницовог система, и служићемо се непосредним изворима, као што смо и до сада радили.

Позната је ствар, да је Лајбниц један од проналазача инфинитезималнога рачуна и сасвим је тачна мисао, да су Лајбницево математичке идеје веома утицале на развитак његових философских погледа, као што су и обрнуто математичке идеје добијале потпоре од философских размишљања, као што Лајбниц сам вели. И наш аутор је хтео да покаже ту везу између математичких и философских идеја код Лајбница, те каже: „Осим тога математички принципи Лајбницеви имају и еминентно философски значај: с једне стране *само се на основу њих може разумети сама философија Лајбницова*“...⁵ Онда говори о појму бескрајно малог и његовим разним редовима. „Принцип инфинитезималног рачуна састоји се дакле у томе, што се као граница праволинијске фигуре сматра криволинијска фигура, и тај је принцип могућ само тако, ако се учини претпоставка, да постоје бесконачни редови бескрајно малих количина... Принцип идентитета праволинијске фигуре са бескрајно малим странама са криволинијском фигуром могућан је саме под претпоставком ових бесконачно малих количина различног степена, и то **само онда, ако се узме, да свака бескрајно мала количина нижег реда шичезава и постаје потпуно нула кад се упореди са бескрајно малом количином вишег реда, која је у односу на њу бескрајно велика**“⁶. И овде је аутор право стање ствари изврнуо. Ко познаје елементе инфинитезималног рачуна, тај зна, да су бескрајно мале количине вишега реда мање од бескрајно малог нижега реда и да се често при рачуну занемарују. То стоји у сваком уџбенику диференцијалног и интегралног рачуна и онај, који тих ствари не зна, не сме писати некажљено ове речи: „...али је Лајбницова метода потпуно не-

³ Ист. нов. фил., р. V.

⁴ Ист. нов. фил., р. 191.

⁵ Ист. нов. фил., р. 194. — Наш курсив.

⁶ Ист. нов. фил., р. 195. — У оригиналу курсив.

зависна и много *тачнија* и рационалнија од Њутонове⁷. Откуда аутору то сазнање, да је Лајбницова метода *тачнија* од Њутонове? Та здрав разум учи, да нешто, што је мало вишега реда (у већем степену тако рећи) мање је од онога што је мало нижега реда, а код аутора је то обрнуто, који суди о Њутну, да му је метода *нетачнија* од Лајбницове. Па каква би тек Лајбницова метода била, да је овај мислио, да је бескрајно мала количина вишега реда бескрајно велика у односу на бескрајно малу количину нижега реда!

Каже ли игде аутор у *чему* лежи веза између философских и математичких мисли код Лајбница? Како је појам диференцијала утицао на стварање философских основних мисли? То аутор није увидео, као што ћемо показати код појма супстанције код Лајбница. Само читамо: „диференцијал“, „бескрајно мала количина“, „бескрајно мала количина нижега реда“, „бесконечно мала количина вишега реда“ и т. д. а на што све то? Да нам, поуздано, покаже, како је и он нешто окусио од инфинитезималног рачуна, само што то чуло није примило ствари онако, као што су, већ изврнуто⁸.

Аутор излаже Лајбников систем. „Појам, који представља сједињење материјализма и спиритуализма, и по томе централни појам Лајбницове философије јесте појам монаде или душевног атома... Лајбниц почиње најпре са анализом материје“⁹. „...С тога Лајбниц континуирану распростру материју искључује из објективног света и сматра је као чисту субјективну неразговорну преставу монаде, и то је оно што он назива *првом материјом*, док под *другом материјом* разуме сам реални комплекс монаде, у који се да разложити свако материјално тело, комплексе монада, који представља чист конгломерат без икаквог континуитета. С тога и тврди Лајбниц, да *прва материја*, пошто у њој нема никакве активне силе, не може бити супстратум реалне (*друге*) *материје*, која је непробојна и инертна, што значи да је активна“¹⁰. Али аутор није разумео, шта Лајбниц подразумева под првом и другом материјом. Лајбниц каже: „Материја по себи или маса (*moles*) која се може назвати *првом материјом*, није супстанција па ни агрегат супстанција, већ нешто непотпуно. Друга материја није *једна* супстанција, већ множина супстанција“¹¹. Додамо ли овоме још шта Лајбниц под

⁷ Ист. нов. фил., р. 197. — И Њутн је проналазач инфинитезималног рачуна.

⁸ Види доле о значају Лајбникових математичких мисли по његов *појам супстанције*. Ту лежи веза.

⁹ Ист. нов. фил., р. 199.

¹⁰ Ист. нов. фил., р. 200.

¹¹ Лајбниц Bernoulli-у (1698): „Die Materie an sich selbst oder die *Masse* (*moles*), die man auch *erste Materie* nennen kann, ist keine Substanz, ja, nicht einmal ein Aggregat von Substanzen, sondern etwas Unvollständiges. Die *zweite Materie* (*massa*) ist nicht *eine* Substanz, sondern eine Mehrheit von Substanzen“. G. W. Leib-

монадом разуме, онда ће бити јасно да аутор није разумео Лајбница.

„Под монадом подразумевам супстанцију са правим јединством, напимер такву, која није агрегат супстанција“.¹² Појмови прве и друге материје припадају по Лајбницу субјективном, феноменалном свету. Обе припадају општем појму материје, која је нешто пасивно, за разлику од облика, који означава активност. Погрешка ауторова види се у томе, што он другу (реалну) материју означава као активну, а то је заблудно, јер Лајбниц каже: „*Τὸ δυναμικόν* или моћ јесте у телу двојака, пасивна и активна. *Пасивна сила управо сачињава материју или масу...* Двоје се налази у резистенцији или маси: прво антитипија, као што је зову, или непробојност, за тим отпор или што Кеплер назива природном ленивошћу...“¹³. Дакле пасивна сила конституира материју, била она прва или друга. Ево још шта каже Лајбниц: „Слично је и *пасивна* сила двојака, напимер *примитивна* и *деривативна*. Примитивна сила пасивности или сила отпора сачињава принцип, који се у схоластици обично назива „првом материјом“, ако се овај израз тачно тумачи. Услед ње тело не може бити продрто другим, већ му даје отпор, и тако рећи, има извесну ленивост, т. ј. опирање кретању, тако да импудс, који оно добије, нужним начином нешто ослаби силу тела, које на њ дела.

Деривативна сила пасивности показује се на разне начине у другој материји. Али ћемо ми за сада опште првобитне предпоставке оставити на страну, и пошто смо једном утврдили, да свако тело дела спомоћу свог облика, а спомоћу своје материје се понаша пасивно...“¹⁴. Као што се види, Лајбниц каже, да друга материја почива на *пасивној сили*. По Лајбницу прва материја јесте примитивна пасивна сила, док је друга материја распрострто тело, као скуп тачака масе а не монада, јер монаде припадају трансцендентном свету, и ми такве појмове по Лајбницу, с правом, не смемо употребљавати за објашњене природних феномева. Он каже: „*Активна сила...* јесте двојака. Она се представља прво као *примитивна* сила...

nitz, Hauptschriften zur Grundlegung der Philosophie, herausgegeben von Cassirer Bd. II, Leipzig, 1906, p. 370 sequ.

¹² Лајбниц Bernoulli-y (1698): »Unter der *Monade* verstehe ich eine wahrhaft einheitliche Substanz, eine solche nämlich, die kein Aggregat von Substanzen ist«, O. c., p. 370.

¹³ Leibnizens mathematische Schriften, herausgeg. von C. J. Gerhardt, Bd. VI, p. 100 sequ. »*Τὸ δυναμικόν* seu potentia in corpore duplex est, Passiva et Activa. Vis passiva proprie constituit Materiam seu Massam... Duo insunt Resistentiae sive Massae: primum Antitypia ut vocant seu impenetrabilitas, deinde resistentia seu quod Keplerus vocat inertiam naturalem...«

¹⁴ »In ähnlicher Weise ist auch die *passive* Kraft von doppelter Art, nämlich *primitiv* und *derivativ*. Die primitive Kraft des Leidens oder die Kraft des Widerstands konstituiert das Princip, das in der Schulphilosophie gewöhnlich die „erste Materie“ genannt wird... Die *derivative Kraft des Leidens* zeigt sich sodann in mannigfaltigerweise in der *zweiten Materie...*«. Hauptschriften, Specimen dynamicum, Bd. I, p. 260 sequ.

или као *derivativna* сила. Ова је управо ограничење примитивне силе... Примитивна сила — која није ништа друго до прва ентелехија *ἐντελέχεια ἢ πρώτη* — одговара души или супстанцијелном облику, али свада баш због тога у овите узроке, који су недовољни за објашњење појава. Ја се слажем са онима, који су против примене облика при истраживању *правих и посебних узрока чулних ствари*.¹⁵ Другим речима, појам активне примитивне силе јесте метафизички појам и као такав неупотребљив за оснивање природне науке, јер се природа не може објашњавати супстанцијелним облицима, облицима, ентелехијама, монадама, душама (што све исто значи). После физике, динамике, долази метафизика. Ни прва ни друга материја нису активне, већ пасивне, и као такве своде се на активност, која проистиче из монада. Дакле, Лајбниц своди и прву и другу материју на монаде, јер се материја, пошто није ништа апсолутно реално, заснива на монадама, које су просте и основи су сложенога (а материја је сложена); сложено мора бити састављено из простога. А аутор своди прву материју на другу: по њему је однос између њих, однос субординације, док је у ствари код Лајбница кординација. Аутор не зна, да агрегат значи код Лајбница исто што и феномен¹⁶, а феномен (појава) није апсолутна стварност, већ субјективно, идеално, куда спада и континуитет. У ствари постоје само просте ствари, монаде, а агрегати монада, простих ствари, у колико су агрегати, јесу нешто субјективно, феномени; имају тако рећи позајмљену стварност.¹⁷ Те кад Лајбниц назива другу материју агрегатом супстанција, то не значи, да је та друга материја *discretum*, саме монаде, већ тело, које, будући сложено мора почивати на монадама. Монаде нису његови делови, већ основи („Unitates vero substantiales non sunt partes, sed fundamenta phaenomenorum“).

Аутор говорећи о појму материје код Лајбница, није нигде бар споменуо мишљење овога, да је материја у бескрајност актуелно подељена, а да не говорим о важној улози те мисли у Лајбницовом систему. Цитирам: „Je suis tellement pour *l'infini actuel*, qu' au lieu d'admettre que la nature l'abhorre, comme l'on dit vulgairement, je tiens

¹⁵ Specimen dynamicum, Hauptschriften, Bd. I, p. 259. „Die tätige Kraft... ist doppelter Art. Sie stellt sich erstens als *primitive* Kraft dar... oder aber als *derivative* Kraft... Ich stimme daher denen bei, die sich gegen die Anwendung der Formen bei Erforschung der eigentlichen und besonderen Ursachen der Sinnendinge wenden“.

¹⁶ „In den Phänomenen oder Aggregaten jedoch etc“. Лајбниц de Volder-y (20. Juni 1703), Hauptschr., Bd. II, p. 327. Па онда: „Innerhalb der Phänomene indes, d. h. an dem resultierenden körperlichen Aggregat“ (p. 324). „Die Kräfte, die aus Masse und Geschwindigkeit entstehen, sind *derivative* Kräfte und gehören in das Bereich der Aggregate oder Phänomene“ (p. 325).

¹⁷ „Alle Aggregate sind nur im Gedanken *Eins*, und haben bloss eine entlehnte Realität, die sie von den Dingen, aus denen sie sich zusammensetzen, entnehmen“ Лајбниц de Volder-y (21. Jan. 1704), Hauptschr., Bd. II, p. 335.

qu'elle l'affecte partout, pour mieux marquer les perfections de son auteur. Ainsi je crois qu'il n'y a aucune partie de la matiere qui ne soit, *je ne dis pas divisibles, mais actuellement divisée*, et par consequent, la moindre particelle doit estre considerée comme un monde plein d'une infinité de creatures differentes".¹⁸ Овим се Лајбниц запleo у велике појамне тешкоће. Али онај, који излаже Лајбницов философски систем није смео не споменути једну битну ствар. Јер Лајбниц каже: "...природа... уметничко дело..., у коме сваки део материје није само у бескрајност дељив, као што су стари тачно увидели, већ шта више актуелно без краја подељен, где се сваки део у нове делове грана, од којих сваки има одређено сопствено кретање: *иначе би било немогућно, да сваки део материје изражава цео Универзум*".¹⁹ Као што се види, на ову се мисао надовезује принцип хармоније *престабилиране*.

Да видимо сада, како аутор објашњава појам индивидуалне супстанције (монаде) код Лајбница, тога централног појма његовог метафизичког система. Неразумевање и плиткост достижу свој врхунац. Аутор пише: „Ако је душа недељива супстанција, онда је она индивидуална, јер сваки индивидуум мора бити така једна недељива супстанција, *ишито се сваки осећа у својој непосредној унутрашњости као једно цело и недељиво „ја“*. По самоме своме појму супстанција мора бити индивидуална и потпуно одвојена и независна од других супстанција: реални саобраћај и утицај једне супстанције на другу не да се замислити, јер се не да замислити, како ће један део једне недељиве супстанције да се одвоји од ње и да отпутује у другу супстанцију, а то би се морало претпоставити, ако се претпостави, да једна супстанција дејствује на другу и својим дејством изазива преставе у њој... Мора се дакле претпоставити, да преставе имају своје порекло у самој индивидуалној душевној супстанцији, да оне постају у самој њој без икаквог утицаја с поља“.²⁰

Ето тако излаже аутор централни појам Лајбницовога философскога система: појам индивидуалне, просте супстанције. А разлог, за што Лајбниц уводи тај појам? Аутор каже: „Ми не можемо објаснити вели Лајбниц, јединство наше непосредне свести, које чини, те ми не опажамо наше субјективне феномене као један чист агрегат или конгломерат делова, већ као целину нераздвојну и једноставну, без претпоставке просте недељиве душевне супстанције: то је несумљиво, *и Лајбниц се не задржава много на томе*“.²¹

¹⁸ Leibniz Foucher-y; Philosophische Schriften, hg. von Gerhardt, Bd. I, p. 416; упор. Gerh. II, p. 77; Math. Schr., III, p. 515; Nouveaux Essais, übers. v. Schaarschmidt, Lpz., 1904, p. 14; Theodicée, I, § 8.

¹⁹ Monadologie, § 65.

²⁰ Ист. нов. фил., р. 201 sequ.

²¹ Ibidem, p. 201. — Наш курсив.

Сад ћу показати да појам индивидуалне супстанције почива на логици код Лајбница, да је дакле тај појам логички образложен и да индивидуална супстанција није због тога индивидуална и недељива, „пошто се сваки *осећа* у својој непосредној унутрашњости као једно цело и недељиво „ја“, и показаћу, да се Лајбниц дуго задржавао на томе.

Лајбниц каже: „Толико је извесно да сваки истинит исказ има никакав разлог у природи ствари, да дакле, ако став није идентичан т. ј. ако се предикат не садржи *изречно* у субјекту, мора се ипак садржати *виртуелно*. Филозофи означавају речју „in-esse“ (бити у), и кажу, да „је предикат у субјекту“. Отуда мора израз, који означава субјект, увек обухватати у себи термин предиката, тако да би онај, који би потпуно увидео појам субјекта морао одмах изрећи суд, да му дотични предикат припада. *Под природом индивидуалне супстанције или потпунога бића има према томе да се разуме један појам, који је тако савршен, да се сви предикати субјектови, коме се он приписује, могу из њега довољно схватити и дедуктивно извести*“.²²

Опет Лајбниц, кога је аутор „студирао:“ „Најпосле навео сам један одлучујући разлог, који је по моме мишљењу доказ: наиме, да се у сваком позитивном, тачном, било нужном или случајном, општем или посебном исказу, појам предиката налази на неки начин у појму субјекта (praedicatum inest subjecto) или ја не знам, шта би иначе истина значила. А ја не захтевам овде никакву другу везу него ону, која се налази a parte rei између термина истинитог исказа, и само у том смислу ја тврдим, да појам индивидуалне супстанције сва њена стања и одређивања, садржи, чак она, која се обично називају спољашњим, т. ј. она, која јој само спомоћу опште везе ствари и услед тога припадају, што она изражава цео универзум на свој начин. Јер за везу термина једног исказа (суда) мора увек постојати неки основ, који се мора налазити у њиховим појмовима. *То је мој велики принцип, са којим морају, као што ја мислим, сви филозофи бити сагласни а онај популарни аксиом, да се ништа не збива без разлога јесте само његов королар (последница)*“.²³ Још један цитат: „Узмимо прво моје ја

²² Discours de métaphysique, Hauptschriften, Bd. II, p. 143. „...Unter der Natur einer individuellen Substanz oder eines in sich vollständigen Seins wird daher ein Begriff zu verstehen sein, der so vollendet ist, dass alle Prädikate des Subjekts; dem er beigelegt wird, aus ihm hinlänglich begriffen und deduktiv abgeleitet werden können“.

²³ Лајбниц Декартову Arnauld-у (Juni 1686). „Enfin j'ai donné une raison decisive... Or je ne demande pas d'avantage de liaison ici que celle qui se trouve a parte rei entre les termes d'une proposition veritable et ce n'est que dans ce sens que je dis que la notion de la substance individuelle enferme tout ses événements et toutes ses dénominations... puisque' il faut toujours qu'il y ait quelque fondement de la connexion des termes d'une proposition qui se doit trouver dans leurs notions. C'est là

које постоји за време времена АВ и опет моје ја, које постоји за време времена ВС. И пошто се предпоставља да је то *иста* индивидуална супстанција која траје... треба нужно да постоји разлог, који чини истинитим да ћемо ми трајати, т. ј. да ја који сам био у Паризу, јесам сада у Немачкој. Јер ако такав разлог не постоји, имало би се право рећи, да је то неки други. Истина је, да ме је моје унутрашње искуство убедило *a posteriori* о тој идентичности, али треба да постоји и један разлог *a priori*.²⁴

Из ових цитата довољно је јасно, да по Лајбницу није довољно унутрашње искуство да загарантује идентичност нашег „ја“ (и недељиве супстанције) и сасвим је јасно, да се Лајбниц „много задржава“ на појму индивидуалне супстанције, како ће га образложити. Не каже Лајбниц просто: ми *осећамо* јединство у нашој свести; но јединства нема без нечега, што је просто, недељиво: дакле душа је проста, недаљива. Сад као таква не може ништа примати у себе; дакле производи све из себе. Али не тако Gottfried Wilhelm Leibniz, већ му је функција суда и појам истине појам од кога полази. Функцијом суда везују се наше представе. Не самосвест као факт, као нешто непосредно дато, већ као логичка погодба за везивање представа у суду. Не због тога, што ништа не може из једне прости супстанције „да отпутује у другу супстанцију“²⁵ имају све претставе порекло у индивидуалној супстанцији (души), већ супстанција има у себи разноврсности. само што та разноврсност (*varieté*) има *јединства*. Супстанција је *закон*, јединство у разноврсности, она је извор свих представа, као што појам субјекта садржи предикате у себи и та особина јесте основ јединства у суду. Лајбниц: „Под природом индивидуалне супстанције има према томе да се разуме један појам“ и т. д.²⁶ Лајбниц: „Све, што се збива са душом и опште сваком супстанцијом, јесте, као што је речено, последица њенога појма“.²⁷ *Praedicatum inest subjecto* (предикат лежи у субјекту), јесте, каже Лајбниц: *mon grand principe*, чија је последица и познати став довољнога разлога (*principium rationis sufficientis*). А где је тај велики принцип у излагању појма индивидуалне супстанције код нашега даровитог аутора? Њега нема, а аутор тврди супротно. Није требало да се подухвата, да пише исто-

mon grand principe, dont je crois que tous les philosophes doivent demeurer d'accord et dont un des corollaires est cet axiome vulgaire que rien n'arrive sans raison“. Т.ј. став довољнога разлога.

²⁴ „...Il est vrai que mon experience interieure m'a convaincu a posteriori de cette identicit , mais il faut qu'il en ait une aussi a priori“. *Philos. Schr., Gerh., II, 43.*

²⁵ *Ист. нов. фил., р. 201.*

²⁶ Види горе тај цео цитат.

²⁷ *Leibniz, Hauptschriften, Bd. II, p. 181.*

рију новије философије, а на Великој Школи је могао предавати што хоће,²⁸ што и данас чини.

Беза између философских и математичких идеја односно појма супстанције лежи у томе, што се н. пр. ток једне криве линије може потпуно одредити, кад је познат закон, по коме се она влада. Може се дакле произвољно место на тој кривој одредити познавајући закон њенога тока. Као што се у једном реду може одредити који био члан, познавајући закон по коме се тај ред развија, тако дакле, да су сва одређивања већ у томе закону прогреса чланова, исто су тако и сва стања супстанције у њој, као што је и предикат у субјекту. Сва одређивања на једној кривој јесу последица закона њеног постајања. Исто тако су и сва стања у супстанцији последица њеног појма.²⁹

Продужавам износити грешке, из којих се може видети, да аутор слабо увиђа. Аутор пише: „Тај други велики принцип³⁰ његове философије јесте *принцип идентитета једнаких објеката* (*principium identitatis indiscernibilium*) и гласи: *нема две ствари у свету, које би биле апсолутно једнаке*. Тај принцип изражава, да је немогуће, да од једне и исте ствари постоје два егземплара.... **Принцип тај доказује Лајбниц директно на основу става идентитета:** став идентитета тврди, да је свака ствар равна себи ($A=A$), што, кад се дубље промисли, значи, да је свака ствар равна само себи, да је различна од сваке друге ствари, да нема дакле две ствари у свету које би биле једнаке. По овоме принципу дакле, недељиве супстанције морају бити индивидуалне... Али како су индивидуалне супстанције продукт принципа различности... **Из принципа различности следује индивидуалитет**“.³¹

Прво, није истина, да Лајбниц доказује принцип различности (боље: принцип идентичности неразличнога) спомоћу става иденти-

²⁸ Ова је књига, као што сам аутор каже, произашла из предавања на Великој Школи. Доиста су то јединствена предавања.

²⁹ Ја не могу заплазити опширније и дубље у ове ствари, јер кад бих хтео још писати о свему што је овде у књизи аутор написао и што је требало да напише, сигурно би то изнело више него његова књига. — Биће довољан и овај цитат: „Man wird die folgende Substanz für *dieselbe* halten, solange *dasselbe Gesetz der Reihe oder des kontinuierlichen, einfachen Uebergangs fortbesteht*, das in uns den Gedanken ein und desselben sich verändernden Subjektes, d. h. den Gedanken der *Monade*, erweckt. Dass ein bestimmtes *Gesetz* beharrt, welches alle zukünftigen Zustände des Subjekts, das wir als identisch denken, in sich schliesst: das macht eben die Identität der Substanz aus“. Лајбниц de Volder-y, Нрtсhг., Vd. II, p. 340. — Познато је какву улогу играју први и други диференцијални квоциенат при одређивању особина једне криве. Ови се стављају, тако рећи, у службу *закону*, по коме крива постаје. И супстанција је *закон*, који сва стања садржи, као код криве све особине, које се одређују диференцијалним квоциентима.

³⁰ Као први принцип износи аутор принцип континуитета.

³¹ Ист. нов. фил., p. 205 sequ.

тета и, друго, није истина, да индивидуалност следује, да је продукт принципа идентичности неразличнога.

Ево доказа за прво. Принцип идентичности неразличнога важи за егзистенцију, реалне ствари,³² или како још Лајбниц каже, за оно, што је случајно. За појамна бића важи принцип идентитета а за реалне ствари принцип довољнога разлога, и принцип идентичности неразличнога (*principium identitatis indiscernibilium*) јесте *последница принципа довољнога разлога*. Цитирам: „У мојој Теодицеји показао сам довољно у како срећној сагласности ова морална нужност стоји... са силним принципом *егзистенција*, ставом довољнога разлога. А апсолутна и метафизичка нужност зависи... од принципа идентитета...“³³ „При крају овога писма говорићу опширније о извесности и значају великога принципа довољнога разлога... *Ја извлачим из њега између осталих и ту консеквенцију*, да у природи не постоје два *стварна*, апсолутно различна бића“.³⁴ „*Кад* би две различне ствари постојале, онда би биле доиста две, међутим је предпоставка погрешна и против великога принципа разлога“.³⁵

Јасно је, дакле, да Лајбниц не доказује принцип идентичности неразличнога на основу става идентитета, већ га сматра за консеквенцију принципа довољнога разлога. Негативно речено: Откуда може Лајбниц доказивати принцип идентичности неразличнога на основу става идентитета, кад изречно каже, да тај принцип³⁶ важи за егзистенције, реалне ствари а да су апстрактно могуће две потпуно једнаке ствари³⁷ и да је *принцип реалних ствари принципа довољнога разлога, а принципа појамних бића став идентитета?* Као што се види, даро-

³² Leibniz' fünftes Schreiben an Clarke, Hptschr., Bd. I, p. 174. „Wenn ich das Vorhandensein zweier ganz ähnlicher Wassertropfen oder zweier anderer ununterscheidbarer Körper leugne, so behaupte ich damit *nicht* die begriffliche Unmöglichkeit ihrer Setzung, sondern bestreite nur ihre *Existenz*...“.

³³ L. c., p. 168. „In meiner Theodicee habe ich zur Genüge gezeigt, in welcher glücklicher Uebereinstimmung diese moralische Notwendigkeit... mit dem gewaltigen Prinzip der Existenzen, dem Satz des zureichenden Grundes, steht. Die absolute und metaphysische Notwendigkeit dagegen hängt von dem anderen fundamentalen Vernunftprinzip, das für die Essenzen, die *begrifflichen* Wesenheiten, gilt: vom Prinzip der Identität oder des Widerspruchs ab“.

³⁴ L. c., p. 171. „Ich werde mich indess gegen Ende dieses Schreibens noch ausführlicher über die Gewissheit und Bedeutung des grossen Prinzips des zureichenden Grundes... verbreiten... Ich ziehe aus ihm unter anderen die Folgerung, dass es in der Natur nicht zwei reelle, absolut ununterscheidbare Wesen gibt“.

³⁵ L. c. p. 173. „Wenn zwei ununterscheidbare Dinge existierten, so wären es allerdings zwei, indessen ist die Voraussetzung falsch und dem grossen Prinzip des Grundes zuwider“.

³⁶ Т. ј. идентичности неразличнога.

³⁷ Упор. Hauptschriften, Bd. I, p. 174.

вити аутор слабо увиђа, јер су то ствари, које спадају у буквар Лајбницове философије.

Ево доказа за друго. Индивидуалност супстанције почива на њеном појму, т. ј. на закону, који сва стања њена у себи садржи. Та се мисао заснива на логичном ставу: *praedicatum inest subjecto*. Последица овога става јесте, као што Лајбниц каже, став довољнога разлога. А последица овога јесте, као што смо видели, принцип идентичности неразличнога. Дакле овај последњи принцип следује из индивидуалности супстанција а не обрнуто, као што је аутор ставио и написао.

Аутор пише: „Монаде које имају самосвести зову се душе... По јасности свога престављања, монаде се... могу поделити у главном у три класе: прва: обухвата монаде, које су апсолутно несвесне, без самосвести...; друга класа обухвата монаде, које имају самосвести, ну чија самосвест нити је у времену стална, нити обухвата цео комплексе престава...; трећа класа обухватала би монаде, чија је самосвест потпуна, које имају само свесних престава“.³⁸

А Лајбниц каже: „Даље ви желите да знате моју дефиницију душе. На то одговарам, да се ова реч може употребити у ширем и ужем смислу. У ширем смислу узето, биће *душа* исто што и живот или принцип живота... Али у овом смислу неће се душа приписивати само животињама, већ свима бићима, која могу имати престава. У ужем смислу употребљава се *душа* за означавање више врста живота или за осећајући живот, где има поред способности за престава и способност за опажање, јер су наине пажња и памћење за то везани. На овај начин јесте с друге стране дух племенитија врста душе, наине разумна душа, код које опажању придолazi још разум или закључивање истина из општости. Као што је дух разумна душа, тако је душа осећајући живот, а живот представљајући принцип“.³⁹

У ширем смислу узев, *јесу све монаде душе*, дакле све три врсте монада, а у ужем само друга и трећа врста јесу душе, и уз то су монаде треће врсте разумне душе, јер су способне да увиђају вечне истине. Дакле, прва врста: ентелехије, монаде, које имају способност простог престављања; друга врста: монаде са памћењем и пажњом (као код животиња); трећа врста, монаде као духови, разумне душе.

Према томе, узме ли се душа у ширем смислу, онда су *све* монаде душе, а не (само) оне монаде, које имају самосвести, као што аутор вели. Узме ли се душа у ужем смислу, онда је наша душа, поред тога

³⁸ Ист. нов. фил., р. 209.

³⁹ Лајбниц Wagner-у, *Kleinere philosophische Schriften* (Reclam), deutsch von Habs, р. 210 sequ.

што је самосвесна, још и разумна, т. ј. има моћ за увиђање вечних истина, онда, дакле, наша душа јесте самосвесна монада као дух.⁴⁰

Аутор пише: „Али не само да је став идентитета основни став сазнања логичког и математичког, него је он, у новој једној форми, и основни став свега априорног и метафизичког сазнања: из става $A=A$ видели смо како Лајбниц изводи непосредно свој основни метафизички став идентитета онога што није различно (*principium identitatis indiscernibilium*) и видели смо, како је његова цела метафизика сазидана само на овоме ставу“.⁴¹

Није истина, да је Лајбницова цела метафизика сазидана само на ставу идентичности неразличнога, и довољно је цитирати ово место, где Лајбниц каже: „Силни *принципи* довољнога разлога и идентичности неразличнога дају метафизици нов облик, јер она *синомоћу* њих добија *реални значај* и *доказну снагу*, док је раније постојала *гогово* само из *празних речи*.“⁴² Јасно је, да аутор принципелне ствари није схватио, и према силама, које му стоје на расположењу, није требало, да се подухвата посла, да излаже философски систем Лајбницов, за кога аутор пише: „Лајбниц је био... геније какав се није у свету родио после Аристотела... шта више могао би се тврдити да је то био највећи дух, који је игда постојао. Дидеро је рекао с правом за Лајбница, да је он донео *више* славе Немачкој него Платон, Аристотело и Архимед заједно Грчкој“.⁴³

Аутор пише: „... као што *егзистенција* монаде следује из става идентитета“.⁴⁴

Није истина, да егзистенција монаде следује из става идентитета, већ њена реалност следује из тога, што *сложено* постоји. Лајбниц: „Монада, о којој овде треба да буде реч, није ништа друго него проста супстанција... Просте супстанције морају постојати, јер сложене постоје...“⁴⁵

Појам монаде, индивидуалне супстанције следује из главног става: *praedicatum inest subjecto*, тога основнога става, на коме *свака* истина

⁴⁰ Упор. *Monadologie*, §§ 19, 26.

⁴¹ Ист. нов. фил., р. 230.

⁴² Leibniz' viertes Schreiben an Clarke, *Hauptschriften*, Bd. I, p. 146. „Die gewaltigen Prinzipien des zureichenden Grundes und der Identität der Ununterscheidbaren geben der Metaphysik eine neue Gestalt, da sie durch sie reale Bedeutung und Beweiskraft gewinnt, während sie früher fast nur aus leeren Worten bestand“.

⁴³ Ист. нов. фил., р. 191. — У Ueberweg-Heinze-овој историји философије (III, р. 197) стоји: „Diderot sagt von Leibniz: Dieser Mann hat *allein* Deutschland *so viel* Ruhm gebracht, wie Platon, Aristoteles und Archimedes zusammen Griechenland“.

⁴⁴ Ист. нов. фил., р. 230.

⁴⁵ *Monadologie*, §§ 1, 2.

почива, била нужна или случајна. Егзистенција монаде, т. ј. монада као „прави атом природе,“ као „елеменат ствари“,⁴⁶ следује из тога, што егзистира сложено, јер што је сложено, мора бити сложено из простота.

Д-р Светомир Ристић.

La vraie éducation. — Paul Gaultier (Hachette, 1910, 16° — р. XI — 1—281, 3⁵⁰). По замисли пишчевој наслов књиге значи „Истинито васпитање... формација духа и тела у њиховој потпуности и у хармонији“. Голтије проучава редом једно за другим: васпитање тела, осећаја, интелигенције, воље. Критикујући без икакве поштеде предрасуде, на чије штетне последице указује, он се ипак уме да сачува претераног дивљења и величања свих новотарија, и његови савети оивичени су похвалном умереношћу.

1. *Васпитање тела* — Да је ово васпитање потребно нико неће ни једном једином речју спорити: снажан темперамент, „богата крв, јака мускулатура, стварају без икаква поговора поверење у сама себе, унапред приуговлавају на иницијативу. Све то, као вишак свему горњем, ствара могућност за акцију“. На првом месту треба водити рачуна о здрављу, и то старање треба чак да претходи браку, треба да нагони младе људе да о том размишљају кад хоће да ступе у брак, каогод што такође треба да дају супружницима одважности да се многог чега лише у интересу своје деце. „Од самог тренутка рађања, паштење око васпитања, просто речено, отпочиње“, лекар треба да иде устопице за дететом, а не да буде само позиван кад болест наиђе. — Намеће се мудра и паметна игијена. Детету треба ваздуха, и у соби „у којој само ноћ проведе“, у разреду, свуда. Треба му воде „купатила, тушева“ и за све то времена да се тим користи. Ученике треба водити да се купају у реци, али не да се купају као заточеници које не испуштају из очију, већ весело и слободно, треба их пустити да веслају и пливају, да се забављају водом и у води, да се упознаду с њом и вежу тесно пријатељство. Међутим, прекомерна хладноћа веома штоди: „Пазећи на то да децу не претопљавамо разним огртачима и шаловима, ипак зато треба их добро оденути“. Голтије такође критикује модерне идеје о храњењу. Из страха од апендицитиса „потискује се глад која је потреба“. У извесним кућама ћутање при обедима одузима овима сваку пријатност. А међутим „како тек веселост, задовољство изазивају прохтев за јелом, како помажу варењу“. Све ове практичне заблуде зар не произлазе отуда „што се не предаје никако или што се предаје врло рђаво игијена по школама?“.

Тело треба да буде „снажно, окретно и лепо“. Време је већ да се замене кукавна и тужна окрепљења између четири зида каквог дворашта веселим окрепљењима при којима би деца могла играти „оно што им се допада, и како им се допада“, — и досадне шетње „слободним и живахним кораком по чистом зраку, на отвореном пољу каквом интересантном циљу“. Гимнастика и спортови „непогодни су у једнакој мери за све редом; али

⁴⁶ Види *ibid.*, § 3.

спортони, нарочито, паметно схваћени „драгоцена су школа очвршћивања, енергије погледа, иницијативе, и хладнокрвности“. И ручни радови такође су неопходни, човек или жена неумешни „такође су несавршени као и онај који не зна читати или писати“.

2. *Васпитање интелигенције* — Циљ треба да му је „да ствара праве и оштроумне духове“ а не „да нагомилава знање“. И ко би могао не признати са Голтијем да су надметања „надметање памћења“, и да је за велику већину ђака диплома „допуштење за заборављање“. Нека се дакле потражи „да се дете упути што је могућно раније да мисли само собом, што ће рећи да посматра, да гледа и слуша својим очима и својим ушима, а не очима и ушима оних који су као и оно, да суди према суду свога разума а не према суду других“.

А. У првом реду постараће се да ојача његова *пажња*. Има поред вољне пажње и она друга „спонтана“, коју треба умети пробудити. Ова пажња проистиче из интересовања. Вешт васпитач, дакле, почеће тим што ће дете заинтересовати, задатак у толико лакши што је дете по природи својој љубопитљиво. Очеvidно је да треба водити рачуна о подобностима: интелектуални обеди, каогод и они други, користе само онда „ако су са апетитом апсорбовани“, . . . и умерено, јер „прекомерно претеривање неодступно убија љубопитство“. И Голтије се не плаши да назове „интелектуалним тровањем“ превелики број година учења и нагомилавање наука које се натурају младом ученику. „Обдарени, додаје он, инстинктом очувања, који се издиге изнад жеље за бриљантним испитима, ученици наших данашњих школа раде само упола. На срећу, јер без тога постали би прави идиоти“. Смањимо трајање рада „да бисмо му увећали интензивност“.

Пре свега нека се и сувише не хита: „прерано настављање је узалудно, каогод што је и опасно“. „Интелектуално васпитање, нарочито у прво доба, треба да се састоји да научимо децу да запазе што више боја, површина, облика, итд. и да их пореде с другим разноликим предметима“. Ова помоћ која се указује непрекидном посматрању дечјем апсолутно је потребна. Нашто, противно овоме, ићи од апстрактног конкретном, зашто почињати „дефиницијама, правилима, принципима, који за ученике немају никакве стварне основе?“. „Тако је лако учинити експерименталнијом физику и природне науке и илустровати предавања из историје репродукцијом слика, споменика, новаца“ итд. изучавати земљопис у екскурзијама, и напослетку заменити непосредним додиром са урнек-делима из књижевности бесплодно проучавање ручњака.

Напослетку се још изазива пажња и ревност ученика, показујући им корисност онога што уче, на тај начин што ћемо унети привлачности у наставу, мењајући лекције, много питајући, апелујући на иницијативу ученикову, дајући му задатке по његовој оштроумности на пр. дајући му да решава проблеме.

Поред свега овога остаје још велики део вољној пажњи: „треба себи увек учинити непријатност да се научи“. Напор пажње, добротин и нераздвојан, моћно је потпомогнут од научничког посматрања. Згодна је „навикнути ученика да посматра извесне детаље, како би их потом могао тачно описати“.

В, Друга етапа доброг интелектуалног васпитавања јесте: „*навикавање на размишљање*“. У данашњем нашем систему злоупотреба меморије убија размишљање. Ученици знају факта, формуле; они то непрекидно и понављају; а у којој их мери и појимају?

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.unijb.rs

Да бисмо их натерали да разумеју — а размишљање се само и изазива по ту цену — ставимо их „пред саме ствари“. Извор је сваке науке у „сензоријалном сазнању“ и једна идеја „само вреди искуством које резимише“. Ако се баш и не могу пред очи ученикове ставити саме ствари, ту су ипак пројекције, фотографије итд. које ће му, у колико је то могућно дати чисту идеју.

Потом објашњавање се ствари „везујући их за њихове узроке“. Веза која постоји између разних феномена, етимологије, „генетичко објашњење“, анализа, хемијска синтеза, све су то многобројна средства која ће учинити наставу zgodном за размишљање.

Практична вежбања су нераздвојни комплемент сваког научног васпитања „Проста оруђа, с којима се ради и којих се дотичемо, више вреде но она светла и компликована, која држе под стаклетом и која се само издалека показују“.

На тај начин навикнућемо дете „на истраживање“. Оно више неће бити „пасивно створење“, и ова навика истраживања биће потпомогнута апеловањем на размишљање које се зове тумачење, спасоносно вежбање, према коме се чини велики грех, што се оставља и напушта. Ова ће навика наћи такође подстрека у питањима, која ће бити вешто вођена.

Но нарочито измена мисли ствара размишљање. „Срећан је онај који расте у интелгентној средини“. Срећан је такође онај који је стекао у школи укус према читању, ово моћно и лако средство асимилације.

Голтије завршава своје разлагање о навизи размишљања непрекидно тражећи филозофске науке, без којих су и најнаученији само „у пола наученици“. Филозофски дух уосталом треба увек да „продире кроз наставу у свима њезиним ступњевима“.

С. Од размишљања Голтије прелази на *суђење* и на *резоновање*. Здрав разум није тако општа ствар као што би се могло мислити, а међутим, без тога се никуд не може.

Пре свега, у погледу стварања суђења лежи опасност у настави искључиво математичкој: „Математичка култура је сувише интензивна и може врло лако да упути на једнострано и апсолутно суђење и према томе лажно“.

Васпитач ће се постарати с друге стране да „уђе у траг логици осећаја...“. Он ће означити детету „свако противправно увлачење осећајности у његово оцењивање“. „Предрасуде, унапред створени суд, никад не треба да нађу призрења“.

То ће рећи да је потребно навикнути се „да се о нечем суди тек после размишљања“ и да је потребно „борити се — против лености духа која и чини да се више воли веровати него ли испитивати“. Са оваквим вежбањем тумачење доноси драгоцен ослонац. С дететом треба разговарати да би се изазвало, а по потреби и исправило његово суђење. Јер, поштовање туђе слободе не треба да иде код наставника до бојазни, што ће дејствовати на дух свога ученика, нарочито онда још кад чини све могуће напоре „да му усади само оно што је истинито“.

Децу ћемо научити да резонују: 1) „Резонујући с њима“; 2) Проучавањем логике која је створена према конкретним примерима „позајмљеним из свакодневног живота“; 3) Примерима нарочито „оним који нам изобилно пружају науке колико апстрактне толико и конкретне о природи и о друштву“! Колико су међутим ретки наставници „који се труде и да уведу у методу“; 4) Путем питања. Ово последње може дати изврених резултата не

само у наукама у буквалном смислу речи, већ још и у филозофији и по-
себно моралним питањима.

Д. Учинило би се лудо кад би се веровало да расуђивање ослобођава знања. Памћење игра важну улогу у интелектуалној формацији. Сем тога што има ствари које је веома потребно знати напамет, не би се могло учинити, а да се не учини грдна штета, кад би се „од духа одузело, својевољним актом, добротинство знања које је човечанство вековима нагомилавало, кад бисмо му отели његов део заједничког добра, у чему се и састоји цивилизација“.

Но овде се опет пало у друге, сажалења достојне, крајности. Заборавило се да је „и улога наставе да духу да извесне идеје које ће поунити лектира и искуство“; с једне стране програми су преинтересени сувишним детаљима и суптилностима, а с друге опет компромитовало се интелектуално здравље прераним специјализирањем, а нема се право што се не накалими на општу снажну културу... не рачунајући што је ово специјализирање штетно за дете, јер „немогуће је потпуно ухватити у дете, па чак и у одраслом младићу, свршена човека“.

Ту лежи драгоцен мотив „да се наусти и остави утилитарна предрасуда“. „Груба“ је она концепција која тежи да се одупре свакој култури „која се не може исплатити!“. Као да „некористољубива култура није више но ма каква прерана техничка настава, изобилна у изворима!“.

Нека се опет одовуд не прави закључак да ова култура треба да буде потпуно једнака за све. Али „научна истраживања треба сасвим слободно искључити из програма“. Кад је реч о историји, о науци или филозофији, „лозинка треба да буде: олакшати, изабрати, дати оно што храни, а не оно што преинтересује“.

Противно томе професионална настава треба да буде указана свима, дечацима каогод и девојчицама, овима нарочито, које су све позване да постану матерама и домаћицама.

Напоследку, важна је ствар да се „деца упознаду са свакидашњим животом“. У том циљу помажу нам екскурзије, шетње, обилажења фабрика, радионица, трговина итд. Прилагођивање „основних и средњих школа потребама разних крајева“, допустиће да се на заједничкој основи накалемљују посебне наставе „по способностима и наменама“.

Голтије додаје неколико посматрања о важности културе памћења због њега самог: „Памћење речи, под погодбом да оне нису одвојене од идеја, далеко је од тога да је сувишно“. Ствар лежи у томе да се то „памћење не ограничи на просто регистровање“ и да се „ништа не учи што се не разуме“.

Е. Остаје још *убразиља*, за коју се треба „чувати као живе ватре да је не угушимо у принципу“. Ако је ништа не даје „бар се може развијати, и, у сваком случају не осиромашавати је потискујући је, чим се данас занима већина васпитача, који јој објављују рат, под изговором да се у наше доба треба што пре сиремити за животну борбу, створити осећај о корисном и практичном“.

Лудо је лишити децу измишљених и створених прича. Нека се што више помогну њихове стваралачке подобности ударајући гласом на аналогичне, на односе између ствари, на догађаје и људе: нека се она одушеве примером, нека се „воде научним истинама путевима оних који су их открили“ — лектиром — радом, „вежбајући их да и сама стварају и састављају“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

„Створити праве духове, закључује Голтије, духове који су једновремено снажни и нежни, способни да посматрају, да размишљају, и, по потреби, да проналазе, ето у том лежи суштина која даје свуколику вредност знању“.

Paul Niedergang, L'Education.

— т. —

La vraie éducation — Paul Gaultier. — Прве речи нека су нам да је ова књига необично интересантна. Млади и одлични писац, који нам је дао већ неколико дела, која су Академија Француска и Академија моралних и политичких наука у три маха крунисале, пружа нам и овога пута потиун експозе врло елегантан и врло речит, свега онога што се може рећи најбољега и најпаметнијега о различним деловима васпитања којим се добро руководи. Ма како да је задахнут модерним духом, Голтије ипак није присталица новачења. Остаје веран старој педагогји, оној коју је створило постепено искуство векова. И доказ да ова педагогија ни у колико не заступа оно презирање, које неки имају према њој, јесте и тај што се може написати овако одлична књига с многобројним цитатима, које писац поткрепљује својим личним погледима.

План како је цело дело израђено јесте један од најпростијих и најјаснијих. Узалуд се пориче класично разликовање трију способности душе, што модерна психологија проклиње као фантоме, кад се на то непрекидно враћа, за то што је згодно, потребно, и што одговара стварности. Оно служи као оквир Gaultier-у. И доиста, после једног одељка посвећеног васпитању тела, он проучава једно за другим васпитање осећаја, васпитање интелигенције и напослетку оно које с разлогом сматра као најважније од свију, а које је међутим највећма занемарено, васпитање воље. Занимајући се овим разним питањима, наш писац налази готово увек тачну ознаку. Без сумње сама природа предмета одводи га општим местима. Он и не мисли да их избегава већ их освежава топлином стила који је врожив и оригиналним опаскама које сам уноси.

Никад Gaultier-у недостаје здрав суд и осећај. Он на пример не приписује, као што се то често види по каквим листовима, одржавању и раздељивању награда недовољност резултата нашега народног васпитања. Он зна каква је вредност надметања да се подстакне ученички рад. Само се у једној тачки не слажемо с писцем а то је на оном месту кад брани телесну казну. Узалуд му је што се позива на енглеске колеже, где је ова дисциплина још у примени, где је она угодна и учитељима и ђацима, јер и тамо се почело бунити против ње с великом претњом.

Gabriel Compayré, L'éducateur moderne

Le volume, лист за учитеље и учитељице, излази у Паризу сваке суботе. Директор **Jules Payot**. Годишња цена 7 frcs. Нову годину излажења почиње 1 октобра. Год. XXIV, свеске 15., 16., 17. и 18. за јануар 1912 год.

У овим свескама су у главном ови чланци:

Бр. 15. — *Велика и мала отаџбина* — од Е. Goblot — У овом чланку писац с правом пребацује онима који немају правилне погледе шта је права отаџбина сваком од нас. Он замера сваком ко сматра да му је отаџбина оно

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

место и крај у коме се родно, не водећи притом нимало рачуна и о осталим крајевима своје широке отаџбине. То пак чини те се појединци, рођени синовима Француске, ове праве велике отаџбине, попреко погледају само зато што нису пореклом из истог краја, већ из разних крајева.

Постављење учитељево — од Ernest Cathala — У овом чланку писац у облику козерије хоће да представи колико је тешка и смешна дужност појединог сеоског француског учитеља, коме је допуштено да буде секретар у својој општини. Послови су у општини толики и тако нагомилани, да је немогућно, ако би требало урадити их како ваља, да их с тешком муком савладају десеторица људи. Један човек, коме је главни посао школски, на то не може ни мислити.

Општа места у педагогији — Paul Bernard — Писац овога кратког чланка подсећа да има заједничких, општих прописа у свакој педагогији, да су ти прописи и данас у важности, ма да су толико стари колико и здрав разум човечји; они су тако наивни по свом изгледу, да се чине да сами собом предају сву своју садржину оном који их првипут чује. За пример наводи: дете треба да је активно; васпитати значи бирати; научити значи управити, изазвати лични напор; школа треба да буде привлачна; треба ићи од познатог непознатоме, од конкретног апстрактном итд. итд. Завршује свој чланак речима: не треба се никако заморити, узимајући и развијајући ове опште прописе. Сваки од наставника треба да се напрегне да открије смисао свих оних општих прописа, и да их примењује са што више савршенства. То је интересантно истраживање и од врло великог интереса.

Плодно морално васпитање — L. Sevajol — Писац подсећа да треба употребити сваку zgodnu прилику, која није по програму школском за тај дан, да би се радило на моралном васпитању деце. Наводи за пример како је о задушницама говорио својој деци о једном њиховом умрлом другу и о успеху који је том приликом имао. Чланак завршава овим речима: на тај начин, сваког тренутка дневни живот породични, школски или државни даје материјала за васпитање... Заснивајмо нашу моралну наставу на животу, да би била плодна и узбудљива.

Кабалистички број — Gustav Fautras — Научна шала која се састоји у томе да се одузимањем и сабирањем два броја добија увек 1089 ($843 - 348 = 495 + 594 = 1089$; $765 - 567 = 198 + 891 = 1089$; $563 - 365 = 198 + 891 = 1089$).

Зарад што бољег посећивања школе — Један учитељ саопштава како је увек с пролећа састављао листу ђака, који су морали изостајати од школе зарад других домаћих послова, и како се тада споразумевао с родитељима ђачким да и ти ученици долазе у школу у друге сате, а не у оне редовне. То је имало успеха, те су му сви ђаци сваке године завршавали разред и излазили на испит. На такво редовно долажење подстицао их је разним наградама.

Учитељи у засеоцима — E. Julien, инспектор — тражи да учитељ у засеоку ради на том и да уме да буде и да остане сељак, човек васпитан, окретан, искусан; добар учитељ како га не би окривљивали да је свој разред жртвовао; добар земљорадник како би сваког научно да следује његовим ушутствима и саветима.

Преглед штампе.

Бр. 16. — Велика заблуда почетком XX века. — Jules Payot — Чланак који се продужава кроз седам бројева, и који ћемо приказати кад буде завршен.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Преступи — Ch. ab der Halden — износи један случај како је један ученик који је пропао на матурском испиту двапут, кад га је полагао трећи пут украо писмени задатак од свога друга, како је тада испит положио а његов друг пропао.

Агриколно васпитање у основној школи — Saillard — износи шта је досад урађено на овом питању у Министарству просвете и саопштава да ће ускоро питање бити изнесено и пред скупуштину.

Живи језици — Henri Goy — Писац износи шта се и колико досад постигло у изучавању живих језика по учитељским школама, и предлаже да се од сад тај посао поверава људима који имају дипломе за наставнике тих предмета тј. испитаним професорима. У исто доба предлаже посебне курсеве, за које би се нарочито плаћало.

Неколико бројева из француског буџета за 1912. год. — Floriot — саопштава да се величина пензија понела од 62,573.000 динара у 1901 на 86,758 000 у 1912 год. Да је 1901 на пензије чиновника који припадају Министарству Просвете ишло 18,103.000, а да је та иста цифра у 1912 28,651.000.

Добро примером — Један млади разносач носи на свом бициклету express телеграм. Случајно падне и тешко се повреди по глави. Поново седа на бициклет, односи денешу коме је намењена, пада у постељу и умире од задобивене ране.

Бр. 17. — Претераности — Paul Bernard — говори како се претерује често с педагошким принципима, како се легне на новотарије или се задржава на традицијама. Разуме се да осуђује и једно и друго а чланак завршава овако: трудимо се свим силама да унесемо у све разума; проблем који нам увек ваља решити у педагогији јесте проблем мере.

Шта да се ради? — Ernest Cathala — саопштава како му је један учитељ, који је одлично свршио школу пре три четири године, и био одличан наставник, рекао да више ништа не ради из простог разлога, што нема више чем да се нада. Могао би вели после 6—7 година полагати испит за надзорника, али зар није већ доста испита издржао? И после тога преовладало је фаворизирање, које не да напред. Писац мисли да и овоме има лека.

Испити у основној школи — О овом питању је уредништво отворило анкету, и по већини одговора учитеља као најиззванијих садашње испите као никакве ваља што пре изменити. Уредништво напомиње да то питање има да реши специјална комисија вишег просветног савета, али зарад њенога оријентисања оно је и учинило ову анкету.

Аероплан — L. Sevajol — понавља оно да треба чинити одступања од прописаног програма, и користити се оним што често, преко дана, у животу наиђе, да се деца објасне многе и многе ствари, као што је и овога дана учинио један учитељ скренувши пажњу деци на аероплан који је пролетео. Употребно је прилику те им објаснио све што су она била у стању да схвате.

Писмо — G. Vasse — тражи да се деца још у осмој години уче како да пишу писма.

О штедњи — J. Masset — објашњава шта значи штедња и завршава овако: У главном, бити богат не значи само имати много новаца већ мало потреба, и права штедња састоји се нарочито у томе, да се друштву сачува оно што свако од нас створи и што је створила људска индустрија и да се уштеди свакоме време и патња.

Преглед штампе.

Бр. 18. — *Отаџбина и раса* — E. Goblot — Од свих тамних страна

које садржава у себи идеја о отаџбини најопаснија је конфузија народности са расом. У том погледу код Француза је прави изузетак „Француска је, вели писац, можда национална јединка најсолидније конституисана у целом свету. — Треба ли да знам од које сам расе, па да знам да сам Француз? То ми никако неће рећи моја крв; срце ми то довикује а савест ми то одобрава. Колико је ова патриотска солидарност која уједињује срца и савести узвишеница достојанством и плодношћу зато што припада моралном и спиритуалном реду над оном солидарношћу потпуно физиолошком расе. Прва је освојење слободе јер је створена колективна свест и аутономија. Друга је ропство. Стварање политичке јединице уништавањем етничких група које су дуго биле препреке то је победа духа над материјом“.

Три виле — Ch. ab der Halden — износи слику једнога старог професора који већ по стоти пут на један исти начин поправља задатке својим ученицима. Уморан је, придрема му се и тада му се у сну појављују три виле: Меморија, Подстицање и Уобразиља. Свака од њих протестује што их је заборавио, и тражи категорички да о њима води рачуна. Разуме се да му је то задало грдних тешкоћа, али изгледа да га је време било прегазило.

Треба ли да се учи историја — H. Fleudre — Писац категорички тражи да се историја учи, само не по досадашњем систему. Тражи да се програм упрости и да се избаде многе и многе ситнице, које су готово базначајне, и којима се досад поклањала врло велика пажња.

Опасно доба (од Karin Michaëlis) — Ernest Cathala — приказ је ову најновију књигу и закључак му је: „да ова жена, јунакиња романа (од својих 42 или 43 године) показује свему свету некаквим цинизмом који се граничи несвесношћу провалију перверзности каква је њезина душа, коју зло вуче и која не покушава да побегне“, — Напуштена од свију јунакиња ће живети сама и као тиге пролазнице неће знати за милоте свога гнезда... Опасне године су прошле; јунакиња више и нема година.

У овом су броју још два чланка: један о регулсању пензија учитељских, и други из борбе против школе и цркве.

Школски рад под редакцијом Mironneau, пређашњег управитеља учитељске школе у Лијону, сада инспектора основних школа.

Моралне поуке: *Спољашња добра* (Шта су спољашња добра, последице лишења, како се прибављају спољашња добра); *Поштовање свакидашњег хлеба* (Велики симбол, Расипање хлеба, Поштовање према хлебу код једног писца), *Ред* (Шта је ред?, Добročинства реда, Ред у поступцима); *Економија* (Шта је штедња, Главне побуде штедње, Да ли је једино сиротиња позвана да штеди?), *Дугови, страст према коцки, Расипање* (Расипачи и њихови људи трошкови, Последице расипања, Чим се то лечи);

Грађанско и друштвено васпитање: *Републиканска конституција*. — *Слобода*, — *Једнакост*, — *Оштре право гласа: дужност сваког грађанина да гласа*;

Уљудност и умешност у животу: *Дете ван куће, на улици, у посети, у шетњи, на путу* (на улици, у посети, опасност кад се баца каменом, попашање на улици, у шетњи, на путу, покварена деца);

Француски језик: *Елементарни течај:* *Речник*: разни радови, кућа; *Граматица*: Лице и број код глагола. Изучавање садашњег времена; Са-

стави: Додати још један субјект, још један атрибут, још један директни комплемент једној пропозицији. Описивање и приче према цртежу. — *Средњи течај*: Речник: Ручни занати; *Грамматика*: Пасивци и прономинални облик глагола. *Слагање глагола*; *Француски састави*: Описи и приче према цртежима.

Историја: *Елементарни течај*: Шта се обично волело да слуша за рецитовање, Опис какве лепе цркве из средњег века, Путовање Колумбово преко океана, Прва Гутембергова штампарија, Шетња кроз једну палату из Ренесанса, Франсоа I, краљ Ренесанса. Битка код Марињана, Вартоломејска ноћ;

Средњи течај: Интелектуални и уметнички живот у Средњем Веку, Ренесанс и Реформација (XVI век): уметност и књижевност, Краљевство, Друштвени живот, Верски ратови.

Географија: *Елементарни течај*: Вода на копну, инфилтрација, извор, бујице, реке, канали; — *Средњи течај*: Физичка Француска, општи путеви, мора и обале, планине, клима и вегетација, хидрографија;

Физика и природне науке: *Елементарни течај*: Продужење о сисарима; *Средњи и виши течај*: Објашњавање ветрова, Електрицитет.

Аритметика, метарски систем, геометрија: *Припремни течај*: Бројеви од 10 до 20; — *Елементарни течај*: Множење целих бројева, Таблица множења, Мере за тежину; — *Средњи течај*: Делење целих бројева (општи примери), Делење десетних бројева. Деливост, Појам о разломку, Делење напамет (општи примери), Мера за запремину, Куб и паралелоипед.

Агркултура: Разна органска ђубрења, Хемцјско ђубре, Наизменично обрађивање земље.

Домаћичко васпитање: Општи појмови о гајењу деце, храњење малог детета, одбијање, старање о оделу, неглање, постеља, физичка вежбања, одмор.

Цртање: *Прва секција*: Модели: платно разастрто по ужету, грана без лишћа, иверје, труба од хартије;

Друга секција: Перспектива, модели: боца и чаша, левак. Декоративни састави.

— т. —

Revue pédagogique, излази у Паризу, у издању књижарнице Ch. Delagrave, сваког петнаестог у месецу, под руковођењем Louis Chuit-a.

У првом броју од 15 јануара 1912 (којим почиње шездесета свеска) ови су чланци:

Конгрес у Нанту. Седми конгрес професионалних удружења учитеља у Француској и колонијама — A. Gilles — О овом конгресу и његовим одлукама писали су сви листови, па нишу још и сад. О том је било речи и у Просветном Гласнику за 1911. Писац овога чланка нарочито се обзире на два питања која су била истакнута на дневни ред конгреса, а то су једно питање професионалног значаја: класирање учитељских места и друго педагошког значаја: комплементарна настава, споредне дужности школине.

Конгрес је предложио да се установи по департаманима годишњак о учитељским местима. Тај би годишњак имао да утврди листу свих места учитељских, класираних по реду вредности, са овим назначењима: а) ад-

www.министративна вредност, б) стални новчани приходи, в) угодности и згоде, г) непријатности. — Ова одлука изгледа да је већ у неколико приведена и у дело, пошто је само француско министарство просвете у овом циљу предузело извесне кораке.

Што се пак тиче жеља изражених у погледу комплементарне наставе и за оне споредне радње о којима школа мора водити рачуна, оне потичу у главном из оне тесне општости погледа с намерама владиним, или с предлозима којима се имао позабавити парламенат.

Трајање школовања — 1) Посећивање школе апсолутно је обавезно за сваког од шесте до тринаесте године. 2) Наставни програми биће скраћени и прилагођени у смислу резолуција, које су донесене на ранијим скупштинама и конгресима, које ће измене донети и трансформацију сведочанства у основној школи у школско сведочанство с напоменом о ђачком знању.

Комплементарна настава. — 1) *Обавезност*. — Курсеви обавезни и за мушке и за женске од 13—18 године, по пет сати недељно. — 2) *Настава*. — Она треба да обезбеди развијање дејчињих подобности, утврђивање равнотежу и давати прве основе васпитања потоњем произвођачу и грађанину. Она ће обухватати: а) општу наставу која ће бити допуна оној која је стечена раније у школи, б) техничке курсеве специјално прилагођене потребама овога краја и професији младежи оба пола, и још специјалне курсеве намењене девојкама за кућанство и гајење деце. 3) *Наставници*. — Општу наставу вршиће народни учитељи под погодбама које буду законом утврђене. Техничка настава биће поверена професорима, радницима, инжињерима, трговцима, учитељима. 4) *Програми*. — За сваки департман програм треба да утврди Савет Просветни уз сарадњу Асоцијације и Професионалних Синдиката.

Споредне дужности школне остављене су на оцену учитељским колегијама.

Излажући у детаљима поједине жеље овога конгреса писац вели за народне учитеље да су позвани: „да подижу и одгајивају нашу децу у љубави према ономе што највише поштујемо, у љубави према слободи, отаџбини, поштовању самог себе, презирању свега онога што је лажно, поштовању савести, у осећају према грађанским освојењима“.

Изложба социјалне игијене у Дрезди — Alfred Moulet — Писац овога чланка био је изасланик француског министарства просвете на овој интернационалној изложби социјалне игијене у Дрезди, о којој је било и код нас речи. Прва идеја о овој изложби поникла је код великог дрезданског индустријалца Lingner-а 1906, а остварена је првог маја 1911. Дрезда пуна усмелена праве аристократске прошлости пружила је овом приликом једну од најспецифичнијих модерних манифестација наше цивилизације. Lingner никако није хтео да приреди изложбу за игијеничара и лекара, већ изложбу која ће дати драгоцену научничку документацију и научнику и почетнику, ученику. У општој манифестацији Lingner је успео да начини инвентар свега освојења које је учинила игијена посебице, и науке уопште примењене на потпуно познавање човека као створења које се рађа, дише, живи, једе и вари, које расте и опада, које три и умире, које се удружује и чија егзистенција уопште напорним радом, проучавањем, борбом, радошћу и тугом и болом даје маха великим опасностима за здравље и благостање. — На боља оцена за ову изложбу је „да је она иластична историја људске цивилизације“.

Изложба је имала 12 секција и 44 подсекције, својих стотину постројења подељених на 325.000 квадратних метара, од којих је 6000 заузимао човек. У овом одељењу Lingner и његови сарадници хтели су милијунима посетилаца улити оно лепо поверење у резултате научничког истраживања које је примењено на све оно што штеди и помаже здрављу човечјег организма. Почиње се са човечјим телом од његова порекла. Ту је ћелија будућности, која се рађа, расте, завршава. Структура, хармонија и живот овога тела немају више тајни: цело човечје биће са свима својим органима пред нама је изложено. Ту су анатомски препарати, модели од воска; ту су обавештења о ваздуху, води; све о храни, о индустријској игијени, заразама, о измени детета, о физичкој култури: све је то методички сређено и расподељено тако, како то само може Немац да изведе. Овај одељак је живи ручњак знања и игијене о човеку.

Прелазећи редом остале делове изложбе, писац се нарочито задржава на одељку о игијени детета и школској игијени. У овом одељку знање о животу најозбиљније се утврђује. По свима павиљонима разних народа утврђују се исти напори да се заштите деца док су мала и да се одојчету осигура здрава храна. Немачки одељак овако је подељен: *игијена собе болесне одојчади*, старање и храна: *заштита одојчета*, филантронска организација, савети матер ма, употреба млека, апарати за стерилизирање; *статистика дечјег морталитета*; *заштита сирочади*; *морталитет одојчади преко лета*. Статистика овде најјасније утврђује колико је важно мајчино дојење, и у исто доба жигосе онај нехат који упропашћује хиљаде и хиљаде ове невинишчади, која умире зато што се о њима нису умели за времена постарати и побринут. — Није довољно само спасти младо дете, напротив треба га подржати кад му је породица сиречена или зато неспособна. Једина је изгледа Угарска, бар по једној брошури, која се налази у њезином одељку, у којој напуштено дете мора прихватити држава и о њему се старати.

Школска игијена по себи се разуме заузимала је на овој изложби врло видно место. Била је представљена: 1) одељењем историјским и репроективним, 2) посебним изложбама појединих земаља и 3) једним интересантним одељењем немачким.

Варош Анверс изнела је инструктивну брошуру о школској организацији онаквој какву је она створила: зидање школе, осветљење, грејање, чишћење и дезинфекција, школски намештај, игијена ученика, и лекарско старање, настава игијене. Из једног податка види се да се потроши по 3000 дип. на украс једне учионице радовима каквог уметника који је свршио своје науке у вишој уметничкој школи. — Енглеска је представила своје школе у слободном ваздуху и то ону у Sheffieldu-y, Darlingtonu-y, Hackleyu-y.

Педагог и администратор немачки сагласни су да развију школску игијену. Овде се морамо дивити Немачкој. У овом одељењу има осам одељења:

Подизање зграде и унутрашња организација су потпуно рационалне. Ради утврђења свега што је практички примењено пред нама је неколико планова скоро подигнутих школских зграда. На сваког ученик у сваком разреду у ком их је по 64 долазе у простору 0·89² м. а у запремини 3·85³ м.

О *игијени разреда* такође се води врло велика брига. Нарочита се пажња неклања осветљењу природном и вештачком.

Под рубриком: *Игијена наставе* школски музеј у Хановеру изложио је своја истраживања у *Bürgerschulen* о саветовањима родитељским, о те-

живих школских књига, о слушној и очној подобности ученика, о преоптерећености и умору и т. д.

Лекарска инспекција — Изложене податке дало је пруско министарство. Ово је институција која доиста постоји, али не само на хартији већ у ствари. Код Немаца постоје школске клинике које су за ову изложбу послале фотографије, упоредне слике и статистике и добивене резултате у погледу болести зуба. Министарство је изложило све инструменте за мерење вида, за аускултирање прсију, за мерење одступања кичме и т. д. Ту су и многобројне статистике.

Колоније о растућу, Школа у шуми код Шарлотенбурга и Landes-erziehungsheime у којој се ученици уче земљорадничким пословима. Сем тога дивно је одељење *Hilfsschulen* — школе за маломне и анормалне.

Moulet завршава свој извештај овако: У главном свуда сам на овој изложби нашао јасну и одређену намеру Lingner-а и његових сарадника, који су свесни истакнутог циља. Од научничке културе они не траже само, не траже нарочито непристрасно знање, сасвим спекулативно о природи, већ и неопрећна средства да науче човека како би боље знао живети, како би га учинили бољим у његовом телу и његовој раси. Овде све знање циља непосредној примени, свако истраживање у лабораторији приуговљава друштвено добро; свако ће откриће уништити предрасуду, излечиће од шкодљиве навике, од укорењене погрешке; свака опробана ствар ублажиће физичко зло; свака ће истина издигнути потиштено или изгубљено створење. Потчињена непроменљивим методама сама природа пружа лека деформитетима и злу које помаже, но за које је човек више одговоран од не.

Стогодишњица Чарл Дикенса. — Floris Delatre — Поводом стогодишњице Дикенсове Delatre је написао кратак чланак у којем пронађа живот Дикенсов и његов рад и значај у литератури. Дикенс је, вели овај писац на завршетку овог чланка, уживао двогубу привилегију: што је за пуних тридесет година одушевљавао целу Енглеску и што је за читава пола века доцније био сматран као најјаснија и најживља звезда националне књижевности. Пошто је био читан готово с неком побожношћу, према томе колико је објављивао својих месечних свезака, наставио је да пробуђује врло живо интересовање данас нарочито кад су пале оптужбе које му умало те не донеше презрење. Дикенс је начинио од романа у исто доба добро друштвено дело и урнек дело артистичко. Њим се служио да изнесе своју визију на свет, да наслика драг готово вилинску која, у његовим очима, обухвата живот покорних, слабих, и тај табло који му је прибавио потпуно одобравање тако озбиљног судије као што је Carlyle свагда је остао на домаку најнеизрађенијем духу. Што је рад Дикенсов и поред чисто националног карактера продро на континент где је познат као и рад Бајронов долази отуда што има свој извор не у интелигенцији, која је врло разнолика према земљама и епохама, већ у срцу у којем свагда и свуда вибрирају једни исти осећаји. Енглеска се спрема да прослави јединственог романсијера, и не само то већ и одушевљеног апостола и великог песника.

Иза ова три чланка је *Хроника основне наставе у Француској*, *Кроз периодичне туђинске часописе* (енглеске, америчке, немачке, белгијске и швајцарске), *Преглед штампе*, и Прикази ових књига: *La parlementarisme et les Parlementaires sous la Revolution (1789—1799.)* par Gaston Dodu; *De la methode litteraire*, Journal d'un professeur dans une classe de première, par Bezard, *L'enseignement du français*, leçons professées à l'École des Hautes Etudes sociales (Bourgin, Crouzet etc.); *Les leçons de*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

français dans l'enseignement secondaire Saint-Blaise. Foyer solidariste. — *L'art de lire* par E. Faguet; — *En lisant les beaux vieux livres* par E. Faguet; *L'Alexandrin chez Victor Hugo*, par Auguste Rochette; — Les arrêts du Conseil supérieur de l'instruction publique, par H. Schmit.

— Т. —

Frauenbildung etc. herausg. v. Prof. Dr. J. Wychgram, sv. 9., 10., 11. и 12. за 1911. год. Лајциг, Тајбнер.¹

У деветој свесци, за месец септембар, на првом је месту позив на двадесет други главни скуп Немачког Друштва за више женске школе од 1. до 6. октобра у Дрездн. Ту је дневни ред, саопштења меснога одбора и нарочите напомене за предмете расправљања.

После овога долазе чланци, од којих први има натпис: „Die höheren Mädchenschulen und die IMUK“ од директора проф. Dr. J. Шредера из Хамбурга. Међународна математичка наставна комисија (Internationale Mathematische Unterrichtskommission, — IMUK) стара се, да се поступно већ многобројним издањима даје опширно обавештење о развитуку и садашњем стању математичке наставе у школама свих врста у разним европским и ваневропским културним земљама. У 1911. години В. Лицманн (Lietzmann), према оригиналу од Х. Фера (Fehr), саопштио је план свих издања, која се за сада имају у виду. Пододбор за Немачку, под председништвом професора Dr. E. Клајна (Гетинген) намерава издати дело од 5 свезака (Abhandlungen über den mathematischen Unterricht in Deutschland, veranlasst durch die Internationale Mathematische Unterrichtskommission, herausg. v. F. Klein), у које ће ући 38 појединих расправа, а изашло је већ 12 радова. Прелазећи преко осталог, писац наводи, да ће извештај о развитуку математичке наставе у новије време у вишим женским школама, нарочито у Северној Немачкој, изићи у 5. св. књ. I и да је он то узео на себе. Он сад овде даје неке напомене о том, како ваља попуњавати табакe с питањима, који су ради ове ствари разаслати вишим женским школама.

Други је чланак: „Bürgerkunde“ од Dr. iur. O. Герланда, полицеског директора у Хилдесхајму. Писац је у школи за домаћице (Frauenshule) у Хилдесхајму, која је под једном управом са вишом женском школом, па позив управитељев држао предавања из грађанских поука и по његовој препоруци саопштава сад овде своје схватање овога предмета. У својим предавањима он је као сврху изнео својим ученицама, да хоће да им покаже, шта оне као жене морају знати о општим одредбама правног живота, нарочито на пољу јавног права. После општега дела (развитак јавнога живота од породице до државе уопште и у Немачкој и Пруској; развитак државне идеје; политичке, црквене, привредне и националне странке; немачка царевина и Пруска) прешао је на најважнија поља, за која је женин рад нарочито позвац, па је говор поделио на двоје: жена у кући и жена ван куће. Што се тиче овога другога, говорио је о жени у привредном животу без научне спреме, жени у позивима са научном спремом и жени на раду за општу корист.

¹ В. „Просветни Гласник“, св. за новембар—децембар 1911. год.

Трећа расправа: „Das nachklassische Drama im deutschen Unterricht der Lyzeen und Studienanstalten“ од Dr. phil. Ане Зимзенове (Siemsen) има интереса специјално за немачке школске прилике, што важи и за четврту расправу: „Die Zukunft der gehobenen Mädchenschulen“ од директора Шретера, која се завршује у десетој свесци. Због тога, и ико су обе расправе занимљиве, не мислимо да треба у њих ближе улазити. Нарочите важности и више занимљивости и поучности за Немце и немачке ученице има опис једнога излета у Вајмар ученица више женске школе из Хале на 3. То најбоље показују завршне речи овога кратког путописа под натписом: „Eine Weimarfahrt zu den Nationalfestspielen für die deutsche Jugend 1911“ од више учитељице Лујзе Хенигове (Hennig). Ту се вели: „Вајмара нестале испред наших погледа али не испред нашег погледа. Што смо наследиле из Вајмара, то хоћемо да наследимо, да бисмо га имале“. Та треба се само сетити великога значаја, који је за књижевни и културни живот у Немачкој имао Вајмар за време Гетеа и Шилера¹, о чем има ту и сада успомена. Ова расправа заслужује пажњу и као леп прилог питању о школским излетима, који су ђацима уопште, па и ученицама тако мили, а и тако корисни за васпитање и образовање.

У „Књижевном Прегледу“ под натписом „Verschiedenes“ уредник Вихграм приказује неколика дела разног садржаја а која се сва тичу књижевности и школе; затим је под натписом „Deutsch“ проф. Залвирк изнео новија дела за наставу немачкога језика (наука о језику, списи за објашњења, школска издања, историја књижевности).

„Саопштења“ се тичу школа за више женско образовање и школовање. —

Од расправа у десетој свесци (од 2. новембра) на другом месту завршена је расправа „Die Zukunft der gehobenen Mädchenschulen“ од директора Шретера, као што је речено напред; а на трећем месту уредник саопштава у оригиналу нови наставни план математике за француске више женске школе од 18. јула (Arreté modifiant les programmes de mathématiques dans les lycées et collèges de jeunes filles). На првој (повећој) расправи „Die Behandlung des Lehn- und Fremdwortes in der höheren Mädchenschule“ (Dr. phil. Meta Hübler) и на четвртој: „Die Psychologie der Backfische“ (Dr. Adolf Sellmann) задржаћемо се мало.

У почетку своје расправе о позајмљеним и туђим речима поставља Х. најпре методско питање, да ли се ове речи могу као једна група схватити или их ваља обрађивати засебно. Најпре утврђује појам „позајмљене“ и „туђе“ речи, узимајући ову Тоблерову одредбу: „Позајмљене речи су оне туђе речи, које су већ зарана продрле у неки језик, те с тога у њему прилично ухватиле корена, па и добиле право грађанства, дакле већином изгубиле печат своје првобитне туђине, те је дакле само историјска наука о језику свесна њихове туђине а не и опште осећање за језик.“ За праве туђе речи наравно вреди сасвим противно. Према Дунгеру објашњењу под њима се разумеју оне творевине, „које ми по њиховом језичком облику осећамо као туђе“. Х. наводи помоћна средства, која наставник има при спреми за обрађивање позајмљених речи у школи (списи од Хилдебранда, О. Вајза, Ригела, Дунгера, Римелина, Гилдемајстера, Зајлера и др., рад „Општег Немачког Друштва за језик“ — Allgemeiner Deutscher

¹ О овом види књигу Адолфа Бартелса: *Weimar. Die klassische Literaturperiode in ihrer nationalen Bedeutung*. Са 711 слика. Хамбург, 1910. [Чини 7. св. збирке: *Als Deutschland erwachte. Lebens- und Zeitbilder aus den Befreiungskriegen*].

Sprachverein). Шта се са школско-техничког гледишта може препоручити: одвојено или заједничко обрађивање туђих и позајмљених речи? За овајање говори то, што деца туђе речи барем у великој множини осећају као такве, што им њихово схватање и писање задаје муке, дакле мора да се нарочито учи. Умесност спајања обеју група показује унутарња сродност језичко-историских процеса и драгоцени односи, о којима се при том може говорити. Одлука за један или други пут зависи од времена, које је на расположењу, и од мере, у којој се тежи научности у настави. Х., имајући у виду наставни план више женске школе, узима заједничко посматрање туђих и позајмљених речи, и при том расправља троје: сврху, којој се тежи при обрађивању овога предмета у школи, поделу градива на поједине разреде и пре свега обрађивање у настави. Најпре долази питање, уколико говор о туђим и позајмљеним речима стоји у служби најважнијој задаћи немачке језичке наставе, буђењу разумевања језика и осећања за језик; затим је практично оцењивање о дељењу или боље тражењу веза, којима се наше градиво може приделити или поделити. Расправивши ова два питања, Х. прелази на обрађивање туђих и позајмљених речи у настави. Говор о овом чисто практичном наставном питању, при чем се тешко може избећи мешање личних погледа, Х. дели на неколико даљих питања, чија се подела додуше не може увек сасвим тачно извести: Која се помоћна средства могу дати деци у руке? Како треба у настави градиво саопштавати и уредити? Према којим разним правцима се оно може употребити? Како може говор о том припремити задаће немачке језичке наставе у вишим разредима? Расправљају ових питања Х. посвећује највећи део свога чланка. Расправљање је, као што и Х. вели, углавном с гледишта наставне праксе и за њу удешено. Лица од тога посла и пожива занимаће без сумње ова стручна расправа.

Наведавши испод текста натписе четири новија дела, која говоре о пубертету, сексуалном животу и школи, др. Адолф Зелман, под натписом „Die Psychologie der Backfische.“ озбиљно приступа кратком разматрању онога доба у развоју женскиња, које се обично назива шипаричким годинама. Недавно је, вели, у неким новинама изишло озбиљно тврђење, да је набрзо после реформе виших женских школа нестало шипарица, да се девојке данас морају толико бавити о озбиљним стварима и већ тако рано мислити на то, кога позива да се лате, да им не остаје више времена за сањање и шврљање. Да ли је доиста тако? Шипарица се често спомиње у шали; али овде је реч о врло важном педагошком проблему. Данас под „шипарицом“ разуме се девојка, која није више дете али и још не жена. То је млада девојка у времену развоја, у времену пубертета. Чудновато је, што се наука тек сразмерно пре кратког времена бави питањем о пубертету, с физиолошког и психолошког гледишта. Данас се опширно и често изучава децја психологија, сваке године излази доста дела, која показују, како постаје и развија се душевни живот код детета. А психологија даљег доба развијања још је у почецима, управо још нема опсежног и темељног дела о њој. А она је тако важна нарочито за наставнике средњих школа. Душевни живот зависан је и овде од физиолошких промена. Писац износи укратко те промене код женскиња у овом добу развијања, упоређујући их са мушким. Женске се раније и брже развијају у времену између 12. и 15. године; девојчица од 15 година је већ „дама“ док је мушкарац тада већином још „глуш дечко“ (ein dummer Junge — веле Немци). А полно и уопште те-

лесно развиће огледа се паравно и на душевном пољу. Немир у физичком развићу повлачи за собом и психички немир. Од мирне девојчице постаје дивља шипарица. У неколико zgodних речи писац обележава ово стање и расположење. У тако шипаричко срце усељава се љубав, која је додуше још несвесна и слепа. А из душевнога хаоса шипарице поступно се помаља личност, зрео човек. У том помаљању могу нарочито бити од користи и родитељи и наставници. Доба развијања је врло критично време. Како је с децом у том узрасту у мушким школама, боље је познато, јер јавност избегава изношење таквих ствари из женских школа. Сада се много говори о сексуалном просвећивању у школама; али по пишчеву мишљењу тиме се нарочито у женским школама може учинити више штете по користи. Он вели: „Ако у школи не веје ни притворан ни лабав већ увек узвишен и чист дух, онда је школа учинила своју дужност. Сексуално просвећење још несвесне и невине шипарице може у право време и на прави начин узети на се само и једино мати“. Писац још спомиње и утицај читања романа на шипаричку душу. На завршетку вели, да ће душа шипаричина остати иста и поред све реформе виших женских школа, јер шипариштво није последица погрешног васпитања већ природно стање код сваке нормалне девојке у одређеној периоди живота, коме одговара такво доба код мушкараца.

Naturam expellas furca; tamen usque recurret. (Природу ћеш истерати батином, али ипак ће се она опет вратити).

Наставник и наставници морају изићи насусрет овој шипаричкој природи. А то није лака задаћа. То бива разумевањем и љубављу, а не лажном попустљивошћу и сувишном благошћу. Али ту мора бити и добре школске дисциплине. Па ипак најважнију задаћу у том има кућа а нарочито мати.

У „Књижевном Прегледу“ др. Улфила Мајер приказује дела за вишу женску наставу из физике и хемије, а виша учитељица Јелена Мајерова дела из рачуна и математике; затим под натписом „Sexualität und Erziehung“ приказао је др. Адолф Зелман четири дела (три већ наведена у напред приказаној расправи) из те области.

„Саопштења“ у овој свесци имамо неколико о наставницима и школама за више женско образовање. —

У једанаестој свесци највећи (стр. 498—599) део чини извештај о 22. главном скупу Немачког Друштва за више женске школе, који је држан у Дрезди од 1. октобра до 6. октобра (по новом) 1911. године. На другом месту под натписом „Verband von Philologen an öffentlichen höheren Mädchenschulen Preussens“ имамо извештај о главном скупу тога удружења, који је у вези са напред споменутиим скупом држан у Дрезди 4. октобра; а треће место заузима опет извештај о једном скупу: „Tagung des Allgemeinen Deutschen Frauenvereins in Braunschweig 1911“. Књижевни Преглед“ има одељак: „Haushaltungsunterricht“ од Елзе Гросове из Берлина и други одељак: „Aus Natur und Geisterwelt“, где се говори о познатој збирци под тим називом и о каталогу њену, што је недавно изашао. „Саопштења“ има подоста и у овој свесци, опет о истим предметима и у истом правцу као и у раицијим свескама.

На 22. главном скупу Немачкога Друштва за више женске школе поред редовних друштвених послова расправљана су и неколика важна питања из области вишега женског школовања и образовања. Тако је директор др. Делер (Döhler) из Дрезде поднео извештај о новој уредби о вишем образовању женскиња у Саксонској, директор др. Винтер из Мин-

хена о новој школској уредби за више женске школе у Баварској, а директор др. Ото из Дармштата о новим одредбама у Хесенској. Ови извештаји су занимљиви за све, који се интересују за питање вишега школовања женскиња.

Другога дана претресане су поједине тачке о школи за домаћичко образовање, школи за жене, т. зв. Frauenschule, како их је израдила комисија за те школе. О свакој од предложених теза било је живље дебате, чији је резултат овај: 1. Школи за домаћичко образовање (Frauenshule) основа је виша женска школа; за њено унутарње уређење треба водити рачуна о месним приликама. 2. Ова школа није средња школа. Она управо даје општу припрему за позив жене у кући, општини и држави. Она може чинити основу за даље образовање у нарочитим стручним семинарима. 3. Спајање ове школе са учитељском школом треба начелно одбацити. Исто тако не може се посећивање ове школе ради припреме за испит за учитељице ручног рада и учитељице језика сложити са нарочитим задаћама ове школе. 4. Сталац наставни план и одмерену школску дисциплину треба тражити и за ову школу. 5. Спајање теориске и практичне наставе треба безусловно тражити. 6. Овој школи, ако је спојена са којим другим наставним заводом, потребна је нарочита управитељица, која треба да на се прими обавезе управљања разредима.

Од других послова истичемо: „Немачки језик у целокупном раду више женске школе“ од семинарског директора др. Келера из Франкфурта на М. Важну тему о значају матерњег језика у садашњој школи, која све више тежи да је национална, и улози матерњег језика код свакога наставног предмета референт је обрадио прилично исцрпно, а у дебати је учествовало доста чланова.

Не улазећи у детаљније приказивање рада на овом скупу, можемо цео извештај препоручити пажњи свих оних, које интересују разне врсте школа за више женско образовање и њихови представници.

Да разгледамо још, шта „Frauenbildung“ доноси у својој дванаестој свесци, па смо тиме завршили преглед овога ваљаног листа за 1911. годину.

На првом је месту расправа „Der Unterricht in der griechischen Geschichte in der dritten Lyzeumsklasse“ од вишег учитеља др. Брунера. Писац полази од тога, да је за наставу историје у (женским) лицејима одређен недовољан број часова, а нарочито за грчку историју, за коју се може употребити само један кратак летњи течај, те због тога налази за умесно и потребно изнети своја искуства о том.

Друго место заузима директор учитељске школе Ернест Келер из Франкфурта на М. својим кратким саопштењем: „Die Arbeitsweise unserer Seminaristinnen“. К. најпре наводи, да се рад наставника у женским учитељским школама и у средњим женским школама (Studienanstalten) ничим толико не отежава и не спречава колико „хипертропијом савесности“ код ученица, јер оне се утолико више напрежу, што се више ми трудимо, да им умањимо терет рада. Ту ништа не помажу поуке и савети. К. мисли, да ће можда имати вредности, да се чује један на жалост усамљен глас из круга самих ученица учитељске школе, те с тога износи необично искрен одговор једне ученице на питање: „Како ћу се бринути за своје здравље?“, које су оне имале као задатак.

На трећем месту Елиза Кајделова (v. Keudell) из Дрезде саопштава имена академски образованог женскиња, које су положили државне настав-

ниче испите: „Für das höhere Lehramt (pro fac. doc.) geprüfte Frauen“ у Пруској, Саксонској, Баденској, Мекленбург-Шверину, Елзас-Лотрингији, Олденбургу, Хамбургу, Либеку, Баварској и Витембершкој.

У „Књижевном Прегледу“ проф. Хенестал приказује дела за наставу из класичних језика; директорка Dr. Мацова (Matz) прегледа немачке читанке за више женске школе; виши учитељ Dr. К. Штајер износи дела географска и етнографска; Маргота Групе: цртање и питања која се тичу женских заната; Паулина Грусова: Bürgerkinder, и виша учитељица Шикеданц: Инглески.

М. Ј. П.

2. ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Српска Краљевска Академија — Целокупна Академија имала је састанак 5. јануара о. г. и на њему је: 1. Према правилима о Задужбини пок. Михаила и Марије Миливојевића одредила књижевну помоћ за 1911 годину: г. г. Људевиту Вуличевићу, књижевнику у Италији и Стевану Петрову Бешевићу, књижевнику у Београду, обојици по 450 динара у злату. 2. Одлучила да главни годишњи скуп буде 6. фебруара ове године и да се на њему могу изабрати 4 редовна и 8 дописних чланова. 3. Почем је истекао рок одборима трију задужбина, изабрала нове одборе: а) за *Задужбину архимандрита Никифора Дучића*, за годину 1912—1916 г. г. Ст. Новаковића, д-ра Јована Цвијића и Јована Н. Томића; б) за *Задужбину Николе Ј. Мариновића*, за годину 1912—1915 г. г. академика Ј. М. Жујовића (за председника), д-ра Ал. Белића, Слободана Јовановића, д-ра Јована Скерлића и Момчила Иванића; в) за *Задужбину Димитрија Стаменковића* за 1912 и 1913 годину г. г. Живана Живановића и Јована Миодроговића.

Академија Природних Наука имала је састанак 9 јануара о. г. и на њему је: 1. Према реферату академика г. д-ра Ј. Цвијића примила за Глас I разреда расправу проф. Ристе Т. Николића: „Глацијација Шар Планине и Кораба“. 2. Академик г. Сима Лозанић приказао је осмо саопштење своје расправе „О електросинтезама“, па је одлучено, да се и она штампа у Гласу I разреда.

Председништво Академије имало је састанак 13. јануара о. г. и на истоме посвршавало ове послове: 1. Утврдило нацрт буџета Академије за 1912 год., који ће се изнети главном годишњем скупу на одобрење. 2. Према одобреној суми овогодишњим државним буџетом за штампање Академијиних издања, одлучило да се од примљених и за штампу спремлених списа штампају у овој години ова издања: 4 књиге *Гласа*, 2 *Сиоменика*, 2 *Етнографског Зборника*, *Годишњак* 25 (за 1911), *Историјски Зборник II* одељ. књ. 2 (Дубровачки писци, од Павла Поповића) и књ. 3 (Исписи из талијанских архива, од Јов. Н. Томића); *Законски сиоменици српских држава средњег века*, од Ст. Новаковића (засебно издање), *Уставобранители и њихово време 1838—1858*, од Слободана Јовановића, *Борба Дубровачке и Барске Архиепископије*, од д-ра Станоја Станојевића и *Аустрија и Црна Гора у 18. веку*, од д-ра Влад. Ђорђевића. Даље је одлучено, да се из кредита на издавање зборника за новију историју штампа у

овој години једна књига зборника, у којој да уђу *Писма Јована Ристића Филипу Христићу*, од пок. Милана Ф. Христића и прилози д-ра Владана Ђорђевића уз његову студију *Црна Гора и Аустрија у 18. веку*. 3. Примљено к знању саопштење председника Академије, да су запечаћене хартије пок. д-ра Николе Крстића, које су се имале отпечатити после десет година од његове смрти, отворене 12. ов. м. у присуству извршилаца тестамена. Хартије ће се завести у Академијину историјску архиву, а г. Ст. Новаковић ће их све прегледати и реферисати о њима председништву.

Академија *Философских Наука* имала је састанак 16. јануара о. г. и на њему је: 1. Према реферату г. Ст. Новаковића о *Писмима* хилендарског архимандрита Онуфрија Поповића, одлучила, да се заведу у историјску архиву Академијину, почем немају вредности да се објаве у Академијиним издањима. 2. Приказана је расправа д-ра Веселина Чајкиновића: „О атомском кодексу грчких пословица са једним новим Есхиловим фрагментом“, на је дата на оцену академику г. д-ру Ал. Белићу. М. Р.

3. ЧАСОПИСИ

Српски Књижевни Гласник, власник Богдан Поповић, редовни професор Универзитета, уредник др. Јован Скерлић, вапредни професор Универзитета. Годишња цена 18 динара.

Бр. 263. (XXVIII, 1) за 1 јануар 1912 има овај садржај:

Нови храм, приповетка, Иво Ђипико; *После бала*, приповетка; *Нума Руместан*, од Алфонса Додеа преводи Миодраг Ибровач; *Сетна песма* (песма) М. М. Ракић; *Кириције* (песма) Алекса Шантић; *Ја идем* (песма) Марко Сабин; *Песме* (Осећање, Спавач у долини, Орман од Артура Регибо) превод М. Ибровца; *Мој преи долазак у Русију год. 1872*, В. Јагић; *Моја посета код Толстоја*, др. Јован Максимовић, професор; *Вамширизам у романтичној књижевности*, др. Вој. М. Јовановић; *Ситни прилози*: О српском књижевном језику, Јован Илић; *Књижевни преглед*: Kerubin Šegvić: Dr. Ante Starčević. Njegov život i njegova djela, Zagreb, 1911. Djela dr. Ante Starčevića, izdaje Odbor Kluba Stranke Prava, knjiga I—III, Zagreb 1893—1896 приказ д-ра Јована Скерлића; — *Позоришни преглед* С љубављу се не шали од А. Мисеа, превод Душана Л. Ђокића, од Бранка Лазаревића; — *Уметнички преглед* Бастијан и Бастијана, комична опера с музиком Моцартовом — концерт Велимира Дозеле — од Милоја Милојевића; — *Политички преглед*: Балканско полуострво на крају 1911 године, Иностранци; — *Оцене и прикази* (В. Морис: Вести ни од куда. Са енглескога Душан М. Богосављевић Социјалистичка књижара — од В. М. Ј.; Alexandre Baschmakoff: A travers le Monténégro et le pays des Guègges. S. Petersburg. 1911 са 79 слика. — од Ј. М. Ј.). — *Белешке*: Књижевност: Гроф Ђорђе Бранковић; Књиге Матице Српске; Грађа за историју устанка и ратова 1885—1888 године, прикупио Ив. С. Павловић, п. потпуковник; Беседа о слободи савести, Две приповетке Сима Матавуља; *Друштва и установе*, Српска Краљевска Академија Наука, Културна Лига у 1910—1911.

WWW.UNILIB.R Бр. 264. (XXVIII, 2) за 16 јануар 1912 има овај садржај:

Американка, приповетка Јелене Ј. Димитријевић; *Смрт и девојка*, приповетка Ото Ернст, превео с немачког В. М. Ж.; *Нума Руместан* од Алфонса Додеа, преводи Миодраг Ибровац; *Наука* (песма), Владимир Назор; *Наметљиви мотив* (песма), Сима Пандуровић; (песма) Вељко Петровић; *Снежанкине приче* (песма), М. Бојић; *Цар Јосиф II први пут међу Србима*, Никола Радојичић; *Моја посета код Толстоја*, др. Јован Максимовић професор; *Вампиризам у романтичној књижевности* од Вој. М. Јовановић; *Књижевни преглед*: Kerubin Šegvić; dr. Ante Starčević. Njegov Život i njegova djela Zagreb 1911; Djela Dr. Ante Starčevića. Izdaje Odbor kluba stranke prava. Knige I—III, Zagreb 1893—1896, приказ д-ра Јована Скерлића; — *Позоришни преглед*: August Strindberg: Dramaturgie Verdeutschet von Emil Schering. München und Leipzig bei Georg Müller 1911, од Бранка Лазаревића; — *Научни преглед*: Н. Вулић, Јован Томић као историк („Дело“ за 1910 и 1911 год.); *Уметнички преглед*: „Виларови драгони“ комична опера. Музика од Мајара, Милоје Милојевић; — *Оцене и прикази*: Алфонса Доде: Таратен Тараконац превео с француског Душан Л. Ђокић, Београд 1911 Српска Књижевна Задруга 140. Миодраг Ибровац; — *Белешке*: Књижевност: Нова збирка приповедака Иве Ђипика у издању Матике Српске у Дубровнику; Макијавел од Слободана Јовановића, II издање; Српско бугарски комитет за економно зближење Срба и Бугара, брошура; Новопазарски санџак, војно-географска студија од ђенаралштабнога капетана М. Ђ. Недића; Руски утицаји на српску књижевност П. А. Заболтски, професор у Њежину; Духовни препорођај српскога народа, чланак L. Leger, у Journal des savants; О старим српским црквама од Балша (Букурешт) Der erlöschende Halbmond, Türkische Euthüllungen von A. Ular und E. Jusabato Frankfurt, La vie politique dans les deux mondes A. Vialattet M. Caudel Paris; L'histoire de l'empire ottoman jusqu'à la révolution de 1909 Paris, far L. Collas et E. Driault. *Друштва и установе*: Српска Краљевска Академија Наука.

Дело, лист за науку, књижевност и друштвени живот, година XVII књига 62, власник А. М. Станојевић, уредник др. Драг. М. Павловић редован професор Универзитета. Стр. 1—160, Годишња цена динара 16.

Свеска за јануар 1912 има ове чланке: *У старом Каптелу*, приповетка од Ива Ђипика; *Пролетни дигираби*, песма од Давида С. Пијаде; *Уметност ренесансе у Италији*, од дра В. Р. Петковића; *О слободи штампе* од Макса Нордау, с немачког превео Т. Марковић; *Волу*, песма Боже Веселја; *Покварено писмо* приповетка од Вељка Петровића; *Социологија и правна филозофија* од Јозефа Колара. С немачкога превео др. Л. Марковић; *О македонским Србима*, од Марка Цемовића; *Пиротско билимарство* од Драг. Ђ. Здравковића; *Лаж*, роман од Пола Буржеа, с француског преводи К. М. М.; *О бирократији под уставобранитељима*, по Слоб. Јовановићу, саопштио Л.; *Елементи математичке феноменологије*, од Косте Стојановића; *О српском имену по западним крајевима нашега народа*, од дра. Вас. Ђерића; *Генеолошка и морфолошка класификација језика*, од Милвоја Поповића; *Хроника* (Босна и Херцеговина у 1911 год. од р.; Политички преглед од њ.; Један случај министарске неодговорности од Др.); *Књижевни научни преглед*, Стојан М. Протић; *Одломци из уставне и народне борбе у Србији*, реферат од др. Л. Марковића; J. Peritch; Des communautés de familles (zadrougas) en droit serbe,

реферат од др. Л. Марковића; Ferdinand Buisson: Le vote des femmes, реферат од Тих. Антонијевића; Frano Supilo: Politika u Hrvatskoj реферат од Мил.; Један новинар: Хрватске прилике и народно јединство Срба и Хрвата, реферат од Мил. — *Белешке*.

Учитељ, орган Учитељског Удружења у Краљевини Србији и свих српских учитеља, издање Учитељског Удружења, уредник Ђорђе С. Којић, учитељ у Београду; Година XXXI. Свеска V за јануар 1912 има ову садржину:

Чланци и расправе: 1) Идеја Ј. Амоса Коменског и закон еволуције. С руског Лазар Т. Петровић; — 2) Основи земљописне наставе у III разреду основне школе Свет. О. Аврамовић, учитељ; — 3) Очигледност у нашој основној настави, Влад. Т. Симић, учитељ; — 4) Како ћемо добити довољан број учитеља и учитељица, Вој. Ст. Шумкарац; — 5) Издржавање наших основних школа Лаз. Илић, учитељ; — 6) Ванредна учитељска скупштина, Милутин Станковић; — 7) Са међународне игијенске изложбе у Дрезди, Др. Антић; — 8) Екскурзија српских учитеља у Русији, Мих. Стевановић; — 9) Предавање из српског језика. Обрада слова у, Савка Радичевићева, учитељица. — *Педагошки преглед* с руског Ђорђе С. Којић; *Просвета у Српству и Словенству*, прати Јова М. Поповић; — *Књижевни преглед* — 1) Основи емпиријске психологије од дра. Бр. Петронијевића, од дра. Б. Лоренца; — 2) Атлас Краљевине Србије по речним сликовима Петра Шренловића, од Влад. Радојчића, учитеља; — 3) Земљорадничке кооперације и њихово оснивање у Србији др-а Богдана С. Марковића, од Тодора Илића, учитеља; — 4) Пољопривредни календар за 1912; — 5) Ужички листићи, издаје и уређује Никола Б. Јовановић, учитељ у Ужцу; — *Статистике*. — *Белешке* — *Учитељско Удружење* (Резолуција ванредне учитељске скупштине, Записници XXVIII редовне учитељске скупштине, Записници Управе Учитељског Удружења) — *Листак* (На крају живота, Милутин Станковић, учитељ), — *Чланови утемељачи*.

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франка). — Прегилата се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу у уредништво (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писма, враћају.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК Др. МИЛ. Н. ЈОВАНОВИЋ

ДЕЛИГРАДСКА УЛ. 9.

ШТАМПА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА